

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუნინი

NEW HIGHER EDUCATION INSTITUTE – NEWUNI

რეფერირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

დიპლომატია და საგარეო

ISSN 2449-2655

№1 - 2(9) 2022

International Scientific Peer-Reviewed Journal

Diplomacy and Law

გამომცემლობა „ნიჰორიზონტი“

საქართველო, თბილისი 2022

Georgia, Tbilisi 2022

UDC (უკ) 327+341.7

ჟურნალ „ლიკლომატია და სამართლის“ სარედაქციო საბჭო:

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე, მთავარი რედაქტორი

თამარ გარდაფხაძე – სამართლის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის აფილირებული პროფესორი, საქართველოს სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი - ნიუუნის რექტორი

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე, რედაქტორი

დავით გეფერიძე – სამართლის დოქტორი, აფხაზეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის აფილირებული პროფესორი

სარედაქციო საბჭოს წევრები:

ანა ანტიკა-ბარზანი – ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი, ფინანსებისა და მენეჯმენტის ვარშავის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების კათედრის გამგე;

ანატოლი ფრანცუზი – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, კიევის ეკონომიკისა და სამართლის უნივერსიტეტის სამართლის დისციპლინების კათედრის გამგე;

მამუკა მდინარაძე – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს პარლამენტის წევრი;

კახი ყურაშვილი – სამართლის დოქტორი, ნიუ ვიქენ უნივერსიტეტის აფილირებული პროფესორი;

სერგი კაპანაძე – საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ავთანდილ საზალია – სამართლის დოქტორი, აფხაზეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აფილირებული პროფესორი;

სიმონე ჯომეტი – ეკონომიკის დოქტორი, რომუალო დელ ბიანკოს (ფლორენცია, იტალია) ფონდის გენერალური მდივანი;

ანა მარუაშვილი – ეკონომიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის აფილირებული პროფესორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი - ნიუუნის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე;

ქეთევან ჯიჯეიშვილი – პოლიტიკის დოქტორი, პროფესორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი;

მანანა ნანიტაშვილი – ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის ბიზნესის ადმინისტრირების საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი;

ლალი გარდაფხაძე – განათლების დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის აფილირებული პროფესორი;

ნოდარ გრძელიშვილი – ეკონომიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუუნის აფილირებული პროფესორი, სამეცნიერო - კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი;

ქართული ტექსტის კორექტორი – ზურაბ სანადირაძე

ინგლისური ტექსტის კორექტორი – სოფიო მორალიშვილი, ფილოლოგიის დოქტორი

ISSN 2449-2655

© ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუნი, 2022

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2022

თბილისი, 0186, ა. პოლიტკოვსკაიას 4, ☎: 5(99) 17 22 30, 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

UDC (უბკ) 327+341.7

Editorial Board of the journal *Diplomacy and Law*

Editor-in-Chief

Tamar Gardapkhadze – Doctor of Law, Affiliated Professor at New Higher Education Institute – NEWUNI, Academician of the Georgian Academy of Social Sciences, Rector of New Higher Education Institute – NEWUNI

Deputy Editor-in-Chief

David Geperidze – Editor, Doctor of Law, Affiliated Professor at Gori State Teaching University, Academician of the Abkhazian National Academy of Sciences

Editorial Board Members

Anna Antczak-Barzan – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of International Relations at University of Finance and Management in Warsaw

Anatoli Francuz – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law at Kiev University of Economics and Law

Mamuka Mdinardze – Doctor of Law, Professor, Member of the Parliament of Georgia

Kakhi Qurashvili – Doctor of Law, Affiliated Professor at New Vision University

Sergi Kapanadze – Doctor of International Relations, Professor, Illia State University

Avtandil Khazalia – Doctor of Law, Academician of the Abkhazian National Academy of Sciences, Affiliated Professor at Sokhumi State University

Simone Jiometti – PhD in Economics, General secretary of Romualdo Del Bianco foundation (Florence, Italy)

Anna Maruashvili – Doctor of Economics, Affiliated Professor at New Higher Education Institute – NEWUNI, Vice Dean of the Faculty of Business, Law and Social Sciences at New Higher Education Institute – NEWUNI

Ketevan Jijeishvili – Doctor of Politics, Affiliated Professor at Georgian Technical University, Head of the program of International Relations of the Faculty of Business, Law and Social Sciences at New Higher Education Institute

Manana Nanitashvili – Doctor of Economics, Head of the program of Business Administration at New Higher Education Institute – NEWUNI

Lali Gardapkhadze – Doctor of Education, Affiliated Professor at New Higher Education Institute – NEWUNI

Nodar Grdzlishvili – Doctor of Economics, Head of Scientific Research Centre at New Higher Education Institute – NEWUNI, Affiliated Professor

Georgian Text Editor – Zurab Sanadiradze

English Text Translator and Editor – Sophio Moralishvili, Doctor of Philological Sciences

ISSN 2449-2655

© New Higher Education Institute – NEWUNI, 2022

Publishing House “UNIVERSAL”, 2022

4, A. Politkovskaia., 0186, Tbilisi, Georgia ☎: 5(99) 17 22 30, 5(99) 33 52 02

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

აკრძალულია საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალში „დიპლომატია და სამართალი“ გამოქვეყნებული მასალების გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება სარედაქციო საბჭოს წერილობითი ნებართვის და წყაროს მითითების გარეშე.

წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილი მოსაზრებანი ეკუთვნის მხოლოდ და მხოლოდ მის ავტორებს და არ წარმოადგენს საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალის პოზიციას ან პოლიტიკას.

The opinions expressed in this publication are those of the author and do not necessarily reflect views or policies of the International Scientific Journal “Diplomacy and Law”.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or dissemination without prior written permission of the editorial board or without citing the source.

დამფუძნებელი –

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი – ნიუნი newuni.edu.ge

თანადამფუძნებლები:

ვარშავის ფინანსებისა და მართვის უნივერსიტეტი vizja.pl

საქართველოს უნივერსიტეტების ასოციაცია sua.ge

საერთაშორისო სამართლის ასოციაცია intlaw.ge

Founder – New Higher Education Insitute - NEWUNI newuni.edu.ge

Co-founders:

University of Finance and Management of Warsaw vizja.pl

Asociation of Georgian Universitis sua.ge

Asociation of International Law intlaw.ge

სარჩევი

სამეცნიერო სტატიები

სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულება

ნანა ციხისტავი..... 7
კულტურული მემკვიდრეობა, ისტორია, ლეგენდები – კულტურული და მდგრადი ტურიზმის განვითარებისათვის

Nana Tsikhistavi..... 14
Cultural heritage, history, legends – for the development of cultural and sustainable tourism

ომარ წერეთელი..... 20
აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის დაბადება და მის ფარგლებში მიღწეული პროგრესი 2009-2014 წლებში

Omar Tsereteli..... 28
Birth of the Charter on the US-Georgia Strategic Partnership and the progress achieved within its framework in 2009-2014

ლევან კურცხალია 34
სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტი, როგორც სამხედრო დიპლომატიის განხორციელების მექანიზმი

Levan Kurckhalia 34
Institute of military attache as a mechanism of military diplomacy implementation

ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულება

ავთანდილ ლაფაჩი 40
აგროტურიზმის სისტემური მოდელის შექმნა და მისი მართვის ეკონომიკური მექანიზმი

Avtandil Lafachi 45
Creating a systemic model of agrotourism and the economic mechanism of its management

მაია გელაშვილი, ნაირა ყირიშვილი 49
ტურიზმის დარგის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე

Maia Gelashvili, Naira Kirimishvili..... 54
The impact of the tourism sector on the economy of Georgia

ავთანდილ ლაფაჩი 58
შიდა ქართლის ტურისტული პოტენციალი, როგორც ეკონომიკის ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორი

Avtandil Lafachi 61
The tourism potential of Shida Kartli as one of the contributing factors of the economy

თინათინ დოლიაშვილი	64
<i>მდგრადი ტურიზმი და საჰაერო ტრანსპორტის განვითარების ტენდენციები საქართველოში</i>	
Tinatini Doliashvili	70
<i>Trends of Sustainable Tourism and Air Transport Development in Georgia</i>	
ლამარა ბერიძე, ზურაბ კუჭავა	75
<i>ტურიზმის განვითარების რეგიონული პოლიტიკის საკითხები</i>	
Lamara Beridze, Zurab Kuchava	75
<i>Regional Policy Issues of Tourism Development</i>	
შორენა მეტრეველი, ნინო მაზიაშვილი	81
<i>ეკოტურიზმის განვითარების ტენდენციები საქართველოში</i>	
Shorena Metreveli, Nino Maziashvili	81
<i>Tendencies of ecotourism development in Georgia</i>	
მურად ფახურიძე	90
<i>მართვა და ადმინისტრირება სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში</i>	
Murad Pakhuridze	95
<i>Management and administration in sport educational institutions</i>	
ხათუნა ხარხელაური, რუსუდან დალაქიშვილი	99
<i>განთავსების საშუალებების კონკურენტუნარიანობის შეფასების ინდიკატორები</i>	
Khatuna Kharkhelauri, Rusudan Dalaqishvili	99
<i>Indicators for evaluating the competitiveness of accommodation facilities</i>	
<u>ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების მიმართულება</u>	
ია ბერიძე, ლია ჯანგებაშვილი	105
<i>ობიექტური და სუბიექტური სამყაროს დაპირისპირება მარტინ ჰაიდეგერის „ყოფიერება და დროში“</i>	
Ia Beridze, Lia Jangebashvili	110
<i>Confrontation between Objective and Subjective Worlds in Martin Heidegger’s Being and Time</i>	
თამარ მერაბიშვილი	114
<i>აგრესიის კვლევა და ტიპოლოგია</i>	
Tamar Merabishvili	122
<i>A study of aggression and typology</i>	

საგარეო და საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულება

ნანა ციხისთავი

ისტორიის დოქტორი,

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნის

აფილირებული ასოცირებული პროფესორი

კულტურული მემკვიდრეობა, ისტორია, ლეგენდები – კულტურული და მდგრადი ტურიზმის განვითარებისათვის

ანოტაცია

კულტურული მემკვიდრეობა, ისტორია, ლეგენდები გახლავთ ის მნიშვნელოვანი ერთობლიობა, რაც ქმნის ერთიან ხედვას თანამედროვე პირობებში მდგრადი კულტურული ტურიზმის განსავითარებლად.

მდგრადი ტურიზმის ხელშემწყობი ფაქტორი ბევრია, მათ შორისაა, კულტურული მემკვიდრეობის, ისტორიის, ლეგენდების მიმართულებები, რაც ასაზრდოებს და სანახაობრივთან ერთად ემოციურ მუხტს აძლევს ტურიზმის განვითარების პერსპექტივას. ამ თვალსაზრისით, გვინდა შევეხოთ დედოფლისწყაროს კულტურულ მემკვიდრეობას, როგორცაა ხორნაბუჯის ციხე, მისი წარმომავლობის ისტორია და იქ დატრიალებული ისტორიული რეაქციები მეცამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში. ასევე, ამ ამბებთან დაკავშირებული ლეგენდაც, რაც, თავის მხრივ, სულ სხვა დატვირთვას აძლევს ხსენებულ ძეგლს და კულტურული ტურიზმის განვითარებისათვის საინტერესო საფუძველს ქმნის, როგორც სამომავლო კულტურული ტურიზმის პროდუქტი.

საინტერესო ურთიერთმიმართებაა ლეგენდასა და ოფიციალურ ისტორიას შორის, უფრო მეტად საინტერესოა დაპირისპირების ძირითადი მიზეზი და ასევე, ნამდვილი სურათი, კარგი საშუალებაა საიმისოდ, რომ ხელოვანები დაინტერესდნენ და ვიზუალური დატვირთვა მისცენ ამ სიუჟეტს. აქ რამდენიმე ისტორიული ფიგურის ცხოვრება და მოღვაწეობაა გაშლილი: დავით ულუ, ჯიგდა-ხათუნი, მესტუმრეჯიქური, თორღვა პანკელი. ყველა მათგანი ისტორიკოსების, მწერლებისა და სახალხო მთქმელების, ანუ ზეპირი მეისტორიეების ყურადღების ცენტრშია და სხვადასხვანაირად არიან შეფასებულნი.

ამგვარად, სახეზეა უდავოდ საინტერესო კულტურული მემკვიდრეობა თავისი ლეგენდითა და ისტორიით, რაც კარგად ერწყმის კულტურული ტურიზმისა და, ზოგადად, მდგრადი ტურიზმის განვითარებისათვის კონცეფციას. შესაძლოა, ამ მაგალითმა საფუძველი ჩაუყაროს ტურიზმში ასეთ მიმართულებას, რაც სხვა ძეგლებზეც აისახება და შესძენს უფრო მეტ სახალისო და ვიზუალურ დატვირთვას.

საკვანძო სიტყვები: კულტურული მემკვიდრეობა, კულტურული და მდგრადი ტურიზმი, ტურიზმის პროდუქტი.

კულტურული მემკვიდრეობა, ისტორია, ლეგენდები გახლავთ ის მნიშვნელოვანი ერთობლიობა, რაც ქმნის ერთიან ხედვას თანამედროვე პირობებში მდგრადი კულტურული ტურიზმის განსაკვირებლად.

კულტურული ტურიზმი მოიცავს ტურიზმის ყველა იმ მიმართულებას, რომელიც დაკავშირებულია ერის ისტორიის, კულტურის, ეთნოგრაფიის, მატერიალური და სოციალური მემკვიდრეობის პოპულარიზაციასთან. თანახმად საერთაშორისო ტურიზმის ექსპერტთა დასკვნისა, საქართველოში ტურიზმის სახეების განვითარების კუთხით კულტურულ ტურიზმს ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უკავია. მსოფლიოს ხალხებმარომიარსებონ, საჭიროა გამოავლინონ შემოქმედებითი ძალები და საუკუნეებს გადასცენ თავიანთი ისტორიის კვალი. კულტურული მემკვიდრეობა ეს ის ინსტრუმენტია, რომელიც უზრუნველყოფს ამ მიზნის მიღწევას, აერთიანებს რა წარსულს, აწმყოსა და მომავალს, წარმოადგენს განვითარების საფუძველს.¹

კულტურული და საგანმანათლებლო ტურიზმის წარმომობა და განვითარება განუყოფლად არის დაკავშირებული კულტურული ფასეულობების გაცნობიერების წარმომობის ისტორიასთან, მათი სისტემატიზაციის აუცილებლობის აღიარებასთან და დაცვის წესების შემუშავებასთან. მთელ მსოფლიოში არის ტენდენციები, გადახედოს ბუნებას და კულტურულ მემკვიდრეობას, რაც ასოცირდება საერთო საინფორმაციო სივრცის შექმნის გლობალურ პროცესებთან. ტენდენცია არის კულტურული მემკვიდრეობის გადაადგილება სოციალური ცხოვრების უპირატესად დეკორატიული ელემენტის სფეროდან თანამედროვე ცივილიზაციის ძირითად ღირებულებამდე. ბუნების, ისტორიისა და კულტურის ძეგლები მნიშვნელოვან წილს იკავებენ მსოფლიოს კულტურულ და ბუნებრივ მემკვიდრეობაში. ისინი მხარს უჭერენ პლანეტის ბუნებრივ და კულტურულ მრავალფეროვნებას და მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანენ ქვეყნისა და მთლიანად ადამიანური ცივილიზაციის მდგრად განვითარებაში.² მდგრადი ტურიზმის ხელშემწყობი ფაქტორი ბევრია, მათ შორისაა კულტურული მემკვიდრეობის, ისტორიის, ლეგენდების მიმართულებები, რაც ასაზრდოებს და სანახაობრივთან ერთად ემოციურ მუხტს აძლევს ტურიზმის განვითარების პერსპექტივას.

ყოველივე ზემოთქმული შესაძლოა კარგად „შეიფუთოს“ და ტურისტული პროდუქტის სახით მოგვევლინოს, რამაც აუცილებლად უნდა მოახდინოს გავლენა ადგილობრივი ბაზრის განვითარებაზე დასაქმებისა და პროდუქციის რეალიზაციის სახით.

ამ თვალსაზრისით, გვინდა შევეხოთ დედოფლისწყაროს კულტურულ მემკვიდრეობას, როგორცაა ხორნაბუჯის ციხე. იგი უკავშირდება ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ წარსულს და ასევე გვაძლევს საინტერესო საშუალებას, რომ გამოვიყენოთ მისი ნარატივი, როგორც თანამედროვე კულტურული ტურიზმის განსაკვირებლად, ასევე ადგილობრივი ეკონომიკის წასახალისებლად.

ამ კუთხით გამოდგება ხორნაბუჯის ციხე, მისი წარმომავლობის ისტორია და იქ დატრიალებული ისტორიული რეალიები მეცამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში. ასევე ამ ამბებთან დაკავშირებული ლეგენდაც, რაც, თავის მხრივ, სულ სხვა დატვირთვას აძლევს ხსენებულ ძეგლს და კულტურული ტურიზმის განვითარებისათვის საინტერესო საფუძველს ქმნის, როგორც სამომავლო კულტურული ტურიზმის პროდუქტი.

ხალხის მეხსიერება ხალხური ხელოვნების ერთადერთი არქივია. ყოველი ხალხური გადმოცემა შეიცავს მრავალმხრივ საინტერესო ინფორმაციას ერის ისტორიული მეხსიერების შესახებ, იქნება ეს ეპიკური თქმულება, ლეგენდა, ლექსი, ზღაპარი, სიმღერა თუ სხვა ნებისმიერი ფოლკლორული ჟანრი. ასევე თქმულება — ხალხური სიტყვიერების ერთ-ერთი უძველესი ჟანრი, უპირატესად რეალისტური მოთხრობა გარდასულ ამბავზე, ზოგჯერ შეთხზული ამბავიც უძველეს საფუძველად. გვხვდება, როგორც პროზაულ, ისე ლექსად ან შერეული სახით. პროზაული თქმულება გადმოცემასა და ლეგენდას უკავშირდება. ქართულ ფოლკლორში თქმულებათა დიდი ნაწილი ისტორიული ხასიათისაა. ლეგენდაც და თქმულებაც ხალხური მეხსიერების

¹ კულტურული ტურიზმი და მსოფლიო მემკვიდრეობის ღირსშესანიშნავი ადგილების მართვის აქტუალური საკითხები **ნაირა გალახვარიძე**, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველო.

² <https://btet.ru/ka/migration-registration/folklornyi-turizm-o-spezifike-i-mnogoobrazii-folklor/>

ნაწილია, შესაბამისად აქვს არსებობის უფლება რამეთუ გამოხატავს ხალხის მიერ გადმოცემულ ამბავს, რომლის შინაარსიც შეიძლება სრულიად წინააღმდეგობრივი იყოს, ვიდრე ისტორიულად დასაბუთებული ამბავი.

ინოვაციების ეპოქაში აქტუალობას არ კარგავს კულტურული ტურიზმი, დღეს ციფრული ინდუსტრიის გამოყენებით უამრავი ძეგლი თუ ადგილი გახდა დაუვიწყარი შთაბეჭდილების მიღების წყარო. ციფრულმა ტექნოლოგიებმა ტურიზმის ინდუსტრია გახადა ბევრად უფრო საინტერესო და მრავალფეროვანი ვიზიტორებისთვის. მსოფლიოში უამრავი მაგალითი არსებობს თუ როგორ შეძლო ახალი სიცოცხლის შექმნა სხვადასხვა ადგილმა გაციფრების (დიגיტალიზაციის) შემდეგ. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიო მაგალითები საკმაოდ საინტერესოა, საქართველოს მაგალითზე უნდა ითქვას, თუ როგორ შეიძლება ერთი შეხედვით ჩვეულებრივი ადგილი გახადო ადგილობრივებისთვის და ტურისტებისთვის საინტერესო და დაუვიწყარი, ასევე საგანმანათლებლო თვალსაზრისითაც მნიშვნელოვანი რესურსი.

საქართველოში ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით ნიკოლოზ ბარათაშვილის მემორიალური სახლ-მუზეუმი აღადგინეს. მუზეუმში ახალი ტექნოლოგიების საშუალებით ბარათაშვილის ჰოლოგრამაა წარმოდგენილი, რომელიც კითხულობს სხვადასხვა ლექსებს, ასევე აუდიო გიდისა და D ინსტალაციების საშუალებით წარმოდგენილია ლექსები, მისი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი დეტალები. სწორედ ასეთი მუზეუმის გაკეთებას გვთავაზობს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს კულტურული მემკვიდრეობის სააგენტოსთან მჭირდრო თანამშრომლობით, რათა მოხდეს ხორნაბუჯის ისტორიული რეალობისა (ასევე პანკისის, იგივე თორღვას ციხის) და მასთან დაკავშირებული ლეგენდის დიგიტალიზაცია, რაც არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ცნობადობას გაზრდის როგორც ტურისტული თვალსაზრისით, ისე საგანმანათლებლო კუთხითაც. შესაძლებელია ამან თავისი გამოხატულება ჰპოვოს ტურიზმის ინდუსტრიისა და კერძო ბიზნესის განვითარებისათვის სხვადასხვა სახის ნაწარმის გამოშვებით არა მხოლოდ დედოფლისწყაროს რაიონში, არამედ ახმეტის რაიონშიც, სადაც მდებარეობს ეს ორი კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლი – ხორნაბუჯი და თორღვას ციხე-სიმაგრე.

ხორნაბუჯი მდებარეობს დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტში, ქალაქიდან რამდენიმე ათეულ კილომეტრში. იგი საქართველოს ერთ-ერთ უძველეს და ულამაზეს ციხე-ქალაქს წარმოადგენს. თვითონ ციხის მთავარი ციტადელი მიუვალ კლდეზეა გაშენებული. აქედან ულამაზესი ხედები იშლება ალაზნის ველზე. არქეოლოგიური გამოკვლევები ადასტურებს ამ ადგილას დასახლების არსებობას, ჯერ კიდევ წინარექრისტიანულ ხანაში, ძვ.წ. IV-III სს-ში. ქალაქ ხორნაბუჯის განვითარება V ს-დან იწყება და ვახტანგ გორგასლის სახელთან არის დაკავშირებული. მან აქსაქისკოპოსო კათედრაც დააფუძნა, ხოლო თვით ქალაქი თავის ვაჟს, დაჩი უჯარმელს უბოძა. ციხე-ქალაქი სავაჭრო გზაზე მდებარეობდა. VI ს-დან იგი ქართლის ერისთავებს ეკუთვნოდა, ხოლო VIII ს-დან – ჰერეთის სამთავროს. XI ს-დან ფეოდალთა გვარის – მახატლისძეთა რეზიდენციას და გაერთიანებული საქართველოს განაპირა საერისთავოს ცენტრს წარმოადგენდა. XII ს-ში, თამარ მეფის დროს, ქალაქი კვლავ განიცდის დიდ აღმავლობას რის გამოც, ციხეს დღესაც თამარის ციხეს უწოდებენ.

ბექა ყაენის დამანგრეველი შემოსევის შემდეგ, XIII ს-ში, ქალაქური ცხოვრება აქ მოიშალა და ადარც განახლებულა. თუმცა ხორნაბუჯის ციხეს თავისი საფორტიფიკაციო ფუქცია არ დაუკარგავს. XV ს-ში იგი განაახლა ალექსანდრე კახთა მეფემ, ხოლო შემდგომში, XVII ს-ში ფეიქარ ხანის რეზიდენცია იყო და 1625 წელს კი გიორგი სააკაძემ დაუბრუნა საქართველოს. ამჟამად აქ შემორჩენილია შიდა ციხის კედელ-გოდოლები, გვირაბები, წყალსაცავები, მრავალრიცხოვანი გადასასვლელი დერეფნები და კიბეები.

1837 წელს ხორნაბუჯის ციხესიმაგრე უნახავს და დაუხატავს რუს პოეტს მიხეილ ლერმონტოვს. საქართველოში ყოფნის დროს ხორნაბუჯი დაათვალიერა დიდმა ფრანგმა მწერალმა ალექსანდრე დიუმამ.

მაღალ კლდეზე განლაგებული ციტადელი ახლაც დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს მნახველზე.¹

ხორნაბუჯი კახეთის ერთ-ერთი მხარის – ქიზიყის მშვენებაა. ხოლო ქიზიყის შესანიშნავი ეთნოგრაფიული დახასიათება მოცემული აქვს სტეფანე მენტეშაშვილს და ლეგენდებთან ერთად ეთნოგრაფიული მიმართულებაც ფრიად მნიშვნელოვანია მდგრადი ტურიზმის განსავითარებლად და ქიზიყის თავისებურებების გასათვალისწინებლად: ქიზიყში პატარ-პატარა ეზოები აქვთ, რადგან მოსახლეობა ერთ ადგილასაა შეკრული, „ბურთივით შეკრული“, რის მიზეზიც სრულიად სამართლიანად ხშირი მტრიანობის გამო თავდაცვაზე ზრუნვაა მიჩნეული. იშვიათ შემთხვევაში მოზრდილი ეზოებიც ჰქონიათ, დღიურის ან ნახევარ დღიურის ოდენა. ეს კი იმით იყო გაპირობებული, რომ ესა თუ ის კომლი ამოწყვეტილი ბიძაშვილის წილს დაეპატრონა. სტეფანე მენტეშაშვილის დახასიათებით ქიზიყელთა მეურნეობა დაქსაქსული, სპეციალიზებული იყო. გლეხი მეცხვარეობას ერთ ადგილას აწარმოებდა თავისი წესრიგით (მომთაბარეობა), მეძროხეობას მეორე ადგილას სხვა ყაიდაზე, მემინდვრეობას „სხვაგან სხვა ჯურად“, მევენახეობას კიდეც სხვაგან და სხვა ყაიდაზე და მებოსტნეობასაც სხვა პირობებში. სოფელი კი, როგორც აღინიშნა, სრულიად ცალკეა. ერთი ოჯახი ზემოთ ჩამოთვლილი მეურნეობის ყველა დარგს აწარმოებდა და თითოეული საქმისათვის ცალკე ოჯახის წევრი ჰყავდა მიჩენილი, ზოგჯერ რამდენიმეც და არცთუ იშვიათი იყო მწყემს-მოჯამაგირის დაქირავება.

ქიზიყში უწინ ძირითადად ბანიანი სახლები ჰქონიათ (ეძახდნენ მიწურ სახლსაც), რომლის შინაგანი მოწყობილობა შემდეგნაირი იყო: ძველებურ სახლებს კედლებში დატანებული ჰქონდა ქვეშაგების შესანახი წალოები, ბარგის შესანახი საბარგეები, სასკივრეები – სკივრის დასადგმელად, კიდობნები, ჭურჭლის დასაწყობი განჯინები, წარამარა სახმარი ნივთების შესანახი თახჩები. ძველად წალოებს ფარდაც ჰქონდა ჩამოფარებული, მხოლოდ გვიან დაიწყეს მისთვის კარების გაკეთება.

ნაირგვარი იყო ისტორიულად ქართველი ხალხის კვებითი კულტურა, მათ შორის ქიზიყშიც, სადაც ფხლის შეჭამანდისათვის იხმარებოდა შემდეგი მცენარეები: ხაჭიჭორა მხალი, შავჩოხა, ყაყაჩო მხალი, წოწნარა მხალი, ჭინჭარი, ჭინჭრისდედა, ნაცარქათამა, ბოლოკა მხალი, დოლო, ბალბა, დანდური, ქათმის კუჭეჭა. კახეთში ძველად ისეთი კერძებით იკვებებოდნენ, როგორიცაა “შვინდის შეჭამანდი”, “ხირხიტო”, “ზღმარტლის შეჭამანდი”, ღვინის “თხლის შეჭამანდი”, “პურის ხაშის მახუხი”.²

ამგვარად, ეთნოგრაფიული მონაცემებიც მდიდარ მასალას გვაძლევს, რათა ხორნაბუჯის ციხის და საერთოდ ისტორიული ქიზიყის ყოფით გარემოზე გვექონდეს წარმოდგენა. აქედან გამომდინარე ეთნოგრაფიული ტურიზმის განვითარების საშუალებაც, რაც აღნიშნულ ტერიტორიას, ქიზიყს, უფრო მეტ ფასეულობას შესძენს და ტურისტული თვალსაზრისით მრავალფეროვანს და ორიგინალურს გახდის.

მეცამეტე საუკუნეში, 40-50-იან წლებში, ლაშა-გიორგის ვაჟის-დავით ულუს კარზე ისტორიაში ცნობილი დაპირისპირება მოხდა, რასაც ისტორიკოსების შეფასებები მოჰყვა და იმავდროულად ლეგენდაშიც აისახა. ამ ლეგენდას ზოგადად ჯიგდახათუნის შურისძიებასაც უწოდებენ. განსხვავებულია ლეგენდისა და ოფიციალური ვერსიის შინაარსი, რომელზეც გვექნება საუბარი. ლეგენდის თანახმად და ზოგიერთი წყაროს ვერსიით, საქართველოს მონღოლმა დედოფალმა-ჯიგდახათუნმა (დავით ულუს მეუღლემ) მოაკვლევინა თავის მსახურ მესტუმრე ჯიქურს თორღვას

¹ იხსენიება შემდეგ წერილობით წყაროებში: ვახუშტი ბაგრატიონის „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ (ქც 4: 28,9; 114,9; 146,6; 151,17; 181,3; 214,23; 215,1; 525,3; 541,21,23, სქ.1,3,4; 542,13; 547,17; 557,7; 561,16), ჯუანშერის „ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა“ (ქც 1: 199,4,16), მატთანე ქართლისა (ქც 1: 298,7; 312,5-7), სუმბატ დავითის ძის „ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონიანთა“ (ქც 1: 373,18), „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ (ქც 2: 61,10), ფარსადან გორგიჯანიძის „ისტორია“ (გორგიჯანიძე 1926: 24, 26), XVII ს-ის ისტორიული საბუთი (საქ. სიძ. 1909: 73), ომან ხერხეულიძის „მეფობა ირაკლი მეორისა“ (ხერხეულიძე 1913: 276), იოანე ბაგრატიონის „ქართლ-კახეთის აღწერა“ (ბაგრატიონი 1986: 67), თეიმურაზ I-ის მოსკოვში ელჩობის საოქმო ჩანაწერები (ჩანაწერები ... 1965: 447; მასალები რუსეთ-საქართველოს ... 1965: 462), ისქანდერ მუნშის თხზულება (მუნში 1969: 125).

² როლანდ თოფჩიშვილი, ქართველთა ეთნიკური ისტორია და საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეები, თბ. 2002 წ.

ციხის ერისთავი – თორღვა პანკელი. იგი იყო ქართველი ფეოდალი, კახეთის გამგებელი XIII საუკუნის 40-იან წლებში, კოხტასთავის შეთქმულების მონაწილე. კოხტასთავის შეთქმულება – ქართველ დიდებულთა შეთქმულება მონღოლთა ბატონობის წინააღმდეგ დაახლოებით 1245 წელს მოხდა ჯავახეთში. მონაწილეობდნენ ეგარსლან ბაკურციხელი, ცოტნე დადიანი, ვარამ გაგელი, ყვარყვარე ჯაყელი, შოთა კუპრი, თორღვა პანკელი, გამრეკელ თორელი, სარგის თმოგველი და სხვები.¹

პავლე ინგოროყვა ამტკიცებს, რომ შოთა რუსთაველი იყო კოხტასთავის შეთქმულების მონაწილე. იგი იყო არამართ დიდებული პოეტი, არამედ დიდი ეროვნული, საზოგადო მოღვაწეც. იმ დროს, როცა მეფე აღარა ჰყავს საქართველოს, წინამძღოლი ერისა ხდება შოთა რუსთაველი. ასეთ გარემოცვაში გახლავთ თორღვა პანკელი კოხტასთავის შეთქმულების დროს და შემდგომ პერიოდში მას დალატი ბრალდება.

დავით VII ულუმ ბათო-ყაენის ურდოში გამგზავრების წინ კახეთი თორღვა პანკელს ჩააბარა და დედოფალ ჯიგდა-ხათუნსა და მესტუმრე ჯიქურს დაუმორჩილა. რაკი დავითს შეაგვიანდა, თორღვა პანკელს ეგონა, რომ იგი აღარ დაბრუნდებოდა განუდგა მას და კახეთის დასაკუთრება მოინდომა.

დავით VII-ის დაბრუნების შემდეგ შეშინებულმა თორღვა პანკელმა ვერ გაბედა მეფესთან მისვლა. ის ფიციტ მიინდვეს და უვნებლობა აღუთქვეს, მაგრამ მერე ჯიქურის ბრძანებით კლდეკარიდან გააგდეს.² ეს ოფიციალური ვერსია გახლავთ.

დავით ულუს პირველ ცოლად ჰყავდა მონღოლთა ნოინის ასული – ჯიგდა-ხათუნი, რომელიც მას, ალბათ, დიდ ურდოში ყოფნისას მოაყვანინეს, როცა მეფედ დასამტკიცებლად იყო იქ წასული.

დიდი საჩუქრებით გაემგზავრა დავით ლამას ძე ჩრდილოეთისკენ. სასახლეში კი უფროსად დატოვა თავისი მეუღლე, დედოფალი ჯიგდა-ხათუნი და მესტუმრე – ჯიქური, ანუ ქვეყანა მათ ჩააბარა. დავით ნარინი – დავით ულუს მამიდაშვილი და თანამეფე, ამ დროს უკვე ქუთათისში იყო გადასული და დასავლეთ საქართველოს აკონტროლებდა.

მესტუმრე ჯიქური ძალიან ნიჭიერი და მეფის ერთგული პიროვნება ყოფილა. მას სამეფოში ისეთი წესრიგი დაუმყარებია, რომ თურმე აღარ არსებობდნენ მპარავები და ავანაკები და, თუ სადმე გამოჩნდებოდნენ, ძელზე ჰკიდებდნენ.

მეფის კარზე მესტუმრის (მესტუმრეთუხუცესის) სახელო, ანუ თანამდებობა, არ იყო სავაზირო, ანუ ერთ-ერთი უმაღლესი სახელო. თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ, მესტუმრე არ იყო მთავრობის წევრი, ის ვაზირ მანდატურთუხუცესის ერთ-ერთ თანამემწედ ითვლებოდა.

მესტუმრის მოვალეობაში შედიოდა სასახლეში უცხოელი ელჩების მიღება, გამგზავრება და სხვა. მემატინანე ჯიქურს „მესტუმრეს“ უწოდებს. ალბათ, ჯიქური მესტუმრეთუხუცესი, ანუ, სხვა მესტუმრეების ხელმძღვანელი იყო. როგორც ჩანს, ჯიქური არ ყოფილა დიდგვაროვანი, მაგრამ, მეფეს დაუახლოებია და, ფაქტობრივად, სახლთუხუცესის უფლებებიც ჩაუბარებია მისთვის და პირველი ვაზირისაც, რადგან ის განაგებდა თურმე სასახლესაც და სამეფოსაც. არადა, წესით, მეფეს, ქვეყნიდან გამგზავრების შემთხვევაში, მწიგნობართუხუცესისთვის უნდა ჩაებარებინა სამეფო. მესტუმრე ჯიქური ძალიან ეხმარებოდა ქვეყნის გალატაკებულ მოსახლეობას და უბრალო ხალხში პოპულარულიც ყოფილა.

რეგენტები – ყაენის გარდაცვალებიდან ახალი ყაენის არჩევამდე ან ყაენის საომრად გამგზავრებისას.

დედოფალი ჯიგდაც ძალიან ენერგიული ქალი ბრძანდებოდა და აქტიურად ერეოდა ქვეყნის მართვაში. საერთოდ, მონღოლები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ქალის რჩევებს და ხშირად დედოფლები მართავდნენ ხოლმე საყაენოს როგორც იმ ხანებში, დედოფლის ბრძანებით, ჯიქურს ისანში აუშენებია ახალი სასახლე. მასვე დაუმორჩილებია და დაუხარკავს ფხოველები – აქ იგულისხმება სახელმწიფოსთვის დაქვემდებარება: ქვეყნის ყველა კუთხის წარმომადგენლები

¹პავლე ინგოროყვა – “რუსთაველიანა”, თბ.1926 წ. <https://modernnarrative.wordpress.com/>

² <http://georgianencyclopedia.ge>

ვალდებული იყვნენ, გადასახადები გადაეხადათ და ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში მიეღოთ მონაწილეობა, მით უმეტეს, რომ სამეფო იძულებული იყო, ხარკი გაეგზავნა მონღოლებისთვის და მათი არმიისთვის ქართული ჯარი მიეშველებინა.

ყაენთან წასვლამდე მეფემ სხვადასხვა კუთხე ჩააბარა ადგილობრივ დიდებულებს. კახეთი ჩაუბარებია ახალგაზრდა თორღვა პანკელისათვის და უბრძანებია, დედოფლის ბრძანებებს დაემორჩილეთ.

გაემგზავრა დავით ლაშას ძე ბათოსთან. ბათო ყაენმა დიდი პატივით მიიღო და, რაც სთხოვა ჩვენმა მეფემ, აუსრულა. დავით ულუ კარგა ხანს იმყოფებოდა ურდოში. ეგონა თურმე თორღვას, აღარ დაბრუნდება მეფეო და გამაგრებულა პანკისის ციხეში, რომელსაც მერე „თორღვას ციხე“ უწოდეს; დაიკავა კახეთი და აღარ მორჩილებდა დედოფალსა და მესტუმრე ჯიქურს. დაუმორჩილებლობის მიზეზი უცნობია, შესაძლოა, დაბალი წარმომშობის ჯიქურის მბრძანებლობას ვერ იტანდა. არის სხვა ვერსიაც: ლეგენდის მიხედვით, ახალგაზრდა თორღვა ჯიგდა-ხათუნს მოსწონებია, მაგრამ მეფის ღალატი და შეურაცხყოფა ვერ იკადრა პანკელმა და ამიტომ არ ემორჩილებოდა ჯიგდასა და ჯიქურსო. იმასაც ამბობდნენ, ჯიგდა ჰყვარობდა ჯიქურს და ამიტომ მოხდა მისი დაწინაურებაო. ეს ლეგენდებია, უფრო – ვარაუდები, მემატიათ კი მხოლოდ თორღვას დაუმორჩილებლობასა და სახელმწიფოს მართვაში ჯიქურის ნიჭზე, ასევე, მეფისადმი ჯიქურის ერთგულებაზე და უბრალო ხალხის, ღარიბ-ღატაკებისა და ქვრივ-ობლების მიერ ჯიქურისადმი სიმპათიაზე მოგვითხრობს.

XIII საუკუნის 40-იან წლებში პანკისის ციხეში დიდი სამშენებლო სამუშაოები ჩაატარა პანკისის ერისთავმა თორღა (თორღვა) პანკელმა. ის კოხტასთავის ანტი-მონღოლური შეთქმულების მონაწილე იყო. მეფე დავით VII ულუს ურდოში ყოფნის დროს, თორღვამ სეპარატისტული პოზიციები გაიმაცრა, თავი კახეთის სრულუფლებიან გამგებლად გამოაცხადა და პანკისის ციხეში გამაგრდა. მეფის დაბრუნების პირობებშიც განაგრძო ურჩობა, არ ეახლა მას და ციხე უფრო გაამაგრა. ამიტომ ის ციხიდან გამოიძევეს და სიცოცხლეს გამოასალმეს. როგორც ჩანს, თორღვა დიდი გავლენით სარგებლობდა აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში და ის მართლაც ძაგანისძეთა საგვარეულოს წარმომადგენდა. სახელი თორღვა (თორღვა ძაგანი) ლეგენდებსა თუ ხალხურ გადმოცემებშია შემორჩენილი. მონღოლთა პერიოდში ამ შტოს კვლავ აღწევება და პანკელი ერისთავების რანგში მომძღაგრებაც არ უნდა იყოს დიდი უცნაურობა. თუმცა წყაროების სიმცირის გამო თორღა პანკელის პიროვნების და მისი მემკვიდრეობის გარშემო მსჯელობა გართულებულია. ფაქტი ერთია, მის პერიოდში პანკისის ციხე გაძლიერდა და დიდი მნიშვნელობა შეინარჩუნა. კონკრეტულად ამ ციხის გარდა, თორღვას სახელი სხვა ბასტიონებს და ტოპონიმებსაც უკავშირდება რეგიონში.¹ ჯიგდა-ხათუნის შურისძიებაზე ამხანაგებს ყურადღებას თავის ნაშრომში მე-19 საუკუნის 20-იან წლებში მღვდელი დიმიტრი ჯანაშვილი: „ამის შემდეგ საქართველოს ბედიც და უბედობაც ქალების ხელშია. მეფეებს ისე ატრიალებენ, როგორც ენებებათ. მათ გაიტაცეს თავიანთ მაგალითით მონგოლთ ქალებიც. აი რაებსა სჩადის ჯიგდახათუნი, სამეფოს ორად გაყოფის შემდეგ მეფე თავის ჯარებით ყაენთან წავიდა: რადგან დაებარებინა. სამეფოს გამგეობა მან ჩააბარა თავის ცოლს და პირველს ვეზირს ჯიქურს. ეს კაცი მეფის ძლიერ ერთგული იყო და ქვეყნის კარგად გამგეც. მის დროს ქურდი და ავაზაკი არ მოიპოვებოდა სამეფოშიო, ამბობს მათიანე. ამანვე აღუშენა მეფეს „ისანთა პალატი“, რადგან სამეფოს დიდი შემოსავალი ჰქონდა მისივე „ჯიქურისა მეცადინეობით.“ მაგრამ ვერც ეს კაცი გადურჩა დედაკაცის გავლენას. ჯიგდა-ხათუნის ბრძანებით იმან დაიჭირა კახეთის გაღმა მხრის მთავარი თორღუა, გატეხა ფიცი, წააყვანინა კლდეკარს და კლდეზე გადააჩეხინა თვინიერ მეფის ცნობისა. დედოფალი ათამაშებს მეფეს, როგორც ენებება.“²

საინტერესო ურთიერთმიმართებაა ლეგენდასა და ოფიციალურ ისტორიას შორის, უფრო

¹ <http://wikimapia.org/33077189/ka/%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A6>

² ისტორიული სურათები ქართული ეკლესიის გამოყოფა საბერძნეთის ეკლესიიდან და ქართველი ქალი მღ. დიმ. ჯანაშვილისა გორი მსწრაფლ-მბეჭდავი სტამბა „ქართლი“. 1814 მღ. დიმიტრი ჯანაშვილი. <http://dspace.gela.org.ge/bitstream/123456789/5175/4/istoriuli%20suratebi.pdf> იხ. ქართ. ცხოვ. გვ. 393.

მეტად საინტერესოა დაპირისპირების ძირითადი მიზეზი და ასევე ნამდვილი სურათი, კარგი საშუალებაა საიმისოდ, რომ ხელოვანები დაინტერესდნენ და ვიზუალური დატვირთვა მისცენ ამ სიუჟეტს. აქ რამდენიმე ისტორიული ფიგურის ცხოვრება და მოღვაწეობაა გაშლილი: დავით ულუ, ჯიგდა-ხათუნი, მესტუმრე ჯიქური, თორღვა პანკელი. ყველა მათგანი ისტორიკოსების, მწერლებისა და სახალხო მთქმელების, ანუ ზეპირი მეისტორიეების ყურადღების ცენტრშია და სხვადასხვანაირად არიან შეფასებული. ამგვარად, სახეზეა უდავოდ საინტერესო კულტურული მემკვიდრეობა თავისი ლეგენდითა და ისტორიით, რაც კარგად ერწყმის კულტურული ტურიზმისა და ზოგადად მდგრადი ტურიზმის განვითარებისათვის კონცეფციას. შესაძლოა ამ მაგალითმა საფუძველი ჩაუყაროს ტურიზმში ასეთ მიმართულებას, რაც სხვა ძეგლებზეც აისახება და შესძენს უფრო მეტ სახალისო და ვიზუალურ დატვირთვას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კულტურული ტურიზმი და მსოფლიო მემკვიდრეობის ღირსშესანიშნავი ადგილების მართვის აქტუალური საკითხები ნაირა გალახვარიძე „საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველო. <https://doi.org/10.35945/gb.2017.03.028>
2. <https://btet.ru/ka/migration-registratiion/folklornyi-turizm-o-specifike-i-mnogoobrazii-folklor/>
3. იხსენიება შემდეგ წერილობით წყაროებში: ვახუშტი ბაგრატიონის „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ (ქც 4: 28,9; 114,9; 146,6; 151,17; 181,3; 214,23; 215,1; 525,3; 541,21,23, სქ. 1,3,4; 542,13; 547,17; 557,7; 561,16), ჯუანშერის „ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა“ (ქც 1: 199,4,16), მათიანე ქართლისა (ქც 1: 298,7; 312,5-7), სუმბატ დავითის ძის „ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონიანთა“ (ქც 1: 373,18), „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ (ქც 2: 61,10), ფარსადან გორგიჯანიძის „ისტორია“ (გორგიჯანიძე 1926: 24, 26), XVII ს-ის ისტორიული საბუთი (საქ. სიძ. 1909: 73), ომან ხერხეულიძის „მეფობა ირაკლი მეორისა“ (ხერხეულიძე 1913: 276), იოანე ბაგრატიონის „ქართლ-კახეთის აღწერა“ (ბაგრატიონი 1986: 67), თეიმურაზ I-ის მოსკოვში ელჩობის საოქმო ჩანაწერები (ჩანაწერები ... 1965: 447; მასალები რუსეთ-საქართველოს ... 1965: 462), ისქანდერ მუნშის თხზულება (მუნში 1969: 125).
4. როლანდ თოფჩიშვილი, ქართველთა ეთნიკური ისტორია და საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეები, თბ. 2002 წ.
5. პავლე ინგოროყვა – “რუსთაველიანა”, თბ.1926 წ. <https://modernnarrative.wordpress.com/>
6. <http://georgianencyclopedia.ge>
7. <http://wikimapia.org/33077189/ka/%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A6>
8. ისტორიული სურათები ქართული ეკლესიის გამოყოფა საბერძნეთის ეკლესიიდან და ქართველი ქალი მღ. დიმ. ჯანაშვილისა გორი მსწრაფლ-მბეჭდავი სტამბა „ქართლი“. 1814 მღ. დიმიტრი ჯანაშვილი. <http://dspace.gela.org.ge/bitstream/123456789/5175/4/istoriuli%20suratebi.pdf>ნ. ქართ. ცხოვ. გვ. 393.

Nana Tsikhistavi

Affiliated Associated Professor of the
New Higher Education Institute - NEWUNI

CULTURAL HERITAGE, HISTORY, LEGENDS – FOR THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND SUSTAINABLE TOURISM

Abstract

Cultural heritage, history, legends are the important combination that creates a single vision for the development of sustainable cultural tourism in modern conditions.

There are many factors contributing to sustainable tourism, among them are the destinations of cultural heritage, history, legends, which nurtures and gives an emotional charge along with the spectacular to the perspective of tourism development.

From this point of view, we want to touch upon the cultural heritage of Dedoplistskaro, such as Khornbuji Castle, the history of its origin and the historical realities that took place there in the second half of the thirteenth century. Also, the legend related to these stories, which in turn gives a completely different meaning to the mentioned monument and creates an interesting basis for the development of cultural tourism as a product of future cultural tourism.

There is an interesting juxtaposition between the legend and the official history, the main reason for the conflict is more interesting and also the real picture, a good way to get the artists interested and give visual weight to the story. The life and work of several historical figures are presented here: Davit Ulu, Jigda-Khatun, Mestumre Jikuri, Torgva Pankeli. All of them are in the center of attention of historians, writers and public speakers, i.e., oral historians and are evaluated in different ways.

Thus, there is an undeniably interesting cultural heritage with its legend and history, which fits well with the concept of cultural tourism and the development of sustainable tourism in general. Maybe this example will lay the foundation for such a direction in tourism, which will affect other monuments and will add more fun and visual load.

keywords: Cultural heritage, cultural and sustainable tourism, tourism product

Cultural heritage, history, legends are an important combination that creates a unified vision for the development of sustainable cultural tourism in modern conditions.

Cultural tourism includes all areas of tourism related to the promotion of the nation's history, culture, ethnography, material and social heritage. According to the conclusion of international tourism experts, cultural tourism occupies one of the main places in terms of the development of tourism in Georgia. For the peoples of the world to exist, they need to reveal their creative powers and pass on the traces of their history through the centuries. Cultural heritage is the tool that ensures the achievement of this goal, combining what is past, present and future, is the basis of development.¹¹

The origin and development of cultural and educational tourism are inextricably linked to the history of the origin of the understanding of cultural values, the recognition of the need for their systematization and the development of protection rules. There are trends around the world to revisit nature and cultural heritage associated with the global processes of creating a common information space. The trend is to shift cultural heritage from the predominantly decorative element of social life to the core value of modern

¹¹“Cultural tourism and current issues of world heritage sites management”, Naira Galakhvaridze, Professor of Technical University of Georgia, Georgia

civilization. Monuments of nature, history and culture play an important role in the cultural and natural heritage of the world. They support the natural and cultural diversity of the planet and make a significant contribution to the sustainable development of the country and of human civilization as a whole.¹²

The contributing factors of sustainable tourism are many, including directions of cultural heritage, history, legends, which nourish and, along with the spectacular, give an emotional charge to the perspective of tourism development.

All of the above may well be packaged and presented as a tourism product, which should definitely have an impact on the development of the local market in the form of employment and product sales.

In this regard, we want to touch on the cultural heritage of Dedoplistskaro, such as Khornbuji Castle. It is related to the historical past of our country and also gives us an interesting opportunity to use its narrative, both for the development of modern cultural tourism and for the encouragement of the local economy. Khornabuji Fortress, the history of its origin and the historical realities unfolding there in the second half of the thirteenth century are useful in this respect. There is also a legend related to this news, which in turn gives a completely different load to the mentioned monument and creates an interesting basis for the development of cultural tourism as a product of cultural tourism's future.

People's memory is the only archive of folk art. Every folklore contains a lot of interesting information about the historical memory of the nation, be it an epic legend, legend, poem, fairy tale, song or any other folk genre. Also, a legend – one of the oldest genres of folk speech, predominantly realistic story about a dead story, sometimes based on a fictional story, found in both prose and verse or mixed form. Prose is associated with transmission and legend. Most of the legends in Georgian folklore are historical. Both the legend and the epic are part of the folk memory; therefore, it has the right to exist because it expresses a story told by the people, the content of which may be completely contradictory rather than a historically substantiated story.

In the era of innovation, cultural tourism does not lose its relevance, today, using the digital industry, many monuments or places have become a source of unforgettable impressions. Digital technologies have made the tourism industry much more exciting and diverse for visitors. There are many examples in the world of how different places were able to acquire new life after digitization (digitization). While the world examples are quite interesting, the example of Georgia should show how a seemingly ordinary place can be interesting and unforgettable for locals and tourists, as well as an important resource in terms of education.

Nikoloz Baratashvili Memorial House-Museum was restored in Georgia using digital technologies. Baratashvili's hologram is presented in the museum through new technologies, which reads various poems, as well as poems, the most important details of his life are presented through audio guide and installations. I propose to make such a museum in close cooperation with the Cultural Heritage Agency of the Agency for Protected Areas, in order to digitize the historical reality of Khornabuji (as well as Pankisi, the same Torghva Fortress) and its associated heritage, which will increase the awareness of intangible cultural heritage. This can be reflected in the development of the tourism industry and private business by producing a variety of products not only in the Dedoplistskaro district, but also in the Akhmeta district, where the two cultural heritage sites – Khornabuji and Torghva Fortress – are located

Khornabuji is located in Dedoplistskaro municipality, several tens of kilometers from the city. It is one of the oldest and most beautiful fortress-cities of Georgia. The main citadel of the castle itself is built on an inaccessible rock. From here, beautiful views of the Alazani Valley. Archaeological excavations confirm the existence of a settlement in this area, still in pre-Christian times, BC. In IV-III centuries. The development of the city of Khornabuji begins in the 5th century and is associated with the name of Vakhtang Gorgasali. He also established an episcopal Church here, and bequeathed the city to his son, Dachi Ujarmel. The castle-town was located on a trade route. From the VI century it belonged to the Eristavi of Kartli, and

¹<https://doi.org/10.35945/gb.2017.03.0282><https://btet.ru/ka/migration-registration/folklornyi-turizm-o-spezifike-i-mnogoobrazii-folklor/>

from the VIII century – to the Hereti principality. From the XI century it was the residence of the feudal family – Makhatlisdze and the center of the united Georgia on the border. In the XII century, during the reign of Queen Tamar, the city is still experiencing great prosperity, which is why the castle is still called Castle of Tamar.

After the devastating invasion of Beka Khan in the 13th century, city life here was disrupted and never renewed. However, Khornabuji Fortress has not lost its fortification function. In the XV century it was renewed by Alexander the Great, and later in the XVII century it was the residence of Peikar Khan and in 1625 Giorgi Saakadze returned it to Georgia. Currently, there are wall fortifications, tunnels, reservoirs, numerous passage corridors and stairs. In 1837 the Russian poet Mikhail Lermontov saw and painted the castle of Khornabuji. During his stay in Georgia, Khornabuji was visited by the great French writer Alexandre Dumas. The citadel perched on a high cliff still makes a great impression on the visitor.¹³

Khornabuji is the beauty of one of the parts of Kakheti – Kizikhi. Stefane Menteshashvili has given an excellent ethnographic description of Kiziki, and along with the legends, the ethnographic direction is also very important for the development of sustainable tourism and for considering the peculiarities of Kizikhi. Kizikhi has small yards, because the population is grouped in one place, “tied like a ball”, which is due to the fact that due to the frequent hostility, it is considered to take care of the defense. In rare cases, they even had adult yards, the size of a log or a half log. This was due to the fact that this or that household owned the share of a severed cousin. According to Stefane Menteshashvili, the Kizikeli farm was specialized. The peasant kept sheep in one place in his order (nomadism), cattle in another place on another way, farming “elsewhere as a different breed”, viticulture elsewhere on other kind, and horticulture in other conditions. The village, as mentioned, is completely separate. One family ran all the farms listed above and had a separate family member for each case, sometimes hiring a few shepherds and not infrequently.

In the past, Kizikhi used to have mostly houses with large balconies- Bany (also called the exhausted house), what’s internal device was as follows: the old houses had basement storage compartments in the walls, luggage storage compartments, special boxes – to set up a box, arks, dish storage cabinets, storage of consumables. In the old days the shelves also had curtains draped down, only late did they start making doors for it.

Historically, the food culture of the Georgian people was different, including Kizikhi, where the following plants were used for eating: Khachichora mkhali, Shavchokha, Poppy mkhali, Tsotsnara mkhali, Nettle, Nettle mother, Natsarkatama, Boloka mkhali, Gholo, Balba, Danduri, Chicken stomach. In Kakheti, in the old days, they used to eat such dishes as “Shvindis Shechamandi”, “Khirkhito”, “Zghmartli Shechamandi”, “Tkhlis Shechamandi”, “Khashi Makhukhi”.²⁴

Thus, ethnographic data also gives us rich material to have an idea of the living environment of Khornabuji Fortress and historical Kizikhi in general. Therefore, the development of ethnographic tourism, which will add more value to the area, Kizikhi, and make it diverse and original in terms of tourism.

In the thirteenth century, in the 40s and 50s, a famous controversy took place at the court of Lasha-Giorgi’s son, Davit Ulu, which was followed by the assessments of historians and at the same time reflected in the legend. This legend is also generally called the revenge of Jigdaxhatun. The content of the legend and the official version we are talking about are different. According to the legend and according to some sources, the Mongolian queen of Georgia-Jigda-khatun (wife of David Ulu) traced by her servant – Mestumre Jikuri the Torghva Castle Eristavi – Torghva Pankeli. He was a Georgian feudal lord, governor of

¹ It is mentioned in the following written sources: “Description of the Kingdom of Georgia” by Vakhushti Bagration (Kts 4: 28.9; 114.9; 146.6; 151.17; 181.3; 214.23; 215.1; 525.3; 541,21,23, Sk.1,3,4; 542,13; 547,17; 557,7; 561,16), Juansher’s “Life of Vakhtang Gorgasali” (Kts 1: 199,4,16), Matiane of Kartli (Kts 1: 298.7; 312.5-7), Sumbat Davit Dzi’s “Life and Ministry of Bagratonians” (Kts 1: 373.18), “Historian and Azmani Sharavandedtan” (Kts 2: 61.10), Farsadan Gorgijanidze’s “ History” (Gorgijanidze 1926: 24, 26), a historical document of the 17th century (Sak. Sidz. 1909: 73), “The Reign of Irakli Meorisa” by Oman Sherkheulidze (Kherkheulidze 1913: 276), “Description of Kartli-Kakheti” by Ioane Bagrationi (Bagrationi 1986: 67), minutes of the embassy of Teimuraz I in Moscow (records ... 1965: 447; materials of Russia-Georgia ... 1965: 462), writings of Iskander Munshi (Munshi 1969: 125).

² Roland Topchishvili, Ethnic History of Georgians and Historical-Ethnographic Aspects of Georgia, Tb. 2002

Kakheti in the 1940s, a participant in the Kokhtastavi conspiracy. Kokhtastavi Conspiracy – the agreement of the Georgian nobles against the Mongol domination took place around 1245 in Javakheti. Egarslan Bakurtsikheli, Tsothe Dadiani, Varam Gageli, Kvarkvare Jakeli, Shota Kupri, Torghva Pankeli, Gamrekel Toreli, Sargis Tmogveli and others participated.¹⁵

Pavle Ingorokva claims that Shota Rustaveli was a participant in the Kokhtastavi conspiracy. He was not only a glorious poet, but also a great national, public figure. And at the time when Georgia no longer has a king, Shota Rustaveli becomes the leader of the nation. In such an environment is Torghva Pankeli during the conquest of Kokhtastavi and subsequently charged him with treason.

Before leaving for the Horde of Bato-Kaen, David VII surrendered Kakheti to the Torghva Pankeli and obeyed Queen Jigda-Khatun and the Mestumre Jikuri. Since David was late, Torghva Pankel thought that he would not return, abandoned him and wanted to take over Kakheti. After the return of David VII, the frightened Torghva Pankel did not dare to come to the king. He was sworn in and promised safety, but was then thrown off a cliff by order of the Jikuri.²⁶ This is the official version.

David Ulu's first wife was the daughter of the Mongol Noin – Jigda-Khatun, who was probably brought to him during his stay in the Great Horde when he went there to be confirmed as king.

David Lasha went to the north with great gifts. In the palace he left his wife, Queen Jigda-Khatun, and the Mestumre – Jikuri, that is, he handed over the country to them. Davit Narin – Davit Ulu's cousin and co-ruler, by this time he had already moved to Kutaisi and controlled western Georgia.

The Mestumre Jikuri was a very talented and loyal person of the king. He established such order in the kingdom that it turns out that there were no more thieves and robbers and, if they appeared anywhere, they hung on poles. At the king's court, the name of the Mestumre (Mestumretukhutsesi), or position, was not a vizier, or one of the highest names. In modern language, the Mestumre was not a member of the government, he was considered one of the assistants to Vizier Mandaturtukhutsesi. The duties of a Mestumre included receiving foreign ambassadors to the palace, traveling, and more. The chronicler calls Jikuri "Mestumre". Probably, Jikuri was the Mestumre of the elder, that is, the head of the other Mestumre's. It seems that Jikuri was not a nobleman, but he approached the king and, in fact, handed over the rights of the house elder to him and the first vizier, because he ruled both the palace and the kingdom. But, as a rule, the king, in case of departure from the country, Mtsignobartukhutsesi had to hand over the kingdom. The Mestumre Jikuri was very helpful to the impoverished population of the country and was also popular among the common people. Queen Jigda was also a very energetic woman and actively interfered in the management of the country. In general, the Mongols attached great importance to women's advice, and queens often ruled the kingdom as regents – from the death of Cain until the election of a new Cain or the military departure of Cain.

At that time, by order of the Queen, Jikuri built a new palace in Isani. He also subjugated and subjugated the animals – this means submission to the state: representatives from all parts of the country were obliged to pay taxes and participate in all spheres of life, especially since the kingdom was forced to pay tribute to the Mongols and send Georgian troops to their army. At that time, by order of the Queen, Jikuri built a new palace in Isani. He also subjugated and forced to pay tribute Pkhoves – this means submission to the state: representatives from all parts of the country were obliged to pay taxes and participate in all spheres of life, especially since the kingdom was forced to pay tribute to the Mongols and send Georgian troops to their army.

Before leaving for Cain, the king handed over various corners to the local nobles. Kakheti handed over the young Torghva Pankeli and ordered him to obey the queen's orders.

David Lasha went to Bato. Bato Kaen received with great honor and did what our king asked him to do. David Ulu had been in the Horde for a good long time. Thorghva thought that the king would not return

¹ Pavle Ingorokva – "Rustaveliana", Tb.1926. <https://modernnarrative.wordpress.com/>

² <http://georgianencyclopedia.ge>

and fortified himself in the Pankisi fortress, which was later called «Torghva fortress»; Occupied Kakheti and no longer obeyed the queen and Mestumre Jikuri. **The reason for the disobedience is unknown, he may not have been able to stand the command of the low-ranking Jikuri. There is another version: According to legend, Jigda-Khatun liked the young Torghva, but Pankeli could not stand the betrayal and insult of the king and therefore did not obey Jigda and Jikuri. It was also said, that Jigda loved Jikuri and that was why he was promoted. These are legends, more – assumptions, and the chronicler tells us only about Torghva’s disobedience and Jikuri’s talent in ruling the state, as well as Jikuri’s loyalty to the king and sympathy for Jikuri by ordinary people, the poor and the widows and orphans.** In the 1940s, large-scale construction work on the Pankisi Fortress was carried out by Pankisi Eristavi Torghva (Torghva) Pankeli. He was a participant in the anti-Mongol conspiracy of Kokhtastavi. During the stay of King David VII Ulu in the Horde, Torghva strengthened his separatist positions, declared himself the full governor of Kakheti, and fortified himself in the Pankisi prison. Even in the conditions of the king’s return he continued to disobey, not to attack him, and to fortify the castle even more. So, he was released from prison and given life. It seems that Torghva had a great influence in the mountains of Eastern Georgia and he was really a family of Dzagani. The name Torghva (Torghva Dzagani) is preserved in legends or folk tales. The rise of this branch again during the Mongol period, and its rise to the rank of noble, should not be a great strangeness either. However, due to the scarcity of sources, it is difficult to judge Torghva Pankeli’s personality and his legacy. The fact is, Pankisi Castle was fortified and maintained great importance during his reign. In addition to this fort specifically, the name Torghva is also associated with other bastions and toponyms in the region.¹⁷

Priest Dimitri Janashvili focuses on the revenge of Jigda-Khatun in his work in the 1920s: “After that, the fate and misfortune of Georgia are in the hands of women. Kings are turned around as they want. They also motivated Mongol women by their example. Here is Jigda-Khatun what she is doing, after the division of the kingdom into two, the king went with his troops to Cain: because so called. He handed over the board of the kingdom to his wife and the first vizier Jikuri. This man was very loyal to the king and well the ruler of the country. In his time the thief and the robber were not found in the kingdom, says the Chronicle. He also built the “Isan Palace” for the king, because the kingdom had a large income from his “Jikuri lessons”. But even this man could not escape the influence of the woman. By the order of Jigda-Khatun, he captured the chief Torghva on the other side of Kakheti, broke his oath, took him to a rock and threw him on a rock at the notice of a king. The queen plays the king as tongues.”²⁸

The interesting relationship between the legend and the official history, the more interesting the main cause of the controversy and also the example, is a good way to get the artists interested and give a visual load to the story. The lives and works of several historical figures are spread here: David Ulu, Jigda-Khatun, Mestumre Jikuri, Torghva Pankeli. All of them are the focus of historians, writers and folk speakers, or oral historians, and are evaluated differently.

Thus, the face is undoubtedly of interesting cultural heritage with its legend and history, which blends well with the concept of cultural tourism development and sustainable tourism in general. Perhaps this example will lay the groundwork for such a direction in tourism, which will be reflected in other monuments and will add more fun and visual load.

¹ <http://wikimapia.org/33077189/ka/%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A6>

² Historical pictures of the separation of the Georgian Church from the Greek Church and the Georgian woman Mg. Dim. Janashvili Gori fast-printing printing house “Kartli”. 1814 Mg. Dimitri Janashvili <http://dSPACE.gela.org.ge/bitstream/123456789/5175/4/istoriuli%20suratebi.pdf> see Geo. animal p. 393.

References:

1. "Cultural tourism and current issues of world heritage sites management", Naira Galakhvaridze, Professor of Technical University of Georgia, Georgia. <https://doi.org/10.35945/gb.2017.03.028>
2. <https://btet.ru/ka/migration-registration/folklornyi-turizm-o-specifike-i-mnogoobrazii-folklor/>
3. It is mentioned in the following written sources: "Description of the Kingdom of Georgia" by Vakhushti Bagration (Kts 4: 28.9; 114.9; 146.6; 151.17; 181.3; 214.23; 215.1; 525.3; 541 ,21,23, Sk.1,3,4; 542,13; 547,17; 557,7; 561,16), Juansher's "Life of Vakhtang Gorgasali" (Kts 1: 199,4,16), Matiane of Kartli (Kts 1: 298.7; 312.5-7), Sumbat Davit Dzi's "Life and Ministry of Bagratonians" (Kts 1: 373.18), "Historian and Azmani Sharavandedtan" (Kts 2: 61.10), Farsadan Gorgijanidze's " History" (Gorgijanidze 1926: 24, 26), a historical document of the 17th century (Sak. Sidz. 1909: 73), "The Reign of Irakli Meorisa" by Oman Sherkheulidze (Kherkheulidze 1913: 276), "Description of Kartl-Kakheti" by Ioane Bagrationi (Bagrationi 1986: 67), minutes of the embassy of Teimuraz I in Moscow (records ... 1965: 447; materials of Russia-Georgia ... 1965: 462), writings of Iskander Munshi (Munshi 1969: 125).
4. Roland Topchishvili, Ethnic History of Georgians and Historical-Ethnographic Aspects of Georgia, Tb. 2002
5. Pavle Ingorokhva – "Rustaveliana", Tb.1926. <https://modernnarrative.wordpress.com/>
6. <http://georgianencyclopedia.ge>
7. <http://wikimapia.org/33077189/ka/%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A6>
8. Historical pictures of the separation of the Georgian Church from the Greek Church and the Georgian woman Mg. Dim. Janashvili Gori fast-printing printing house "Kartli". 1814 Mg. Dimitri Janashvili <http://dspace.gela.org.ge/bitstream/123456789/5175/4/istoriuli%20suratebi.pdf> see Geo. animal p. 393.

ომარ წერეთელი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,
სადოქტორო პროგრამა ამერიკისმცოდნეობის
დოქტორანტი

აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქართვის დაბადება და მის ფარგლებში მიღწეული პროგრესი 2009-2014 წლებში

ანოტაცია

წინამდებარე სტატიის მიზანია, დაადგინოს აშშ-საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობის ეფექტიანობასტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქართვის ფარგლებში 2009-2014 წლებში. კვლევაში განხილულია ორი ქვეყნის სამხედრო თანამშრომლობის ძირეული პრინციპები, ისევე როგორც ქართვის ძირითადი კონცეფცია, სადაც შევეცდებით გამოვიკვლიოთ აშშ-საქართველოს შორის თავდაცვისა და უსაფრთხოების კუთხით თანამშრომლობის ეფექტიანობა და ის დონისძიებები, რომლებმაც ხელი შეუწყო სამიზნე პერიოდში აშშ-საქართველოს შორის სამხედრო თანამშრომლობის გაღრმავებასა და გაძლიერებას. აღსანიშნავია, რომ სტრატეგიული ურთიერთთანამშრომლობის ფარგლებში, აშშ-მა და საქართველომ გააფართოვეს თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში თანამშრომლობის პროგრამები. აღნიშნულ პროგრამებში მოიაზრებოდა ქართული საჯარისო ქვედანაყოფების ნატოს სტანდარტებზე მისადაგება და შესაბამისობაში მოყვანა, საერთაშორისო სამშვიდობო ოპერაციებში საქართველოს ჩართულობის გაზრდა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები. ინტერნეტ გამოცემების, მონოგრაფიებისა და სტატიებზე დაყრდნობით ვიმსჯელებთ იმ უმნიშვნელოვანეს საკითხზე, რომელიც ძალზე აქტუალურია ომგამოვლილი ქვეყნისთვის – შეერთებული შტატების დაეხმარება საქართველოს ომის შემდგომი რეკონსტრუქციისა და ფინანსური სტაბილურობის კუთხით. სტატიაში გამოყენებულია შედარებისა და ანალიზის მეთოდოლოგია, რომელიც საშუალებას მოგვცემს განვსაზღვროთ ქართვის ფარგლებში განხორციელებული რეფორმის ეფექტიანობა საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოების სექტორის გაძლიერების საქმეში.

საკვანძო სიტყვები: თავდაცვა და უსაფრთხოება, სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქართია, დემოკრატია, პროგრესი, პოლიტიკა, იდეოლოგია, საზოგადოებრივი აზრი, ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაცია (ნატო), საერთაშორისო თანამეგობრობა.

შესავალი

აშშ-საქართველოს თანამშრომლობის ადრეული პერიოდიდანვე შეერთებული შტატების საქართველოსადმი მუდმივი მხადაჭერის სურვილი, როგორც დიპლომატიურ, ისე სამხედრო სფეროებში ძირითადად გამოწვეული იყო საქართველოს რეფორმებისაკენ მისწრაფებაში. ჯერ კიდევ 1992 წლიდან, როდესაც ოფიციალურმა ვაშინგტონმა საქართველოსთან, როგორც დამოუკიდებელ სახელმწიფოსთან, დიპლომატიური ურთიერთობები დაამყარა, მნიშვნელოვანი

პოლიტიკური თუ ეკონომიკური დამხარება აღმოუჩინა მას. საერთო ღირებულებებისა და ინტერესების გათვალისწინებით კი თანდათან საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის მხარდამჭერ მნიშვნელოვან პარტნიორ ქვეყნად მოგვევლინა საერთაშორისო ასპარეზზე.

90-იანი წლებიდან, ჯორჯ ბუში უფროსის პრეზიდენტობის დასაწყისიდან, როდესაც ამ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთერთობები დამყარდა და შემდეგ პრეზიდენტ ბილ კლინტონით გაგრძელებული საქართველომ მნიშვნელოვანი საგარეო პოლიტიკური აღიარება მოიპოვა მსოფლიო თანამეგობრობაში, რომლის საუკეთესო დაგვირგვინება 2005 წელს აშშ-ის 43-ე პრეზიდენტის, ჯორჯ ბუში უმცროსის ვიზიტი გალხდათ საქართველოში. ვიზიტი, თავის მხრივ ქართველი ხალხისთვის დიდ პოლიტიკურ მნიშვნელობას ატარებდა, რომელიც შეიძლება ითქვას, ქვეყნის ევროატლანტიკურ ორგანიზაციებში გაწევრიანების გზაზე უპრეცედენტო მხარდაჭერის დასტური იყო.

ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური და სამხედრო მხარდაჭერა წლიდან-წლამდე მნიშვნელოვნად იზრდებოდა, ხოლო ამ ფაქტს, რუსეთის ფედერაციის მუდმივი უკმაყოფილება სდევდა თან. ამ მეტად დაძაბულმა ურთიერთობამ კი პიკს 2008 წლის აგვისტოში მიაღწია, როდესაც რუსეთი საქართველოში შემოიჭრა და საქართველო-რუსეთს შორის იდეოლოგიურ-პოლიტიკური დაძაბულობა რუსული ინტერვენციით დაგვირგვინდა.

ვფიქრობთ, რუსული აგრესია იყო პირველი ნიშანი და მნიშვნელოვანი შეტყობინება მსოფლიოს დემოკრატიული და ცივილიზებული სამყაროსთვის (მით უფრო დღევანდელი გეოპოლიტიკური მდგომარეობისა და რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე), რომ მოცემულ რეალობაში პოსტსაბჭოთა დამოუკიდებელი სახელმწიფოების პროდემოკრატიული კურსით სვლა მიუღებელი იყო რუსეთისთვის.

ოფიციალური ვაშინგტონისთვის რუსული ინტერვენცია საქართველოში მნიშვნელოვანი იდეოლოგიური და სტრატეგიული დარტყმა იყო, როგორც ამას ამერიკელი ანალიტიკოსები აფასებენ [Bix, 2008]¹ და მოცემულ, ფორსმაჟორულ სიტუაციაში შემუშავდა სამოქმედო გეგმა, ისევე, როგორც სამომავლოდ ასეთი აგრესიული ნაბიჯების რისკების შემცირების მიზნით საქართველოსთან დაიდო სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია, რომელიც ჩვენი კვლევის მთავარ თემას წარმოადგენს და შევეცდებით უფრო დეტალურად ქვემოთ მოგახსენოთ მის შესახებ.

სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის დაბადება

შესავალ ნაწილში, მოკლედ აღვნიშნეთ საქართველოში რუსული ინტერვენციის შესახებ, რომელმაც ტრაგიკული შედეგები მოუტანა ქვეყანას, როგორც ადამიანური რესურსის, ისე ეკონომიკის მხრივ, რომ არაფერი ვთქვათ სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ჩამოშლის მცდელობაზე, რისი განზრახვაც აგრესორს თავდაპირველად ჰქონდა. 2008 წლის აგვისტოს რუსული აგრესიის შედეგად, 2009 წლის 9 იანვარს, ვაშინგტონში, კოლუმბიის ოლქში პრეზიდენტ ჯორჯ ბუშის ინიციატივით გაფორმდა ამერიკის შეერთებული შტატები-საქართველოს ქარტია სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ.

პოლიტიკის სფეროს ექსპერტების ნაწილს ისევე, როგორც სამოქალაქო საზოგადოების უმრავლესობას მიაჩნია, რომ ჯორჯ ბუში უმცროსის ადმინისტრაციის პირობებში გაფორმებული აღნიშნული ქარტია აშშ-საქართველოს შორის სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სამხედრო-პოლიტიკური დოკუმენტია ორ ქვეყანას შორის თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობის კუთხით. ვფიქრობთ, 2008 წლის აგვისტოს ომის შედეგად შექმნილი კრიზისის საპასუხოდ შეერთებულმა შტატებმა სწორი მიდგომა აირჩია თავიდან ყოფილიყო აცილებული ქვეყნის სუვერენიტეტის დაკარგვის რეალური

¹ Herbert P. Bix, 2008. *The Russo-Georgia War and the Challenge to American Global Dominance*
წყარო: <https://apjjf.org/-Herbert-P.-Bix/2919/article.html>

საფრთხე, რაც აბსოლუტური კატასტროფა იქნებოდა სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ფუნქციონირებისათვის [Mitchell and Cooley, 2010].

მიუხედავად იმისა, რომ 2009 წლის 20 იანვარს თეთრ სახლში ოვალური კაბინეტი დემოკრატიამ ბარაკ ობამამ დაიკავა, მანამდე საქართველოს და შეერთებულ შტატებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების 30-წლიანი არსებობის მანძილზე უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტს მოეწერა ხელი. რესპუბლიკელთა 8-წლიანი მმართველობა საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გადაწყვეტილებით დასრულდა. [Mitchell and Cooley, 2010]

არსებითად, აღნიშნული დოკუმენტი იყო პასუხი რუსეთის ქმედებებისადმი საქართველოს წინააღმდეგ. ქარტიაში გაიწერა თანამშრომლობის შემდეგი ასპექტები:

1. დემოკრატია და მმართველობა;
2. თავდაცვა და უსაფრთხოება;
3. ხალხთაშორისი ურთიერთობა და კულტურული გაცვლები;
4. ეკონომიკა, ვაჭრობა და ენერჯეტიკა.

როგორც ვხედავთ, ქარტია წარმოადგენს უსაფრთხოებისა და თავდაცვის, ეკონომიკისა და ვაჭრობის, ენერჯეტიკის, კულტურისა და განათლების სფეროებში თანამშრომლობის გაფართოების და დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერებისა და ხალხთა შორის ურთიერთობების გაღრმავების მიმართულებით ურთიერთობის უმნიშვნელოვანეს ჩარჩოს, რომელიც ეფუძნება ორ სახელმწიფოს შორის სტრატეგიული თანამშრომლობის პრინციპებს, სუვერენიტეტის, დამოუკიდებლობის, ტერიტორიული მთლიანობის, საზღვრების ურღვევობის მხარდაჭერას, დემოკრატიისა და სტაბილურობის განმტკიცებას.¹

სტრატეგიული თანამშრომლობის შესახებ ქარტიას დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს. შეერთებულ შტატებსა და საქართველოს შორის ეს განხლდათ პირველი ოფიციალური დოკუმენტი, რომელიც ამ ორ ქვეყანას შორის კოორდინირებულ, დროში გაწერილ, ერთობლივი ღონისძიებების გატარებას აანონსებდა, რომელიც, თავის მხრივ, საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოების, დემოკრატიისა და მმართველობის, ხალხთაშორისი ურთიერთობის, კულტურული გაცვლების, ეკონომიკის, ვაჭრობისა და ენერჯეტიკის სფეროებში მოდერნიზებასა და გაძლიერებას გულისხმობდა. აღნიშნული დოკუმენტით შეიქმნა განსაზღვრული მეხვედრების მთელი ფორმატი, სადაც რეგულარულად უნდა განხილულიყო თანამშრომლობის სამომავლო მიმართულებები [Mitchell and Cooley, 2010].

ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ ქარტიას ხელი მოეწერა წარმავალი ბუშის ადმინისტრაციის მიერ დაარსებობდა გარკვეული ეჭვები თუ რამდენად კომფორტულად იგრძნობდა თავს მომავალი ადმინისტრაცია აღნიშნული ქარტიიდან გამომდინარე, მაგრამ, როგორც ადმინისტრაციის პრესსამსახურში განმარტავდნენ, ეს ყოველივე შეთანხმებული იყო დემოკრატი ბარაკ ობამას ადმინისტრაციასთან. რა თქმა უნდა, არსებობდა თეორიული რისკი იმისა, რომ ხსენებული ქარტია თავისი რესურსის ფარგლებში ნაკლებად ჰპოვებდა რეალიზაციას დემოკრატი მმართველის ხელში (რაც რეალურად ასეც მოხდა), მაგრამ მასში გაწერილი სხვადასხვა უწყებების მიმართულებით მუშაობა მაინც მიმდინარეობდა. [Institute for War and Peace Reporting, 2008]

ჯერ კიდევ ქარტიის გაფორმებამდე, კერძოდ, 2008 წლის ბუქარესტის ნატოს სამიტი საქართველოსთვის წარმატებით დასრულდა, სადაც კიდევ ერთხელ დადასტურდა ქვეყნის წინსვლა რეფორმებისა და პროგრესის გათვალისწინებით და საქართველოსთვის დაიგეგმა ნატოში გაწევრიანების კონკრეტული მექანიზმების შემუშავება. შეერთებული შტატების ადმინისტრაცია აღფრთოვანებას ვერ მალავდა საქართველოსა შესახებ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების ანგარიშზე, რომლის მიხედვითაც, ქვეყანა რეგიონში რამდენიმე სახელმწიფოზე მნიშვნელოვან პოზიციებს იკავებდა. ფაქტიურად, ქვეყანა ტერმინ პოსტსაბჭოთა კლიშეს ძალიან მალე აღწევდა თავს და მას ამაში შეერთებული შტატების და ადმ. ევროპის ცალკეული ქვეყნები მნიშვნელოვან მხარდაჭერას უცხადებდნენ.

აშშ-ის ახალი ადმინისტრაციის პირობებში საქართველოსთვის პოლიტიკურად ბევრიც

¹ წყარო: საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო

არაფერი შეცვლილა უკეთესობისკენ, სამწუხაროდ. მიუხედავად იმისა, რომ ობამას ადმინისტრაციამ 2008 წლის 12 აგვისტოს ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების შესრულებას მოითხოვდა რუსეთისაგან, განცხადებები განცხადებებდად რჩებოდა და ორმხრივმა ურთიერთობებმა ძალზე ფორმალური ხასიათი მიიღო.

თუმცა შტატები დინამიკურად, მაგრამ მაინც აგრძელებდა საქართველოს მხარდაჭერას საერთაშორისო ოფიციალურ დონეზე, ამის ერთ-ერთი გამოვლინება ალბათ 2010 წელს სენატის მიერ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის მხარდაჭერის რეზოლუციის ერთხმად მიღება იყო.¹

პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ფარგლებში თანამშრომლობა თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში 2009-2014 წლებში

როგორც წინა თავში აღვნიშნეთ, არსებობდა რისკები რომ წარმავალი რესპუბლიკური ადმინისტრაციის პირობებში შემუშავებული და ხელმოწერილი პარტნიორობის შესახებ ქარტია მინიმუმ აღარ იქნებოდა ისეთი ეფექტური, როგორც ჩაფიქრებული იყო რესპუბლიკელების მიერ და ნაკლებად ჰპოვებდა განხორციელებას შემდგომ წლებში დემოკრატიული ადმინისტრაციის პირობებში. დემოკრატი პრეზიდენტის არჩევამ გარკვეულწილად გაამართლა ზემოხსენებული რისკები და ეჭვები, რადგან ადმინისტრაციის ცვლილებამ მართლაც რომ გადააღაგა აშშ-ს როგორც სამინაო, ისე საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები. მით უფრო, როდესაც ახლად არჩეულმა აშშ-ის დემოკრატმა პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ ადმინისტრაციის ჩაბარებიდან 1 წლის თავზე, რუსეთთან „გადატვირთვის პოლიტიკის“ განხორციელება დაანონსა, რომელიც, როგორც შემდგომ გავლილმა წლებმა აჩვენა, სხვა არაფერი იყო თუ არა კომპრომისი რუსული იმპერიალისტური ზრახვების გზაზე. აღნიშნული სერიოზული გამოწვევა იყო არა მხოლოდ საქართველოსთვის, არამედ იგივე აღმ. ევროპის ქვეყნებისთვის, რომელთათვისაც შეერთებული შტატები დემოკრატიის დამცველ ძალად მოიაზრებოდა რუსეთთან წინააღმდეგ წარმოებულ იდეოლოგიურ თუ ჰიბრიდული ომის კვალდაკვალ. გამომდინარე იქედან რომ ობამას გადატვირთვის პოლიტიკა და ამ პოლიტიკით გამოწვეული სავალალო შედეგები ჩვენი სტატიის განხილვის მთავარი თემა არ გახლავთ, შეგვიძლია დავუბრუნდეთ ქარტიის განხორციელების პროცესს 2010 წლიდან. მიუხედავად ხსენებული გამოწვევისა, მაინც უნდა ითქვას, რომ ქარტიის განხორციელება ნელი სვლითა და ინერციით გრძელდებოდა. 2010 წლის მარტიდან ამერიკის შეერთებული შტატების საზღვაო ქვეითი ძალების კონტინგენტის შემადგენლობაში ქართული ქვეითი ბატალიონები მონაწილეობას იღებდნენ ავღანეთში მიმდინარე ISAF-ის (საერთაშორისო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ძალები) ოპერაციაში. GDP-ISAF პროგრამის მეშვეობით 2010 წლიდან დღემდე გადასროლისწინა მომზადება 11 000-ზე მეტმა ქართველმა სამხედრო მოსამსახურემ გაიარა.²

ამას გარდა, აღსანიშნავია, სამხედრო განათლების პროგრამები, აშშ-ის მრჩეველთა ჯგუფის დახმარება, ამერიკელ ექსპერტთა ჯგუფების შეფასებითი ხასიათის ვიზიტები და სხვ. 2010 წლიდან სამხედრო გაცვლითი პროგრამების მეშვეობით სულ უფრო და უფრო მეტი ქართველი ირიცხებოდა შეერთებული შტატების საგანმანათლებლო ცენტრებში, მაგალითისთვის, SSOP-ის ფარგლებში რამდენიმე ასეულმა სამხედრომ გაიარა მომზადება და შედეგად ქართული სამხედროების რიცხვმა ერაყში 2 ათას კაცს მიაღწია, ისევე როგორც ამ პერიოდისთვის საქართველოს ამერიკული სამხედრო პროგრამებით გაწვრთნილი და საბრძოლო გამოცდილების მქონე 15 ათასამდე სამხედრო მოსამსახურე პირი ჰყავდა, რაც საქართველოსთვის უპრეცედენტოდ დიდი რაოდენობა იყო [საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი]. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებასაც, რომ პროგრამებით მოსარგებლე ქართველი ჯარისკაცების

¹ საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი

² წყარო: საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო. ბმული: <https://mod.gov.ge/ge/mission>

თითქმის 85% ავღანეთში იღებდა მონაწილეობას სამშვიდობო მისიის ფარგლებში, დიდი საბრძოლო გამოცდილების მატარებელი საჯარისო სექტორი გვყავდა რეგიონში და არა მარტო რეგიონში.

2009-2012 წლებში სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ფარგლებში უკვე გაიმართა 3 პლენარული სხდომა და 23 შეხვედრა, მათ შორის თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროშიც. [საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი].

2012 წელს, ქალაქ ბათუმში გამართულ სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის პლენარულ სხდომაზე, რომელსაც აშშ-ის სახელმწიფო მდივარი ჰილარი კლინტონი ესწრებოდა, კიდევ ერთხელ დაადასტურა აშშ-ის მხარდაჭერა, ღიად დაუჭირა მხარირუსების მიერ ოკუპირებულ საქართველოს ტერიტორიებზე კონფლიქტების მოგვარების მშვიდობიანი ინიციატივებს და საქართველოსთვის კონკრეტული თავდაცვითი სისტემების შეძენის აუცილებლობაზე ისაუბრა [საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივი].

შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად საქართველოს შიდაპოლიტიკური გამოწვევებისა, საქართველო მსოფლიოს დემოკრატიული ნაწილის მიერ აღიარებული ლიდერია რეგიონში, რაც ადასტურებს აშშ-საქართველოს ეფექტიან თანამშრომლობას. ქართული-ამერიკული ურთიერთობები კი კვლავ ვითარდება. სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიის წყალობით, აშშ-საქართველომ ერთობლივი, ღირებულებებზე დაფუძნებული თანამშრომლობის სამომავლო გეგმები დასახეს და დღემდე ერთგულად უძღვებიან თავიანთ მოვალეობებს. მიუხედავად ხელისუფლებების ცვლილებისა და არასტაბილური მსოფლიო წესრიგისა, ორივე ქვეყანა მშვიდ და განვითარებისთვის სტაბილურ პირობებს ქმნის, რაც დემოკრატიული საზოგადოების და სახელმწიფოს შენების გზაზე უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა.

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ქარტიის ფარგლებში გადაღული იქნა შემდეგი პოლიტიკური ნაბიჯები:

- 2010-2014 წლების თავდაცვის სტრატეგიული მიმოხილვის დოკუმენტის დასრულება. ახალი ეროვნული სამხედრო სტრატეგიის გამოქვეყნება.
- სამხედრო პერსონალის მართვის სისტემის ძირითადი ინიციატივების განხორციელება.
- საქართველოს შეიარაღებული ძალების სტრუქტურული რეორგანიზაცია. პროგრესი ასევე მიღწეულ იქნა პროფესიულ სამხედრო განათლებაში, კერძოდ:
  - ეროვნული თავდაცვის აკადემიის განვითარება, რაც ასევე მოიცავს ოფიცერთა საბაკალავრო პროგრამას.
  - საქართველოს სიმულაციური სასწავლო ცენტრის ჩამოყალიბება.
  - საქართველოს სამეთაურო და საშტაბო სწავლების კურსის განვითარება.¹

ამავე პერიოდში წარმოიშვა აშშ-სთან თანამშრომლობის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება – აშშ-ის მხარდაჭერა ნატო-ს ეგიდით წარმოებულ ოპერაციებში, კერძოდ, 2009 წლის შემოდგომაზე ჩამოყალიბდა საქართველოს გადასროლის პროგრამა – უსაფრთხოების მხარდაჭერი საერთაშორისო ძალები (GDP-ISAF). 2014 წელს პროგრამა ჩანაცვლდა საქართველოს გადასროლის პროგრამა – მტკიცე მხარდაჭერის მისიით (GDP-RSM) [საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი].

ამჟამად ქართული მხარე მონაწილეობს ნატო-ს მტკიცე მხარდაჭერის მისიაში (RSM) 870 სამხედრო მოსამსახურით. საქართველო არის ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი და ერთი სული მოსახლით ნომერ პირველი კონტრიბუტორი „მტკიცე მხარდაჭერის“ მისიაში.

შეერთებული შტატების მხარდაჭერა საქართველოს ნატოში გაწევრიანების გზაზე 2009-2014 წლებში

გამომდინარე იქედან, რომ სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ფარგლებში სტატიის მთავარი საკითხი თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობაა,

¹ თავდაცვის სამინისტრო. წყარო: <https://mod.gov.ge/ge/page/73/tavdacvis-strategiuli-mimoxilva>

შეიძლება ღიად ვისაუბროთ საქართველოს მიერ ნატო-ს წინაშე აღებული ვალდებულებების წარმატებით განხორციელების გზაზე აშშ-ს დახმარებასთან დაკავშირებითაც, რომელიც ასევე ქარტიის საჭიროებებიდან შეიძლება გამომდინარეობდეს. მაგალითისთვის, 2008 წლის 19 აგვისტოს კი ნატო-ს წევრი ქვეყნების საგარეო საქმეთა მინისტრების საგანგებო შეხვედრაზე ალიანსმა ნატო-საქართველოს კომისიის (NGC) დაარსების შესახებ მიიღო გადაწყვეტილება, ხოლო ურთიერთგაგების მემორანდუმს 2008 წლის 15 სექტემბერს.

ასევეუნდააღინიშნოს ისიც, რომნატო-სწევრიქვეყნებისსაგარეოსაქმეთამინისტრებისდონეზე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, ნატო-საქართველოს კომისიის ფარგლებში ყოველწლიური ეროვნული პროგრამის (ANP) საქართველოში განხორციელებასთან დაკავშირებით, რაც დიდ პოლიტიკურ გზავნილს წარმოადგენდა იმდროინდელი გეოპოლიტიკური რეალობის ფონზე.

2011 წლის 7 დეკემბერს ნატო-ს შტაბ-ბინაში (ქ. ბრიუსელი) ალიანსის წევრი ქვეყნების საგარეო საქმეთა მინისტრების შეხვედრა გაიმართა, რომლის ფარგლებშიც საქართველო ფორმალურად მოიხსენიეს ასპირანტ სახელმწიფოდ, მონტენეგროსთან, ბოსნია და ჰერცეგოვინასთან და ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიასთან ერთად ¹

2013 წელს, აშშ და საქართველოს წარმომადგენლობამ გაფორმა შეთანხმება საქართველოს თავდაცვის ძალების ერთი ქვეითი ასეულის ნატო-ს საპასუხო ძალებში (NRF) ჩართულობასთან დაკავშირებით, რაც კიდევ უფრო გაძლიერებდა ჩვენი ქვეყნის ნატოსთან თავსებადობას.

2014 წლის ნატო-ს უელსის სამიტზე ალიანსის წევრმა ქვეყნებმა საქართველო ერთ-ერთ ყველაზე თავსებად პარტნიორად (the most interoperable partner) აღიარეს და სხვა ოთხ ქვეყანასთან (ავსტრალია, იორდანია, ფინეთი, შვედეთი) ერთად „გაძლიერებული შესაძლებლობების პარტნიორის“ (Enhanced Opportunity Partners, EOP) სტატუსი მიენიჭა, რაც ნატო-სთან თანამშრომლობის გაფართოებული შესაძლებლობების მიღებას გულისხმობს. ალიანსის წევრი ქვეყნების გადაწყვეტილებით, 2014 წლის უელსის სამიტზე ნატო-ს თავდაცვის შესაძლებლობების აღმშენებლობის ინიციატივის (DCB) ფარგლებში საქართველომ ნატო-საქართველოს არსებითი პაკეტი (Substantial NATO-Georgia Package, SNGP) მიიღო, რომლის მთავარი მიზანია საქართველოს თავდაცვითი შესაძლებლობების გაძლიერება, ნატო-სთან ურთიერთთავსებადობის ამაღლება და ნატო-ში გაწევრიანების პროცესის ხელშეწყობა ².

დამატებით ასევე უნდა აღინიშნოს, ნატო-საქართველოს არსებითი პაკეტი (SNGP), ისევე, როგორც აშშ-ის მიერ შემოთავაზებული უსაფრთხოებისა და თავდაცვის გაძლიერების სხვადასხვა პლატფორმა, რომლებიც საბოლოო ჯამში საქართველოს თავდაცვისუნარიანობის ამაღლებასა და ჩვენი კარის ნატოს სტანდარტებთან თავსებადობის ხელშეწყობას ისახავდა მიზნად.

დასკვნა

შეიძლება ითქვას, რომ დღესდღეობით ქართული-ამერიკული ურთიერთობები კვლავ ვითარდება და სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიას კვლავაც აქვს დიდი რესურსი ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობას კიდევ უფრო მასშტაბური და მრავალსექტორული შინაარსი შესძინოს. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიის წყალობით, აშშ-საქართველომ ერთობლივი, ღირებულებებზე დაფუძნებული თანამშრომლობის სამომავლო გეგმები დასახეს და დღემდე ერთგულად უძღვებიან თავიანთ მოვალეობებს. მიუხედავად ხელისუფლებების ცვლილებისა და არასტაბილური მსოფლიო წესრიგისა, ორივე ქვეყანა მშვიდ და განვითარებისთვის სტაბილურ პირობებს ქმნის, რაც დემოკრატიული საზოგადოების და სახელმწიფოს შენების გზაზე უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა.

უნდა აღინიშნოს აშშ-ის, როგორც სტრატეგიული პარტნიორის მხრიდან დიდი ძალისხმევა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის ურყევი მხარდაჭერის კუთხით. შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად გარკვეული პოლიტიკური გამოწვევებისა,

¹ წყარო: საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი

² წყარო: საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი

რომელსაც ადგილი ჰქონდა ჩვენი სტატიის საკვლევ პერიოდში, რაც გამომდინარეობდა აშშ-ის ადმინისტრაციის ცვლილებით, საქართველოს და აშშ-ის ურთიერთობები თავისი განვითარების ერთ-ერთ ყველაზე აქტიურ ეტაპზე იმყოფებოდა და დღესაც, შეერთებული შტატები აქტიურად არის ჩართული საქართველოს ნატო-ში გაწევრიანების პროცესში.

დღესდღეობით, ქართულ-ამერიკული ურთიერთობები შეიძლება ითქვას, რომ დინამიკურად ვითარდება. მხარეების მჭიდრო პარტნიორული კავშირი ნამდვილად სტრატეგიულ ხასიათს ატარებს. საქართველოს სტრატეგიული მნიშვნელობა კარგად ესმით ვაშინგტონში, ჩვენი ქვეყანა ლიდერია რეგიონში დემოკრატიული მმართველობით. აშშ-ის მთავარი დასაყრდენი რეგიონში საქართველოა და, ამრიგად, აშშ-საქართველოს ორმხრივი ურთიერთობების შემდგომ ეტაპზე გადასასვლელად, ძირითადი ამოცანა თავდაცვითი შეიარაღებით და უსაფრთხოების გარანტიებით უზრუნველყოფა უნდა იყოს.

და ბოლოს, ვთვლით, რომ მიზანი – გავკეთებინა ანალიზი აშშ-საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ფარგლებში 2009-2014 წლებში მიღწეულია. სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ხელმოწერით შეიქმნა პლატფორმა, რომელიც, ერთი მხრივ, ეხმარება სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ მიმართულებებს განვითარდნენ უამრავი პროგრამებისა თუ ხელსაყრელი პირობების მქონე პროექტების ხარჯზე და, მეორე მხრივ, იცავს უკვე შექმნილ დემოკრატიულ ინსტიტუტებს, რათა მდგრადი საფუძველი შეუქმნას პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადოებისა და დემოკრატიული სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ფუნქციონირებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გვეგვიძე, არჩილ. 2017. საქართველო და ამერიკა: თანამედროვე ორმხრივი ურთიერთობების ევოლუციის ძირითადი მტრინები;
2. რადიო თავისუფლება, 2012. აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობა და დემოკრატია. იხ: <http://www.radiotavisupleba.ge/a/hillary-clinton-in-batumi/24604236.html>;
3. რეხვიაშვილი, ჯ. “აშშ-საქართველო – ღირებულებებზე დაფუძნებული ურთიერთობა.”, რადიო თავისუფლება, 2012, Accessed April 11, 2018. იხ: <http://www.radiotavisupleba.ge/a/usa-georgia/24585142.html>;
4. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. საქართველო-აშშ-ის სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიის პლენარული სხდომა. 2016. იხ: <https://mfa.gov.ge/News/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D-%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%A8-%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%A1.aspx>;
5. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. ჰილარი კლინტონის გამოსვლა აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიის გაფართოებულ სხდომაზე. იხ: <https://mfa.gov.ge/News/%E1%83%B0%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%A8-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%98.aspx>;
6. საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს არქივი. Cooperation with the United States, იხ: <https://mod.gov.ge/page/119/tanamshromloba-ashsh-stan>
7. კუნჭულია ლ. აშშ-საქართველო – სტრატეგიული პარტნიორობის მე-3 წლისთავი, რადიო თავისუფლება, 9 იანვარი, 2012. იხ: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/24445973.html>;
8. საქართველოს საელჩო ამერიკის შეერთებულ შტატებში: თანამშრომლობის სფეროები იხ: http://usa.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=130;

9. გამოცემა Institute for War and Peace Reporting. 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომი: ქრონოლოგია, ევროპა და ევრაზია. 2013.
10. იხ: <https://iwpr.net/ka/global-voices/2008-%E1%83%AC%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%92%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%97-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98>;
11. Herbert P. Bix. The Russo-Georgia War and the Challenge to American Global Dominance, 2008. იხილეთ: <https://apjif.org/-Herbert-P-Bix/2919/article.html>;
12. Mitchell, Lincoln and Cooley, Alexander. After the August War: A New Strategy for U.S. Engagement with Georgia. Harriman Institute, Columbia University in the City of New York. 2010. იხილეთ: <http://georgien.blogspot.com/2010/06/review-aft-er-august-war-new-strategy.html>;
13. გამოცემა Civil. Ge. Obama to Host Saakashvili at White House., 18 იანვარი, 2012. იხ: <https://civil.ge/archives/121690>;
14. United States Department of Defense, Hagel, Georgian Defense Minister Meet at Pentagon, American Forces Press Service, Aug. 22, 2013. იხ: <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=120659>;
15. გამოცემა: The White House Office of the Press Secretary. U.S.-Russia Relations: "Reset" Fact Sheet. 2010. იხ: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/us-russia-relations-reset-fact-sheet>;
16. BBC News, „Clinton promises 'steadfast' US support for Georgia“, July 05, 2010, Accessed July 04, 2018 იხ: <https://www.bbc.com/news/10504732>;
17. United States Department of Defense, Hagel, Georgian Defense Minister Meet at Pentagon, American Forces Press Service, Aug. 22, 2013. იხ: <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=120659>

Omar Tsereteli

PhD Student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities

Doctoral program of American Studies

BIRTH OF THE CHARTER ON THE US-GEORGIA STRATEGIC PARTNERSHIP AND THE PROGRESS ACHIEVED WITHIN ITS FRAMEWORK IN 2009-2014

Abstract

The purpose of this article is to determine the effectiveness of US-Georgia defense and security cooperation within the framework of the Strategic Partnership Charter of US-Georgia in 2009-2013. The study will discuss the basic principles of the military cooperation between the two countries, as well as the basic concept of the charter, where we will try to investigate the effectiveness of the cooperation between the USA and Georgia in terms of defense and security and the measures that contributed to the deepening and strengthening of the military cooperation between the USA and Georgia in the target period. It is worth noting that within the framework of strategic mutual cooperation, the USA and Georgia have expanded cooperation programs in the fields of defense and security. The aforementioned programs included adapting Georgian military units to NATO standards, increasing Georgia's involvement in international peacekeeping operations, and other important issues. Based on internet publications, monographs and articles, it's intended to be discussed one more important issue, which is very relevant for the war-torn country – what were the measures the United States has taken for Georgia in terms of post-war reconstruction and financial stability. The article uses the methodology of comparison and analysis, which will allow us to determine the effectiveness of the reform implemented within the framework of the Charter in strengthening the defense and security sector of Georgia.

Keywords: Defense and Security, Charter on Strategic Partnership, Democracy, Progress, Politics, Ideology, Public Opinion, North Atlantic Treaty Organization (NATO), International Community.

Introduction

From the early period of the US-Georgia cooperation, the desire of the United States to provide constant support to Georgia in both the diplomatic and military fields was mainly caused by Georgia's strong will to carry out reforms. Ever since 1992, when the official Washington established diplomatic relations with Georgia as an independent state, it provided significant political and economic support. Taking into account common values and interests with Georgia, the United States gradually became an important partner country supporting Georgia's territorial integrity and Euro-Atlantic integration in the international arena.

It should be noticed, that since the 90s, from the beginning of the presidency of George Bush Jr., when diplomatic relations between these two countries were established, and then continued with President Bill Clinton, Georgia gained significant foreign political recognition in the world community, the best example of which was the visit of the 43rd President of the USA, George W. Bush Jr. to Georgia in 2005. The visit, on the other hand, had great political significance for the Georgian people, which could be said to be a proof of unprecedented support for the country's accession to the Euro-Atlantic organizations.

The political and military support of the United States increased significantly from year to year, which

was followed by the constant dissatisfaction of the Russian Federation. This extremely tense relationship reached its peak in August 2008, when Russia invaded Georgia and the ideological-political tension between Georgia and Russia was ended by the Russian intervention.

I think the Russian aggression was the first sign and an important message to the democratic and civilized world (even more so in the light of the current geopolitical situation and the Russia-Ukraine war) that in the given reality the pro-democratic course of the independent, post-soviet states was unacceptable for Russia.

For official Washington, the Russian intervention in Georgia was an important ideological and strategic blow as American analysts estimate [Bix, 2008]¹, and in the given force majeure situation, an action plan was developed, as well as a strategic partnership charter was signed with Georgia to reduce the risks of such aggressive steps in the future, which is the main focus of my research and I will try to provide more details of analyze about below.

The birth of the Charter on Strategic Partnership between US-Georgia

In the introductory part of my research, I briefly mentioned the Russian intervention in Georgia, which brought tragic results to the country both in terms of human resources and economy, not to mention the attempt to overthrow the state institutions, which the aggressor initially intended to achieve. As a result of the Russian aggression of August 2008, on January 9, 2009, in Washington, DC, at the initiative of President George Bush, the United States of America-Georgia Charter on Strategic Partnership was signed.

Some of the experts in the field of politics, as well as the majority of the civil society, believe that the mentioned charter signed under the administration of George Bush Jr. on the strategic partnership between the USA and Georgia is one of the most important military-political documents in terms of defense and security cooperation between the two countries. I think that in response to the crisis created by the August 2008 war, the United States chose the right approach to avoid the real threat of losing the country's sovereignty, which would be an absolute disaster for the functioning of state institutions [Mitchell and Cooley, 2010].

Despite the fact that on January 20, 2009, Democrat Barack Hussein Obama took the Oval Office in the White House, before that, the most important document was signed in the 30-year history of diplomatic relations between Georgia and the United States. The 8-year rule of the Republicans ended with an important political decision for Georgia [Mitchell and Cooley, 2010],

In essence, the mentioned document was a response to Russia's actions against Georgia. The following aspects of cooperation were written in the charter:

1. Democracy and governance;
2. Defense and security;
3. People-to-people relations and cultural exchanges;
4. Economy, trade and energy.

As we can see, the Charter represents the most important framework for relations in the direction of expanding cooperation in the fields of security and defense, economy and trade, energy, culture and education, and strengthening democratic institutions and deepening relations between peoples, based on the principles of strategic cooperation between the two states to support sovereignty, independence, territorial integrity, inviolability of borders, to strengthen democracy and stability of Georgia [Ministry of Foreign Affairs of Georgia, 2008].

It is worth noting that during the research period of my article, within the framework of the US-Georgia strategic partnership charter, four meetings of working groups on security, democracy, people-to-people

¹ Herbert P. Bix, 2008. *The Russo-Georgia War and the Challenge to American Global Dominance*
Source: <https://apjif.org/-Herbert-P-Bix/2919/article.html>

relations and economic-energy issues have already been held [Ministry of Foreign Affairs of Georgia, 2008].

The Charter on Strategic Cooperation had and has great political significance. This was the first official document between the United States and Georgia, which announced coordinated, time-bound, joint activities between the two countries, which, in turn, focused on Georgia's defense and security, democracy and governance, people-to-people relations, cultural exchanges, economy, trade and It meant modernization and strengthening in the fields of energy. The foregoing strategic document created the whole format of bilateral meetings, where the future directions of cooperation should have been regularly discussed [Mitchell and Cooley, 2010].

The fact that the charter was signed by the outgoing Bush administration is also significant, and there were some doubts as to how comfortable the future administration would feel based on the said charter, but as explained in the administration's press service, all this was agreed with the administration of Democrat Barack Obama. Of course, there was a theoretical risk that the aforementioned charter would find little realization in the hands of a democratic ruler within the limits of its resources (which actually happened), but work was still underway in the direction of the various agencies outlined in it [Institute for War and Peace Reporting, 2008].

Even before the signing of the charter, in particular, 2008 Bucharest NATO summit was successfully completed for Georgia, where the country's progress was confirmed once again, taking into account reforms and progress, and it was planned for Georgia to develop specific mechanisms for joining NATO. The administration of the United States could not hide its admiration for the report of international financial institutions about Georgia, according to which the country occupied important positions among several states in the region. In fact, the country was getting rid of the term post-Soviet cliché very soon, and it was assisted by the United States and the Some European countries offered significant support.

Under the new US administration, not much has changed politically for the better, unfortunately. Despite the fact that the Obama administration demanded from Russia the implementation of the ceasefire agreement of August 12, 2008, statements remained statements and bilateral relations took on a very formal character.

Although the states dynamically continued to support Georgia at the international official level, one of the manifestations of this was probably the unanimous adoption of the resolution supporting the territorial integrity and sovereignty of Georgia by the Senate in 2010

[Archive of the Ministry of Defense of Georgia].

Cooperation within the framework of the Partnership Charter in the fields of defense and security in 2009-2014

As I mentioned in the previous chapter, there were risks that the partnership charter developed and signed under the outgoing Republican administration would not be at least as effective as it was conceived by the Republicans and would be less likely to be implemented in the following years under the Democratic administration. The election of a Democratic president has somewhat justified the aforementioned risks and doubts, as the change in administration has indeed rearranged both domestic and foreign policy priorities of the US. All the more so when the newly elected US Democratic President Barack Hussein Obama announced the implementation of a "reset policy" with Russia a year after taking office, which, as the following years have shown, was nothing more than a compromise on the path of Russian imperialist intentions. The mentioned serious challenge, I think, was not only for Georgia, but also for some Eastern European democracies, for whom the United States would be thought of as a force defending democracy in the wake of an ideological or hybrid war against Russia. Since the policy of Obama's withdrawal and the unfortunate consequences caused by this policy are not the main topic of our article, we can return to the process of implementing the charter from 2010.

Despite the mentioned challenge, it must be said that the implementation of the Charter continued with slow movement and inertia.

Since March 2010, Georgian infantry battalions have been participating in the ongoing ISAF (International Security Assistance Force) operation in Afghanistan as part of the United States Marine Corps contingent. Through the GDP-ISAF program, more than 11,000 Georgian military personnel have undergone pre-launch training since 2010. In addition, it is worth noting the military education programs, the assistance of the US advisory group, the evaluative visits of the American expert groups, etc. Since 2010, more and more Georgians have been enrolled in the educational centers of the United States through military exchange programs, for example, several hundred servicemen were trained within the framework of the SSOP, and as a result, the number of Georgian servicemen in Iraq reached 2,000.

Similarly, during this period, Georgia had up to 15,000 military personnel trained by American military programs and with combat experience, which was an unprecedentedly large number for Georgia [Archive of the Ministry of Defense of Georgia].

If we take into account the fact that almost 85% of the Georgian soldiers who benefited from the programs took part in the peacekeeping mission in Afghanistan, we had a military sector with great combat experience in the region, and not only in the region. To date, the mentioned programs are financed and implemented by the US side, which aims to increase Georgia's defense capabilities, stimulate military reforms and raise the level of professional military education.

In 2009-2012, 3 plenary sessions and 23 meetings were held within the framework of the Charter on Strategic Partnership, including in the field of defense and security. [Archive of the Ministry of Defense of Georgia].

In 2012, at the plenary session of the Charter on Strategic Partnership held in the city of Batumi, which was attended by the US Secretary of State Hillary Clinton, who confirmed the support of the US, openly supported the peaceful initiatives to resolve the conflicts in the territories of Georgia occupied by the Russians, and the need to purchase specific defense systems for Georgia [Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Georgia].

It can be said that despite Georgia's internal political challenges, Georgia is recognized by the democratic part of the world as a leader in the region, which confirms the effective cooperation between the USA and Georgia. Georgian-American relations are still developing. Thanks to the Strategic Partnership Charter, the US-Georgia have set a future course of joint value-based cooperation and are faithfully leading their duties to this day.

Despite the change of governments in both of the States and the unstable world order, both countries create peaceful and stable conditions for development, which is the most important prerequisite for building a democratic society and state.

It should also be noted that the following political steps were taken within the framework of the Charter:

- Completion of the 2010-2014 defense strategic review document. Publication of a new national military strategy;
- Implementation of the main initiatives of the military personnel management system;
- Structural reorganization of the Georgian Armed Forces.

Progress was also made in professional military education, in particular:

- Development of the National Defense Academy, which also includes the undergraduate program for officers.
- Establishing a simulation training center of Georgia.
- Development of the Georgian command and staff training course.

[Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Georgia].

In the same period, another important direction of cooperation with the USA emerged – the USA's support in the operations carried out under the auspices of NATO, in particular, in the fall of 2009, Georgia's transfer program – International Security Support Forces (GDP-ISAF) was established. In 2014, the program was replaced by the Georgian Redemption Program – Resolute Support Mission (GDP-RSM) [Archive of the

Ministry of Defense of Georgia].

Recently, the Georgian side has participated in NATO's Resolute Support Mission (RSM) with 870 military personnel. Georgia has been one of the largest and number per capita contributors to the Resolute Support mission.

United States support for Georgia's NATO accession in 2009-2014

Based on the fact that the main issue of my article within the framework of the Charter on Strategic Partnership is cooperation in the field of defense and security, we can openly talk about the way of successful implementation of the obligations undertaken by Georgia to NATO in relation to the US assistance, which can also be derived from the needs of the Charter. For example, on August 19, 2008, at the extraordinary meeting of the foreign ministers of NATO member states, the alliance decided to establish the NATO-Georgia Commission (NGC), and the memorandum of understanding was signed on September 15, 2008, during the first official visit of the North Atlantic Council (NAC) to Georgia.

It should also be noted that the foreign ministers of NATO member states decided that Georgia would start implementing the annual national program (ANP) within the framework of the NATO-Georgia commission, which was a great political message against the background of the geopolitical reality at that time. On December 7, 2011, a meeting of foreign ministers of the alliance member states was held at the NATO headquarters (Brussels), within the framework of which Georgia was formally mentioned as an aspirant state, together with Montenegro, Bosnia and Herzegovina and the former Yugoslav Republic of Macedonia [Archive of the Ministry of Defense of Georgia].

In addition to that, in 2013, the US and Georgia agreed to further enhance interoperability with NATO by deploying one infantry company of the Georgian Defense Forces to the NATO Response Force (NRF). Since 2013, the US has been providing assistance to the Georgian Defense Forces in the process of preparing for participation in the NATO Response Force. At the Wales summit of NATO in 2014, the member states of the alliance recognized Georgia as one of the most interoperable partners and together with four other countries (Australia, Jordan, Finland, Sweden) became the "Enhanced Opportunity Partners" (EOP). The status was granted, which implies receiving expanded opportunities for cooperation with NATO.

According to the decision of the member states of the alliance, Georgia received the Substantial NATO-Georgia Package (SNGP) within the framework of NATO's Defense Capacity Building Initiative (DCB) at the Wales Summit in 2014, the main goal of which is to strengthen Georgia's defense capabilities and increase interoperability with NATO. and facilitating the process of joining NATO [Archive of the Ministry of Defense of Georgia].

Furthermore, it should also be noted the NATO-Georgia Essential Package (SNGP), whose position as the deputy of the core group has an expert who is responsible for the coordination and monitoring of the implementation of the initiatives defined within the package. In addition, the USA is the lead country of the logistics initiative, which supported the implementation of the said initiative with an experienced expert.

Conclusion

It can be said that today the Georgian-American relations are still developing and the Charter of Strategic Partnership still has great resources to add even more large-scale and multi-sectoral content to the cooperation between the two countries. As a conclusion, I can say that thanks to the strategic partnership charter, the US-Georgia set a future plan for joint, value-based cooperation, and they are faithfully leading their duties to this day. Despite the change of governments and the unstable world order, both countries create peaceful and stable conditions for development, which is the most important prerequisite for building a democratic society and state.

Great efforts of the United States as strategic partner in terms of unwavering support for the territorial integrity and sovereignty of Georgia should be highlighted.

Despite some political challenges that took place during the research period of my article, which resulted from the change of the US administration, the relations between Georgia and the US were at one of the most active stages of their development, and even today, the United States is actively involved in Georgia's NATO in the process of joining.

Nowadays, Georgian-American relations can be described to be developing dynamically. The close partnership between the parties is truly strategic in nature.

The strategic importance of Georgia is well understood in Washington; our country is a leader in the region with democratic governance. The main base of the US in the region is Georgia, and thus, to move to the next stage of US-Georgia bilateral relations, the main task should be to provide defensive weapons and security guarantees.

And finally, I believe that my goal of analyzing US-Georgia cooperation within the framework of the Charter of Partnership in 2009-2014 has been achieved. By signing the Charter on Strategic Partnership, a platform was truly created, which, on the one hand, helps various state directions to develop at the expense of numerous programs or projects with favorable conditions, and, on the other hand, protects already established democratic institutions in order to create a sustainable basis for the functioning of a progressive-minded society and democratic state institutions.

ლევან კურცხალია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა
და საერთაშორისო ურთიერთობების
ფაკულტეტის დოქტორანტი

სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტი, როგორც სამხედრო დიპლომატიის განხორციელების მექანიზმი

ანოტაცია

ჩვენს ნაშრომში ვაყალიბებთ არგუმენტებს და კონკრეტულ ფაქტებზე დაყრდნობით, კიდევ ერთხელ ვცდილობთ ხაზი გაუსვათ სამხედრო დიპლომატიის მნიშვნელობას. სამხედრო დიპლომატიის განხორციელების მნიშვნელოვან მექანიზმს, სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტი წარმოადგენს. სამხედრო დიპლომატიის პრიორიტეტებიდან გამომდინარე და ბოლო პერიოდში რუსეთის ფედერაციის აგრესიული საგარეო პოლიტიკისა და განვითარებული ტენდენციების გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, რომ ნატო-ს წევრი და პარტნიორი ქვეყნების სამხედრო ატაშეების როლი საშუალოვადიან პერიოდში კიდევ უფრო გაიზრდება.

ცივი ომის დასრულების შემდგომ, ევროპის ქვეყნებში სამხედრო დიპლომატიის მიზნებმა და ამოცანებმა გარკვეული ცვლილებები განიცადა, შესაბამისად, სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტის მიმართ მიდგომები შეიცვალა. ნატო-ს წევრი სახელმწიფოების საგარეო პოლიტიკიდან და ინტერესებიდან გამომდინარე, მათ მიერ წარგზავნილი ატაშეების საქმიანობა განსხვავებულად წარმოჩნდა. ატაშეების საქმიანობა ფოკუსირებული გახდა ყოფილი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებისათვის სამხედრო შესაძლებლობების გაზრდისა და თავსებადობის მიღწევის მიმართულებით. სამხედრო ატაშეს თანამდებობა ბევრ ქვეყანაში თავდაცვის ატაშეს თანამდებობით შეიცვალა და უმრავლესი ქვეყნების სტარტეგიულ დოკუმენტებში სამხედრო დიპლომატია თავდაცვის დიპლომატიამ ჩაანაცვლა. ასეთი ცვლილება, მნიშვნელოვნ გაავლენას ახდენს ამ ინსტიტუტის მიმართ არსებულ მიდგომებზე, თუმცა, ვფიქრობთ, რომ ჩვენ მიერ შემდგომში ტერმინების „სამხედრო ატაშე“ და „სამხედრო დიპლომატია“ გამოყენება ბევრი მიზეზის გამო უფრო რელევანტური იქნება.

ნაშრომში წარმოდგენილია საზღვარგარეთის ქვეყნებში აკრედიტებულ სამხედრო ატაშეების საქმიანობის თავისებურებები, რაც, როგორც აღინიშნა, წარმოადგენს სამხედრო დიპლომატიის განხორციელების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტს და რომელიც მოწოდებულია ქვეყნის საგარეო ინტერესების დაცვისაკენ.

სამხედრო დიპლომატია ხელს უწყობს, როგორც ქვეყნებს შორის უსაფრთხო, სტაბილურ და წარმატებული გარემოს შექმნას, ასევე ნდობის აღდგენასა და გამტკიცებას როგორც მეგობრულ, აგრეთვე დაპირისპირებულ ქვეყნებს შორის. ამ მიმართულებით სამხედრო ატაშეს როლი ძალზე მნიშვნელოვანია, ამასთანავე რთული და მრავალფეროვანია, იგი მოითხოვს სამხედრო ატაშესაგან მეტ ინიციატივასა და შემოქმედებითობას, რომელიც ატაშეს მხრიდან უნდა ეფუძნებოდეს მუდმივ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: სამხედრო დიპლომატია, სამხედრო ატაშე, საზღვარგარეთ აკრედიტაცია, აშშ-ის ცენტრალური სარდლობა, აშშ-ის ევროპული სარდლობა.

სამხედრო დიპლომატიის განხორციელების ერთ-ერთ ძირითად მექანიზმს სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტი წარმოადგენს, ამიტომ შეუძლებელია სამხედრო დიპლომატიასა და საუბარო სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტის განხილვის გარეშე.

სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტის საქმიანობა დაადასტურა ისტორიულმა გამოცდილებამაც, სამხედრო მოსამსახურეების გამოყენება დღევანდელი სამხედრო ატაშეს ფუნქციებით XVII საუკუნიდან შეინიშნება. ცნობილია, რომ ოცდაათწლიანი ომის დროს კარდინალმა რიშელიემ სამხედრო ოფიცრები საზღვარგარეთ მოკავშირე ძალებთან ურთიერთობების დამყარების, სამხედრო მოვლენების მონიტორინგისთვის და სადაზვერვო ინფორმაციის შეგროვების მიზნით გააგზავნა. პირველი ცნობები დიპლომატიურ მისიებში სამხედრო ატაშეს დანიშვნაზე XVIII საუკუნით თარიღდება. შემდგომ პერიოდში, სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტის განვითარებისა და ჩამოყალიბების პროცესი შეუქცევადი გახდა. ნაპოლეონ ბონაპარტი და შარლ მორის ტალეირანი იყვნენ ის ადამიანები, რომელთა ერთობლივი გადაწყვეტილებებით საფუძველი ჩაეყარა სამხედრო ატაშეს ინსტიტუციურ ჩამოყალიბებას. ბრიტანეთის სამხედრო მოსამსახურე ე. კლარემონტი იყო პირველი სამხედრო, რომელიც წარგზავნილი იყო საფრანგეთში და პირველად იქნა მოხსენიებული, როგორც სამხედრო ატაშედ, მან აღნიშნულ თანამდებობაზე 25 წლის განმავლობაში იმსახურა.

უმეტეს ქვეყნებში სამხედრო ატაშეს პირველადი ფუნქცია ძირითადად საზეიმო ღონისძიებებში და აღლუმებში მონაწილეობას ითვალისწინებდა, დროთა განმავლობაში სამხედრო ატაშეს ფუნქცია სოციალური მოვალეობების შესრულებიდან უფრო ინფორმაციული, ფუნქციური და შედეგზე ორიენტირებული გახდა. ამავდროულად, საზღვარგარეთ დიპლომატიურ მისიებში აკრედიტებულ სამხედრო მოსამსახურეებს, თანდათანობით პროფესიული კუთხითაც დაევალიათ აკრედიტაციის ქვეყნის შესაძლებლობების შეფასება, უფრო კონკრეტულად კი, მათ ამოცანა ჰქონდათ ზუსტი და დეტალური ინფორმაციის მოპოვება უცხო ქვეყნის შეიარაღებული ძალების შესახებ, კერძოდ: ინფორმაციის მიღება და ანალიზი ჯარების სახეობების რაოდენობაზე, მათ მოქმედებაზე, წვრთნაზე, ტაქტიკაზე, მტაბების შიდა ორგანიზაციაზე, სამხედრო მეთაურების პიროვნულ და პროფესიულ თვისებებზე და ა.შ.

სამხედრო ატაშეს თანამდებობა მრავალ ქვეყანაში ერთ-ერთ პრესტიჟულ საქმიანობას წარმოადგენდა. სამხედრო ატაშეების თანამდებობებზე ძირითადად გენერალური შტაბის შესაბამისი განათლებისა და ცოდნის მქონე მაღალკვალიფიციური სამხედრო მოსამსახურეები ინიშნებოდნენ. თუმცა, ცნობილია ისეთი ფაქტები, როდესაც ამა თუ იმ სამხედრო მოსამსახურის ქვეყნის შიგნით ყოფნა მისი ავტორიტეტის გამო გარკვეულ დისკომფორტს უქმნიდა სამხედრო-პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას, ამიტომ ცენტრებიდან გარიდების მიზნით, ხდებოდა მათი საზღვარგარეთ სამხედრო დიპლომატიებად წარგზავნა.

სამხედრო ატაშეს მოვალეობის შესრულება ღიდ რისკებთან იყო და არის დაკავშირებული, ვინაიდან სამხედრო ატაშეს საქმიანობა ნაწილობრივ მოიცავს და არ გამორიცხავს მათი მხრიდან სადაზვერვო საქმიანობასაც. ხშირად, სამხედრო ატაშეებს განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ხასიათის ინფორმაციის მოპოვება ევალებოდათ, ამიტომ, სამხედრო ატაშე არც თუ იშვიათად სამხედრო მზვერავთან ასოცირდებოდა. მიღებული დავალების შესრულებისთვის ატაშეს უწევდა კონტაქტების დამყარება აკრედიტაციის ქვეყანაში სხვადასხვა ინტერესების მქონე ჯგუფებთან, ხოლო მათი მხრიდან დაუღვერი მოქმედებები, რომელიც გარკვეულ ეჭვს წარმოშობდა და მის ფარულ მიზნებს გამოააშკარავებდა, ატაშეს შემდგომი კარიერისთვის სავალალო შედეგის მომტანი გახდებოდა და ის აკრედიტაციის ქვეყანაში, როგორც წესი, „persona non grata“ გამოცხადდებოდა. ზოგადად დიპლომატების და მათ შორის სამხედრო ატაშეების წინააღმდეგ ასეთ ფაქტს არაერთხელ ჰქონია ადგილი¹.

XVIII-XIX საუკუნეებში საზღვარგარეთ მისიებში დანიშნული სამხედრო ატაშეებისათვის ერთგვარ დამახასიათებელ ხაზს წარმოადგენდა მათი სწრაფვა დამოუკიდებელი მოქმედებისაკენ.

¹ სამხედრო პირის Persona non Grata გამოცხადების ერთ-ერთი ბოლო ფაქტი 2021 წელს მოხდა. რუმინეთის ხელისუფლებამ რუსეთის სამხედრო ატაშეს მოადგილის მ. გრიშევი ქვეყანაში არა სასურველ პირად გამოაცხადა.

ამასთანავე, ატაშეები არ ერიდებოდნენ დიპლომატიური საქმიანობისთვის მიუღებელი გზების გამოყენებას და გარკვეული საფასურის გადახდის სანაცვლოდ, ისინი ცდილობდნენ საიდუმლო ინფორმაციის მოპოვებას. სამწუხაროდ, ასეთი მაგალითები არაერთხელ გამხდარა ქვეყნებს შორის დაძაბულობისა და უთანხმოების მიზეზი. 1890 წელს გერმანიის კანცლერმა ლეო კაპრივმა (Leo Caprivi) გამოსცა განკარგულება,¹ რომელიც სამხედრო ატაშეებს უკრძალავდა აკრედიტაციის ქვეყნის შეიარაღებული ძალების შესახებ უკანონო გზებით ინფორმაციის მოპოვებას, იმ შემთხვევაში თუ მის მიმართ მოხდებოდა საიდუმლო ინფორმაციის მიღების შესახებ შემოთავაზება, დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობებინა ხელმძღვანელობისათვის. ასეთმა შეზღუდვებმა საგრძნობლად შეამცირა უკანონო გზებით ინფორმაციის მოპოვება. თუმცა, რუსეთის იმპერიის სამხედრო ატაშეების მხრიდან უკანონო მოქმედებები ჩვეულებრივ ხასიათს ატარებდა და მათთვის შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი შეზღუდვა არ მოქმედებდა.²

რიგ შემთხვევებში, სამხედრო ატაშეები უკანონო გზებით ინფორმაციის მოპოვებაში განსაკუთრებულს ვერაფერს ხედავდნენ. მაგალითად 1915 წელს, არაკანონიერი მოქმედებებისთვის, აშშ ხელისუფლებამ ქვეყნიდან გააძევა გერმანიის სამხედრო ატაშე ვონ პაპენი (Von Papen)³. ამ ფაქტთან დაკავშირებით იგი აცხადებდა შემდეგს – „მე არ ვარ დიპლომატი და ვმოქმედებ ისე, როგორც სამხედრო და ნაკლებად ვფიქრობ იმაზე, თუ რა პიროვნული შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ასეთ მოქმედებას“.

ამ კონტექსტში არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ გაერთიანებული სამეფოს საგარეო საქმეთა მინისტრს, ლორდ კერზონს, რომელიც სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ სამხედრო ატაშე ყოველთვის არ იყო სიხარულით მიღებული ადგილსამყოფელ ქვეყანაში, რადგან იგი წარმოადგენდა წარმგზავნი ქვეყნის თვალსა და ყურს მიმღებ ქვეყანაში⁴.

XVIII-XIX საუკუნეებში „დიდი სახელმწიფოს“ ლიდერებს, არც თუ კარგი წარმოდგენა ჰქონდათ კარიერულ დიპლომატებზე და მათ ღვაწლს სათანადოდ ან არ ან ვერ აფასებდნენ. იმჟამინდელი სახელმწიფოს ლიდერები ძირითადად უფრო სამხედრო დიპლომატების მიერ მოწოდებულ სამხედრო ხასიათის ინფორმაციას ეყრდნობოდნენ, რის მიზეზსაც ხსენებულ პერიოდში ქვეყნებს შორის არსებული განუწყვეტელი ბრძოლები და დაპირისპირებები წარმოადგენდა. სამხედრო ატაშეების დანიშვნა, როგორც წესი, ქვეყნის ხელისუფალის დონეზე თანხმდებოდა. სამხედრო ატაშეები ხშირად გამოდიოდნენ რა საკითხისადმი პირადი შეხედულებიდან და პატრიოტული სულისკვეთებიდან, კონკრეტული ფაქტებისა და მოვლენების შესახებ არცთუ ობიექტურ შეფასებას აგზავნიდნენ დედაქალაქებში. მაგალითად, 1908-1909 წლებში ბოსნიის კრიზისის დროს, ავსტრიის იმპერიაში რუსეთის სამხედრო ატაშემ შემამოფოთებელი წერილი გააგზავნა იმპერიის დედაქალაქში, რომელზე დაყრდნობითაც რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი ა. იზვოლსკი (Aleksandr, Count Izvolsky) რუსეთის და ავსტრია-უნგრეთის იმპერიას შორის ომის გარდაუვალობასთან დაკავშირებით დარწმუნებული იყო და იმპერიის მმართველთან შესაბამისი ზომების მიღების აუცილებლობას განიხილავდა⁵. შესაბამისად, ამგვარი პრაქტიკის აღმოფხვრის მიზნით, უმრავლეს ქვეყნებში მიღებული იქნა გადაწყვეტილება, რომ ვინაიდან მისიის ხელმძღვანელი ერთიანობაში უფრო დიდ სურათს უყურებს და უფრო მეტ ინფორმაციას ფლობს აკრედიტაციის ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებზე, ამიტომ საელჩოში შემუშავებული პოლიტიკური ან სხვა სახის დოკუმენტი, სადაც ატაშეს პროფესიული შეფასებაც იქნება წარმოდგენილი, მისიის ხელმძღვანელის მიერ იქნას გადაგზავნილი დედაქალაქში.

რა თქმა უნდა, ასეთი შეცდომები იმ ეპოქისთვის დამახასიათებელი მოვლენა იყო, თუმცა იმავდროულად არა ერთი დოკუმენტით და მოპოვებული ჩანაწერებით დასტურდება, თუ

¹ The Military Attache ;Vaghts A; Frinceton New Jersey; Princeton University 1967; გვ 217

² Idib; გვ: 224-225

³ <https://warfarehistorynetwork.com/franz-von-papen-vice-chancellor-of-nazi-germany/>

⁴ Wesley K. Wark The International History Review Vol. 9, No. 4 (Nov., 1987), pp. 586-611 Published By: Taylor & Francis, Ltd

⁵ British Documents on the Origins of the War; London 1928 Vol V The Near East The Macedonian Problem and the Anexation of Bosnia 1803-9-გვ 77;

როგორი მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებოდა სამხედრო ატაშეს სწორ მუშაობას და რამდენად სარგებლიანი იყო მათი საქმიანობა ისტორიულ კონტექსტში.

სამხედრო ატაშეს როლი ქვეყნებს შორის დიპლომატიურ ურთიერთობებში აშკარა გახდა ატაშეების შემდგომი საჭიროება. სამხედრო ატაშეს თანამდებობა იმდენად საპასუხისმგებლო გახდა, რომ მათ აკრედიტაციის ქვეყნის მაღალ და უმაღლეს დონეზე მოლაპარაკებების წარმართვასაც კი ანდობდნენ. მაგალითისთვის აღსანიშნავია რუსეთ-იაპონიის ომის პერიოდი, სადაც იკვეთება სამხედრო ატაშეების მუშაობის მაღალი შედეგიანობა კერძოდ, ინგლისის, ამერიკის და კანადის სამხედრო ატაშეები, რომლებიც მიწვეული იყვნენ საბრძოლო მოქმედებების თეატრში აკვირდებოდნენ საომარ მოქმედებებს, აკეთებდნენ პირველად დასკვნებს და ომის მსვლელობასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან დოკუმენტებსა და ინფორმაციას აგზავნიდნენ დედაქალაქებში. დღეს ფაქტიურად გამორიცხულია ომის მსვლელობის პროცესში დაკვირვების მიზნით საბრძოლო მოქმედებების თეატრში ატაშეების მიწვევა, რისი ძირითადი მიზნებიც მათი უსაფრთხოებაა, თუმცა ატაშეების თანხმობის შემთხვევაში, შესაძლებელია დაპირისპირებაში მონაწილე მხარემ, საბრძოლო მოქმედებების დასრულების შემდეგ ან შეტაკებების დროებით შეჩერების პერიოდში, დაპირისპირების ხაზთან ახლოს ორგანიზება გაუკეთოს მის ქვეყანაში აკრედიტებული სამხედრო ატაშეების ვიზიტს, ასეთი ვიზიტი გარკვეულწილად ხელს უწყობს დაპირისპირებაში მყოფ მხარეს მოახდინოს საერთაშორისო თანამეგობრობის მაქსიმალური ინფორმირება. აღსანიშნავია, რომ აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის საომარი მოქმედებების განახლების შემდეგ, საბრძოლო მოქმედებების თეატრში ასეთი სახის ვიზიტებს ატაშეებისათვის როგორც აზერბაიჯანის, ასევე სომხეთის თავდაცვის სამინისტროები თითქმის ყოველთვის აორგანიზებენ.

სსრკ-ს ჩამოყალიბების პირველ წლებში, ქვეყნის მთლიანი დიპლომატიური სამსახური უსაფრთხოების წარმომადგენლებით კომპლექტდებოდა, ასეთი მიდგომა თითქმის ტრადიციად იქცა, აქედან გამომდინარე, სამხედრო ატაშეების შესრულებული სამუშაოების ხარისხიც შესაბამისი იყო. თუ რუსეთის იმპერიაში სამხედრო სამსახური პრესტიჟულ საქმიანობად ითვლებოდა, სსრკ ხელმძღვანელობას აღნიშნულთან დაკავშირებით სხვა შეხედულება ჰქონდა. სსრკ-ში სამხედრო მოსამსახურე აღარ ითვლებოდა საზოგადოების პრივილეგირებულ წარმომადგენლად, შესაბამისად სსრკ-ის სამხედრო ატაშეების მიმართაც შეიცვალა დამოკიდებულება. მაგალითად, გერმანიაში სსრკ სამხედრო ატაშე მუდმივად უგზავნიდა მოსკოვს ცნობებს გერმანიის განზრახვაზე სსრკ-სთან მოსალოდნელი ომის დაწყების თაობაზე, თუმცა საბჭოთა ხელმძღვანელობა მის ინფორმაციას ყურად არ იღებდა და არასერიოზულს უწოდებდა. სსრკ-ს ხელმძღვანელობის მხრიდან, სამხედრო ატაშეს მიერ მოწოდებული ცნობების უგულვებელყოფისგან განსხვავებით, მაგალითად აშშ-ში ამ მიმართულებით სხვა ვითარება იყო, აშშ-სამხედრო ატაშე მთლიანად ჩართული იყო გერმანიის სამხედრო მოქმედებების პროცესის შეფასებაში და საელჩოებში სამხედრო ატაშეს მიერ მომზადებული დოკუმენტის ირგვლივ მიმდინარეობდა მსჯელობა, ამასთანავე ატაშეს მიერ მომზადებულ დოკუმენტს აშშ დედაქალაქში შესაბამის შეფასებას აძლევდნენ. ატაშე აშშ-ის შეიარაღებული ძალებისთვის წარმოადგენდა თვალსა და ყურს საზღვარგარეთ, მანამ სანამ თანამედროვე სატელიტური ფოტოგრაფია და დაზვერვის შეგროვების ტექნიკა შეიქმნებოდა.

სამხედრო ატაშეს როლი მნიშვნელოვნად წარმოჩნდა ცივი ომის ეპოქაში, მათ ეფექტიან მუშაობაზე მნიშვნელოვნად იყო დამოკიდებული დედაქალაქების მიერ სწორი და დროული გადაწყვეტილებების მიღება. ამ პერიოდში სამხედრო ატაშეს ფუნქცია უფრო სადაზვერვო საქმიანობაზე იყო ორიენტირებული, მათი ერთ-ერთი ძირითადი საქმიანობა მოწინააღმდეგე ქვეყნიდან საიღუმლო დოკუმენტაციის მოპოვება, ინფორმაციის შეგროვება და დედაქალაქში გადაგზავნა გახდა, ასეთი საქმიანობა თავისთავად მათი უსაფრთხოების რისკს ზრდიდა. მაგალითად, ცნობილია ფაქტი, როდესაც აშშ-ის სახმელეთო ჯარების ატაშე, რომელიც აღმოსავლეთ გერმანიაში სამსახურეობრივ მოვალეობის შესასრულებლად იყო მივლენილი, სამხედრო ბაზის სიანლოვს ფოტო მასალის შეგროვების დროს საბჭოთა ოკუპაციის ზონაში,

ქ. პოტსდამში სამხედრო ნაწილის უსაფრთხოების სამსახურის წარმომადგენლებმა ის სასიკვდილოდ დაჭრა¹.

ზოგადად დიპლომატიამ და მათ შორის სამხედრო დიპლომატიამ დიდი წვლილი შეიტანა ცივი ომის პერიოდში ცალკეული კრიზისების მშვიდობიან გადაწყვეტაში, რაც ასევე სამხედრო ატაშეებისა და მთლიანად დიპლომატიური საქმიანობით იქნა მიღწეული.

ვინაიდან ევროპის კონტინენტზე ძირითადი კონფლიქტები 2008 წლამდე გაყინული იყო და ახალ ფართომასშტაბიან კონფლიქტებს ექსპერტების დიდი ნაწილი გამორიცხავდა, შეიძლება ითქვას, რომ ნატო-ს ქვეყნების სამხედრო ატაშეების საქმიანობას, როგორც ზოგადად სამხედრო დიპლომატიას დედაქალაქებიდან გარკვეულწილად ნაკლები ყურადღება ეთმობოდა. ავღანეთის ოპერაციაში აშშ-სა და ნატოს წევრი სხვა სახელმწიფოების ჩართულობამ და ამ მიმართულებით მაქსიმალური ყურადღებისა და სამხედრო შესაძლებლობების კონცენტრაციამ, პრაქტიკულად შეასუსტა ევროპის მიმართულებით უსაფრთხოების საკითხებზე ყურადღება. აშშ-ის ევროპული სარდლობა, რომელიც ცივი ომის პერიოდში ყველაზე ბრძოლისუნარიან სარდლობას წარმოადგენდა, ავღანეთში ოპერაციის დაწყების შემდეგ მნიშვნელოვნად დასუსტდა, ვინაიდან ძირითადი აქცენტი აშშ-ის ცენტრალური სარდლობის გაძლიერებაზე გაკეთდა, რომელიც ავღანეთსა და ახლო აღმოსავლეთზე პასუხისმგებელი. აშშ-ის სამხედროებს არაერთხელ დაუფიქსირებიათ წუხილი იმასთან დაკავშირებით, რომ ევროპის კონტინენტიდან ავღანეთის მიმართულებით ყურადღების გადატანით შესუსტდებოდა აშშ-ის სამხედროების ცნობიერება ევროპაში არსებულ სამხედრო პოლიტიკურ სიტუაციაზე და კრიზისის წარმოქმნის შემთხვევაში, მათი მხრიდან შესაბამისი რეაქცია დაგვიანებული იქნებოდა. სამწუხაროდ ბევრი სამხედროს შიში ამ მიმართულებით გამართლდა, ასეთ მოცემულობასთან დაკავშირებით ევროპის ქვეყნებში წარგზავნილ აშშ-ის სამხედრო ატაშეებს ყველაზე ნაკლები ბრალი მიუძღვით, თუმცა ის, რომ ევროპაში აშშ-ის სახმელეთო ჯარების ყოფილი სარდალი, გენერალი ბენ ჰოჯისი პირდაპირ აცხადებს, რომ მათ შეცდომა დაუშვეს რუსეთის შეიარაღებული ძალების შესაძლებლობების გადაფასებით, ეს პირდაპირ მეტყველებს მათ შორის სამხედრო ატაშეების მიერ რუსეთის შეიარაღებული ძალების მომზადების, ტექნოლოგიური წინსვლისა და რესურსების შესახებ მიწოდებული ინფორმაციის უზუსტობაზე და ასევე იმ ანალიტიკოსების პროფესიულ ნაკლოვანებებზე, რომლებიც ევროპის კონტინენტზე მიმდინარე მოვლენების შეფასების ანალიზში და სტრატეგიულ დონეზე დაგეგმვის პროცესში არიან ჩართულები.

გადაწყვეტილების მიღების პროცესისთვის, ძალზე მნიშვნელოვანია მიღებული ინფორმაციის სწორი ანალიზი. გამოცდილ ანალიტიკოსს შეუძლია წინასწარ გაითვალისწინოს სიუჟეტის მიმართულება, რითაც საქმის სავარაუდო განვითარების განჭვრეტა კიდევ უფრო შესაძლებელი გახდება, ვინაიდან ანალიტიკოსის განკარგულებაში არსებული უზარმაზარი ფაქტები და ინფორმაცია განსაზღვრავს არა მხოლოდ მიმდინარე ვითარებას, არამედ შესაძლებლობა იქმნება მრავალჯეტორული განვითარების ანალიზისთვის და შესაბამისი დასკვნების გამოტანისთვის. ანალიტიკოსისთვის სამხედრო ატაშეს მიერ მოწოდებული ინფორმაცია მისი მუშაობისთვის მეტად მნიშვნელოვანია, ამიტომ ანალიტიკოსიც და სამხედრო ატაშეც შესაბამისად მომზადებულები უნდა იყვნენ, რათა იმოქმედონ სინქრონულად. ასეთი მუშაობა კი თავისთავად არ მიიღწევა და ის პრაქტიკულ საქმიანობაში შეძენილ გამოცდილების შედეგს წარმოადგენს, რომელიც ეფუძნება მრავალჯერ გაკეთებულ ანალიზს, გამოტანილ დასკვნებსა და მისი ქვეყნისა და სხვა სახელმწიფოების მდგომარეობის ზუსტ ცოდნას.

დასკვნა

ატაშეს ფუნქცია იმდენად შერწყმულია კონკრეტული ქვეყნების მიმდინარე პოლიტიკურ და უსაფრთხოების სისტემასთან, რომ ატაშეს პროფესიული შესაძლებლობები უნდა განიხილებოდეს სახელმწიფოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობის გათვალისწინებით, რითაც კიდევ ერთხელ მოხდება სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტის მნიშვნელობის ხაზგასმა.

¹ <https://www.nytimes.com/1985/03/26/world/american-officer-killed-by-russian-in-east-germany.html>

1963წ. აშშ პრეზიდენტმა ჯ. კენედიმ აშშ საჰაერო ძალების აკადემიაში ვიზიტისას განაცხადა: „დღეს სამხედრო პროფესია გახდა არა მხოლოდ პრობლემის ძალისმიერი საშუალებებით გადაწყვეტის მთავარი ინსტრუმენტი, არამედ საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხში ის გახდა აუცილებელი სამხედრო და პოლიტიკური პროფესია. დღევანდელი პროფესიონალი სამხედროები არამხოლოდომისწარმოებაში არიან პროფესიონალები, არამედ პროფესიონალები არიან მშვიდობის შენარჩუნების საკითხშიც. მათი ცოდნა უნდა წარმოადგენდეს საერთაშორისო ურთიერთობებისა და მათი სამსახურის სინთეზს“.

პრეზიდენტ კენედის მიერ ამ მიმართვაში, კიდევ ერთხელ იკვეთება სამხედრო ატაშეების მნიშვნელოვანი როლი მშვიდობის ხელშეწყობის პროცესში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამხედრო ატაშეს ინსტიტუტი საერთაშორისო ურთიერთობების კონტექსტში ვერ იქნება განხილული, როგორც ცალკე გამოყოფილი ერთი რგოლი, რომლის საქმიანობა კონკრეტული შედეგის მომტანი იქნება. საბოლოო მიზნის მიღწევისათვის მნიშვნელოვანია, რომ კონკრეტული ქვეყნის მიერ შემუშავებული საგარეო პოლიტიკის აღსრულების პროცესში მონაწილე თითოეულმა რგოლმა, განსაკუთრებული პროფესიონალიზმით და მონდომებით ადასრულოს მასზე დაკისრებული მოვალეობა, რაც საბოლოო ჯამში ხელს შეუწყობს და დაიცავს ქვეყანას საგარეო საფრთხეებისაგან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 1) The Military Attache ;Vaghts A; Frinceton New Jersey; Princenton University 1967; გვ 217
- 2) <https://warfarehistorynetwork.com/franz-von-papen-vice-chancellor-of-nazi-germany/>
- 3) The International History Review Vol. 9; Wesley K. Wark; 1987; გვ. 586-611
- 4) British Documents on the Origines of the War; London 1928 Vol V The Near East The Macedonian Problem and the Anexation of Bosnia 1803-9; გვ 77;
- 5) <https://www.nytimes.com/1985/03/26/world/american-officer-killed-by-russian-in-east-germany.html>

ეკონომიკისა და გიზნის აღმინისტრირების მიმართულება

ავთანდილ ლაფაჩი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნიის
ავილირებული ასოცირებული პროფესორი

აგროტურიზმის სისტემური მოდელის შექმნა და მისი მართვის ეკონომიკური მექანიზმი

ანოტაცია

სოფლის მეურნეობასთან დამოკიდებულებაში, სპეციფიკურ, თანამედროვე მოდელისა და მომავლის ხედვის პროგრესულ ფორმად ყალიბდება აგროტურიზმის პროფილის ფორმირების შექმნა და მორგებულ მენეჯმენტზე აგებული ფუნქციონირება.

აგროტურიზმის განვითარება მოითხოვს შესაბამისი ეკონომიკური მექანიზმისა და ინსტიტუციონალური სისტემის დამუშავებას, რამაც უნდა უზრუნველყოს მისი სრულყოფილი მართვა და რეგულირება. ეს, მოიცავს მორგებული ეკონომიკური და სამართლებრივი ბაზის შექმნასა და შესაბამისი ნორმების დამუშავებას.

საჭირო იქნება შედგეს აგროტურიზმის რეგიონული ატლასი, რაც მარკეტინგული მოტივაციების რეალიზაციისა და უზრუნველყოფის საფუძვლად იქნება მიჩნეული. ასეთი ატლასის შექმნა საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა საერთო სისტემაში უდავო სიხლეს წარმოადგენს.

აგროტურიზმის, როგორც დიდი, პერსპექტიული და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პრობლემის კვლევის მიზანი უნდა იყოს ზონალურ-დიფერენცირებული თავისებურებების გათვალისწინებით საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებისა და არეალის განსაზღვრა, მისი სისტემური მოდელის შექმნა, მართვისა და რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმის დამუშავება და უკუგების ოპტიმიზირებული დონეების დადგენა. სტატიაში ამ მიზნის შესაბამისად ჩამოყალიბებულია კონკრეტული ამოცანები.

საკვანძო სიტყვები:

აგროტურიზმი, სისტემური მოდელი, რეგიონული ატლასი, ეკონომიკური მექანიზმი, აგროტურიზმის რეგიონული ატლასი.

საქართველო ძალზე მრავალფეროვანი ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობებით ხასიათდება, რაც განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე, მის სპეციალიზაციაზე, გაადგილებაზე, წარმოების ტენდენციებსა და მასშტაბებზე.

ეს მახასიათებლები შესამჩნევად, ზოგჯერ რადიკალურადაა განსხვავებული ცალკეული

ზონისა და მიკროზონის მიხედვით, რაც მართვის სისტემის თვალსაზრისით სრულიად სპეციფიკურ დამოკიდებულებას მოითხოვს.

ამ საერთო სისტემაში, თანდათანობით იკვეთება და უახლოეს პერიოდში მნიშვნელოვნად ამაღლდება ტურიზმის როლი და შესაძლებლობები.

სოფლის მეურნეობასთან დამოკიდებულებაში, სპეციფიკურ, თანამედროვე მოდელისა და მომავლის ხედვის პროგრესულ ფორმად ყალიბდება აგროტურიზმის პროფილის ფორმირებების შექმნა და მორგებულ მენეჯმენტზე აგებული ფუნქციონირება.

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს, ამ გამორჩეული ფუნქციის შესრულება საკმაოდ დააგვიანდა და თუ გავითვალისწინებთ ახალი მსოფლიო წესრიგისა და გლობალიზაციის შეუქცევადი პროცესის მოთხოვნებსა და მოტივაციებს, აგროტურიზმის სფეროს სისტემური განვითარება უკვე დროის მოთხოვნა ხდება და მან უნდა გააძლიეროს და განამტკიცოს ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალი, ხელი შეუწყოს ადგილობრივი, უნიკალური, ბუნებრივი და ეკონომიკური რესურსების მაქსიმალური უკუგებით გამოყენებასა და სოციალური პირობების გაუმჯობესებას.

აგროტურიზმის განვითარების მნიშვნელობა, ხელშემწყობი გარემოებები, აუცილებლობა და წინაპირობები დასტურდება იმით, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობის გაძღოლის კულტურის ნიშნები აისახა მითოლოგიურ და ეთნოგრაფიულ სიგელებში, რაც გამოვლენილია ამ დარგთან დაკავშირებულ ადათ-წესებსა და წეს-ჩვეულებებში, სარწმუნოებრივი ხასიათის რიტუალებში.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველო, სოფლის მეურნეობის სპეციფიკის თვალსაზრისით მსოფლიო მნიშვნელობის რეგიონია. საქვეყნოდაა ცნობილი, რომ საქართველო წარმოადგენს ხორბლისა და ვაზის ერთ-ერთ სამშობლოსა და აკვანს.

უაღესად საყურადღებოა და ფრიად ანგარიშგასაწევი, რომ საქართველოში, ხალხური სელექციის მიღწევად ითვლება ხევსურული ძროხა, თუშური ცხვარი, მეგრული თხა, კახური სამთო-სატყეო სამომთაბარო ღორი, ქართული რუხი, გრძელხორთუმანი ფუტკარი და სხვა.

ყოველივე ეს ტურისტთა დიდ ინტერესს დაიმსახურებს და მათთვის ახალი ტექნოლოგიების (რომელიც სელექციასაც მოიცავს) გამოყენების წყარო გახდება.

აგროტურიზმის განვითარებისათვის უაღრესად საყურადღებო და დამახასიათებელი ფაქტორია ის, რომ საქართველოში გვხვდება 25 ათასი მდინარე, 860 ტბა, 688 მყინვარი, 1400 მინერალური წყარო (მ.შ. ნახევარზე მეტი ცხელი წყარო); ტყეებს უკავია მთელი ტერიტორიის 38,8 %, შავი ზღვის სანაპირო ზოლის სიგრძე 320 კილომეტრია; ტერიტორიის 54% მთებს უკავია, 33% მთისწინებს.¹

აგროტურიზმის განვითარებისათვის თითქმის ფასდაუდებელია საქართველოს მრავალფეროვანი, კონტრასტული ბუნება, უმდიდრესი ფლორითა და ფაუნით, დიდი სამონადირეო და სათევზაო სივრცით, ტყის ფონდის სიდიადითა და უნიკალობით, სამთო-სათხილამურო ტრასებით, აგრეთვე მდიდარი ისტორიული, საეკლესიო-ხუროთმოძღვრული ანსაბლებით.

ტურისტების დიდ დაინტერესებასა და გაოცებას იწვევს ის, რომ მთიან სოფლებში კვლავ შემორჩენილია და მისდევენ ორიგინალურ ხალხურ ხელოსნობას – თიხის სხვადასხვა ჭურჭლისა და კერამიკული ნაწარმის, ხის მერქნით დაწნული ნივთების დამზადებას, სვანური, თუშური და კახური ქუდების კერვას, განუმეორებელი სუვენირების კეთებას (მთიან სოფლებსა და ზღვის სანაპირო ზოლში), დაზგურ-სამხატვრო და ჭედური ნაწარმის დაზადებას და სხვა. ტურისტებისათვის ყურადღებამისაქვევი იქნება ნიადაგის დამუშავების და სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა მოვლა-მოყვანის ადგილობრივი ტექნოლოგია, სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამუშავების წესები (ჩურჩხელის, ფელამუშის, ტყლაპის, ჩირის, ტყემლის საწებლის და სხვათა დამზადება).

¹ საქართველოს სოფლის მეურნეობა და მისი განვითარების დონისძიებები – ვ. ბურკაძე, „აგრარული ეკონომიკის მოამბე“ აგრარული ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, თბილისი 2007 წ. გვ. 53.

აგროტურიზმის ქართული იმიჯის შემქმნელი იქნება ის ფორმა, რომ ტურისტები იცხოვრებენ გლეხთა (ფერმერთა) სახლებში -- როგორც ორიგინალურ მინი-ტურისტულ სასტუმროებში, გამოეთიშებიან ცივილიზებული სამყაროს სტრესებს და ჩაერთვებიან გლეხური ცხოვრების ატმოსფეროში, რომელიც მოიცავს საკარმიდამო ნაკვეთების დამუშავებას, ბოსტან-ბაღიაში საქმიანობას, ველ-მინდვრებსა, სათიბ-საძოვრებსა, ჭალებსა და ტყის ზოლში ერთობლივ საქმიანობასა და გართობას, სკაუტურ ცხოვრებას, ტყისპირებში სოკოს შეგროვებას, მალინის, მოცვის, შვინდის, მაცვლის, პანტის, ზღმარტლის, ასკილის, უნაბის, ფშატის და ტყის ფლორის სხვა პროდუქტების მოპოვებას. საინტერესო და დიდი გამოყენებითი მნიშვნელობისა იქნება სამკურნალო ბალახეულობის შეგროვება და ხალხური მედიცინის გაცნობა.

აგროტურისტებს მოელით მინი-ტურისტული სასტუმროების ახლომხლო არემარეში მთაბუჭდილებებით აღსავსე ტურისტული მოგზაურობები, ისტორიული ძეგლების ხილვა, საეკლესიო ლოცვებისა და მრავალხმიანი გალობების მოსმენა, ორიგინალური სამზარეულოს დაჭაშნიკება, ვარსკვლავებით მოჭდილი, მოწმენდილი ცის ქვეშ სოფლის სადამური იდილიები, მთვარიანი სადამოს ჟამს სოფლის გოგო-ბიჭების ცეკვა-თამაში და ბევრი სხვა საოცარი ტურისტული თავგადასავლები.

საქართველოში აგროტურიზმის განვითარებას იმდენად დიდი პერსპექტივები გააჩნია, რომ იგი უეჭველად მოითხოვს მართვისა და რეგულირების თანამედროვე, მომავალზე ორიენტირებული ავტომატიზებული სისტემების შექმნას, შესაბამისი ინფორმაციული ტექნოლოგიებითა და მონაცემთა ბაზით.¹

აგროტურიზმის განვითარება მოითხოვს შესაბამისი ეკონომიკური მექანიზმისა და ინსტიტუციონალური სისტემის დამუშავებას, რამაც უნდა უზრუნველყოს მისი სრულყოფილი მართვა და რეგულირება. ეს, მოიცავს მორგებული ეკონომიკური და სამართლებრივი ბაზის შექმნასა და შესაბამისი ნორმების დამუშავებას.

საჭირო იქნება მედგეს აგროტურიზმის რეგიონული ატლასი, რაც მარკეტინგული მოტივაციების რეალიზაციისა და უზრუნველყოფის საფუძვლად იქნება მიჩნეული. ასეთი ატლასის შექმნა საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა საერთო სისტემაში უდავო სიანლეს წარმოადგენს.

აგროტურიზმის განვითარება საქართველოში, სხვა, ბევრი სპეციფიკური და მკაცრად მიზნობრივი ამოცანის გადაწყვეტასაც მოითხოვს, რამაც საერთო ჯამში უნდა შექმნას აგროტურიზმის ერთიანი, ცენტრალიზებული სისტემა და სამსახური, რომლის რეალიზაციაც განამტკიცებს ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ პოტენციალს და აამაღლებს მის როლსა და ფუნქციას მსოფლიო თანამეგობრობაში.

მეცნიერები ახლა ფართოდ განიხილავენ ახალ თეორიას – მომხმარებლის არჩევანის თეორიას. ეს არის ადამიანის მიერ გადაწყვეტილების მიღების აღწერა და შესრულება. აგროტურიზმის განვითარება ამ პოზიციის რეალიზაციის ერთ-ერთი საუკეთესო ფორმა და საშუალებაა.

აგროტურიზმის, როგორც დიდი, პერსპექტიული და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პრობლემის კვლევის მიზანი უნდა იყოს ზონალურ-დიფერენცირებული თავისებურებების გათვალისწინებით საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებისა და არეალის განსაზღვრა, მისი სისტემური მოდელის შექმნა, მართვისა და რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმის დამუშავება და უკუგების ოპტიმიზირებული დონეების დადგენა.²

ამ მიზნის შესაბამისად, ცალკეული ამოცანების დონეზე:

გამოვლინდება აგრარული სექტორის ფუნქციონირების ძირითადი ტენდენციები და კანონზომიერებები ზონალურ ჭრილში, განისაზღვრება და შეფასდება მისი პოტენციალი და

¹ აგროსამრეწველო ინტეგრირებული ფორმირების მდგრადი განვითარების ეკონომიკური მექანიზმის კვლევის მიზნობრიობა და სისტემურ მეთოდური გადაწყვეტები: ო. ქემელაშვილი, ვ. ბურკაძე, ჯ. მახარაძე, ა. ლაფაჩი – „აგრარული ეკონომიკის მოამბე“ აგრარული ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, თბილისი 2007 წ. გვ. 41.

² საქართველოს აგრარული სექტორის ეკონომიკური ზრდის სტრატეგიული სისტემა: ო. ქემელაშვილი, მონოგრაფია თბილისი 2008 წ.

მორგებულობა აგროტურიზმის განვითარებისადმი;

შეირჩევა და განისაზღვრება აგროტურიზმის განვითარების პროგრესული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მინი-ინტეგრირებული ფორმირებების პრიორიტეტულობის დაცვით და შემუშავდება მათი ფუნქციონირების ეკონომიკური და სამართლებრივი პრინციპები და ნორმები.;

განისაზღვრება აგროტურიზმის პროფილის, მ.შ. მინი-ინტეგრირებულ ფორმირებათა განვითარების პროგნოზული ტექნიკურ-ეკონომიკური, ზონალურ-დიფერენცირებული პარამეტრები.

დადგინდება აგროტურიზმის პროფილის ფორმირებათა ფუნქციონირების ეკონომიკური და სოციალური უკუგების ოპტიმიზირებული დონეები;

შეიქმნება საქართველოში აგროტურიზმის სისტემური მოდელი და მისი მენეჯმენტის ავტომატიზებული, ტექნოლოგიური ციკლი, სხვადასხვა დონეზე;

შემუშავდება აგროტურიზმის განვითარების ეკონომიკური მექანიზმი და ინსტიტუციონალური სისტემა (ფინანსური ბერკეტები და საბანკო ურთიერთობები, ფულად-საკრედიტო ურთიერთობები, საგადასახადო მექანიზმი, ფასები და ფასწარმოქმნა, საგარეო კავშირები, შრომითი ურთიერთობები და შრომის ბაზარი, ინოვაციური ფაქტორების გაუმჯობესება და გამოყენების რეგულირება).

შეიქმნება ელექტრონული ვიზიტის პროექტი და შემუშავდება მისი მართვისა და რეგულირების მექანიზმი.

განისაზღვრება ხალხური შემოქმედებითი ხელოსნობის განვითარების შესაძლებლობები და პერსპექტივები აგროტურიზმის საერთო სისტემაში და ამ მიზნით დამხმარე-შეთანაწყობილი სტრუქტურული ფორმირებების ფუნქციონირების ეკონომიკური პარამეტრები.

განისაზღვრება სტრატეგიული კომუნიკაციები აგროტურიზმის სფეროში და მისი გაადგილების ტექნიკურ-ეკონომიკური პარამეტრები.

დამუშავდება აგროტურიზმის რეგიონული ატლასი.

შედგება აგროტურიზმისათვის კადრების მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების სასწავლო-საგანმანათლებლო პროგრამა, რომლის რელიზაციაც მოხდება აგრარული ეკონომიკის მიმართულების სამეცნიერო კვლევით ინსტიტუტში.¹

შეიქმნება აგროტურიზმის სისტემური მონაცემთა ბანკი (ბაზა) და მისი ინფორმაციული ტექნოლოგიური სისტემა, სახელმწიფოებრივ დონეზე.

ყველა ამ საკითხის შესწავლა და დამუშავება ქართველ აგრარიკოს ეკონომისტთა მოვალეობაა და მათ დიდ ჯაფასა და ინტენსიურ საქმიანობას მოითხოვს, რის შედეგადაც შესამჩვევად ამაღლდება საქართველოს, ისედაც წონადი გეოპოლიტიკური ფუნქცია და როლი მსოფლიო თანამეგობრობაში. ყოველივე ეს, თანამედროვე მსოფლიო ინტეგრაციული პროცესების შემადგენელი ელემენტი იქნება.

¹ აგროსამრეწველო ინტეგრირებული ფორმირებების მდგრადი განვითარების ეკონომიკური მექანიზმის კვლევის მიზნობრიობა და სისტემურ მეთოდური გადაწყვეტები: ო. ქეშელაშვილი, ვ. ბურკაძე, ჯ. მახარაძე, ა. ლაფაჩი – „აგრარული ეკონომიკის მოამბე“ აგრარული ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, თბილისი 2007 წ. გვ. 41. რისკის მართვა ფერმერულ მეურნეობებში: ო. ქეშელაშვილი, მომოგრაფია 2009წ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს სოფლის მეურნეობა და მისი განვითარების ღონისძიებები – ვ. ბურკაძე, „აგრარული ეკონომიკის მოამბე“ აგრარული ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, თბილისი 2007 წ. გვ. 53.
2. აგროსამრეწველო ინტეგრირებული ფორმირებების მდგრადი განვითარების ეკონომიკური მექანიზმის კვლევის მიზნობრიობა და სისტემურ მეთოდური გადაწყვეტები: ო.ქეშელაშვილი, ვ. ბურკაძე, ჯ. მახარაძე, ა. ლაფაჩი – „აგრარული ეკონომიკის მოამბე“ აგრარული ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომათა კრებული, თბილისი 2007 წ. გვ. 41.
3. საქართველოს აგრარული სექტორის ეკონომიკური ზრდის სტრატეგიული სისტემა: ო. ქეშელაშვილი, მონოგრაფია თბილისი 2008წ.
4. რისკის მართვა ფერმერულ მეურნეობებში: ო. ქეშელაშვილი, მონოგრაფია 2009წ.

Avtandil Lafachi
Academic Doctor of Economics,
Affiliated Associate Professor at NEWUNI

CREATING A SYSTEMIC MODEL OF AGROTOURISM AND THE ECONOMIC MECHANISM OF ITS MANAGEMENT

Abstract

Agro tourism in Georgia has been rather late in functioning. If we take into view demands and motivation of new world's discipline and lasting globalization processes, development of agro-tourism is already epoch demand, which should strengthen country's economical resources repaying use and improvement of social conditions.

Agro tourism development demands working out of suitable economical mechanism and institutional system, which should provide its perfect management and regulation. It means to create flexible economical and legislative base and to work out suitable norms.

It will be necessary to make regional map of agro-tourism, which can become basement for realization and provision of marketing motivations. Such map without any doubt is innovation in the whole system of foreign-economical relations.

The aim of research of agro tourism having great, perspective and state importance should be to define possibilities and area in development of agro-tourism with consideration of its zonal—differential peculiarities, to create its systemic model, to work out economical mechanism for its management and regulation; and to prove optimal levels of its repaying.

In the article there is given concrete tasks for solving this problem.

keywords: Agrotourism, system model, regional atlas, economic mechanism, regional atlas of agrotourism.

Georgia is characterized by very diverse natural and economic conditions, which have a special impact on the development of agriculture, its specialization, displacement, production trends and scales.

These characteristics are noticeably, sometimes radically different depending on the individual zone and microzone, which requires a completely specific attitude from the point of view of the management system.

In this common system, the role and opportunities of tourism are gradually emerging and will be significantly increased in the near future.

In relation to agriculture, a specific, modern model and a progressive form of vision of the future is being formed by the creation of agrotourism profile formations and functioning based on customized management.

It can be said that Georgia's performance of this outstanding function was quite late, and if we take into account the requirements and motivations of the new world order and the irreversible process of globalization, the systematic development of the field of agro-tourism is the need of the hour and it should strengthen and strengthen the country's economic potential, promote local, unique, To use natural and economic resources with maximum return and to improve social conditions.

The importance, supporting circumstances, necessity and prerequisites for the development of agrotourism are confirmed by the fact that the signs of the agricultural culture of Georgia were reflected in the mythological and ethnographic documents, which are revealed in the customs and traditions related to this field, in religious rituals.

It should also be noted that Georgia is a region of world importance in terms of the specifics of agriculture. It is known all over the world that Georgia is one of the homelands and cradles of wheat and grapes.

It is very noteworthy and worth mentioning that in Georgia, Khevsuri cow, Tushuri sheep, Meguri goat, Kakhuri mountain-forestry nomadic pig, Georgian gray, long-nosed bee and others are considered to be achievements of folk selection.

All this will be of great interest to tourists and will become a source of new technologies (including selection) for them.

An extremely noteworthy and characteristic factor for the development of agrotourism is that Georgia has 25,000 rivers, 860 lakes, 688 glaciers, 1,400 mineral springs (including more than half of hot springs); Forests occupy 38.8% of the entire territory, the length of the Black Sea coastline is 320 kilometers; 54% of the territory is occupied by mountains, 33% by foothills.¹

The diverse, contrasting nature of Georgia, with the richest flora and fauna, large hunting and fishing space, greatness and uniqueness of the forest fund, mountain and ski tracks, as well as rich historical, church-architectural ensembles, is almost invaluable for the development of agrotourism.

Tourists will be greatly interested and surprised by the fact that the original folk crafts are still preserved and followed in the mountain villages – making various clay dishes and ceramic products, spinning things from wood, sewing Svan, Tushur and Kakhuri hats, making unique souvenirs (in the mountain villages and coastal areas), Making easel-artistic and embossing products and others. Tourists will pay attention to the local technology of soil cultivation and cultivation of agricultural crops, the rules of processing of agricultural raw materials (making of Churchkheli, Felamushi, Tglapi, Chiri, Tkemli sauce and others).

The creator of the Georgian image of agrotourism will be the form that tourists will live in the houses of peasants (farmers) – as in original mini-tourist hotels, disconnect from the stresses of the civilized world and get involved in the atmosphere of peasant life, which includes cultivation of homestead plots, activities in vegetable gardens, fields, Joint activities and entertainment in meadows, floodplains and forest strip, scouting life, gathering mushrooms in forest edges, collecting raspberry, blueberry, schwindi, blackberry, panti, sedge martli, asquili, unabi, pshat and other products of forest flora. Collection of medicinal herbs and introduction to folk medicine will be interesting and of great practical importance.

Agro-tourists can expect tourist trips full of impressions in the vicinity of mini-tourist hotels, seeing historical monuments, listening to church prayers and polyphonic chants, cooking original cuisine, village night idylls under the starry, clear sky, dancing and games of village boys and girls in the moonlit evening. And many other amazing travel adventures.

The development of agrotourism in Georgia has such great prospects that it undoubtedly requires the creation of modern, future-oriented automated systems of management and regulation, with appropriate information technologies and a database.²

The development of agrotourism requires the development of an appropriate economic mechanism and institutional system, which should ensure its perfect management and regulation. This includes the creation of an appropriate economic and legal base and the development of relevant norms.

It will be necessary to compile a regional atlas of agrotourism, which will be considered as the basis for the realization and provision of marketing motivations. The creation of such an atlas is an undoubted innovation in the general system of foreign economic relations.

The development of agrotourism in Georgia requires the solution of many other specific and strictly targeted tasks, which in general should create a unified, centralized system and service of agrotourism, the

¹ Dynamics in Development of Agriculture in Georgia: V. Burkadze – “Bulletin of the Agrarian Economics” (Scientific works) Agrarian Economic Institute, Tbilisi- 2007, p. 53.

² Aim of Economical Mechanism Research for Stable Development of Agro-industrial Integrated Formation and Systemic Methodical Decision: O. Keshelashvili, V. Burkadze, J. Makharadze, A.Lapachi – “Bulletin of the Agrarian Economics” (Scientific works) Agrarian Economic Institute, Tbilisi- 2007, p. 41.

realization of which will strengthen the economic and social potential of the country and raise its role and function in the world community.

Scientists are now widely discussing a new theory—the theory of consumer choice. It is the description and execution of human decision making. Development of agrotourism is one of the best forms and means of realization of this position.

The goal of the study of agrotourism as a problem of great, prospective and national importance should be to determine the possibilities and area of development of agrotourism in Georgia, taking into account the zonal-differentiated features, to create its systematic model, to develop the economic mechanism of management and regulation, and to determine the optimized levels of returns.¹

In accordance with this objective, at the level of individual tasks:

The main trends and regularities of the functioning of the agrarian sector will be identified in the zonal view, its potential and adaptation to the development of agrotourism will be determined and evaluated;

Progressive organizational-legal forms of agro-tourism development will be selected and defined, respecting the priority of mini-integrated formations, and the economic and legal principles and norms of their functioning will be developed.

It is determined by the profile of agrotourism, including Prognostic technical-economic, zonal-differentiated parameters of the development of mini-integrated formations.

The optimized levels of economic and social returns of the functioning of agrotourism profile formations will be determined;

A systematic model of agrotourism in Georgia and an automated, technological cycle of its management at different levels will be created;

The economic mechanism and institutional system of agrotourism development will be developed (financial levers and banking relations, monetary and credit relations, tax mechanism, prices and pricing, foreign relations, labor relations and the labor market, improvement of innovative factors and regulation of use).

An electronic visit project will be created and a mechanism for its management and regulation will be developed.

The opportunities and prospects for the development of folk creative crafts in the general system of agrotourism and the economic parameters of the functioning of auxiliary-coordinated structural formations for this purpose are defined.

Strategic communications in the field of agrotourism and technical and economic parameters of its deployment are determined.

The regional atlas of agrotourism will be developed.

It consists of a training and educational program for the training of personnel for agro-tourism and raising the qualifications, which will be implemented in the scientific research institute of the agrarian economy.²

A systematic data bank (base) of agrotourism and its information technology system will be created at the state level.

The study and processing of all these issues is the duty of Georgian agricultural economists and requires them to work hard and intensively, as a result of which Georgia's already weighty geopolitical function and role in the world community will increase. All this will be a constituent element of modern world integration processes.

¹ Strategic system of economic growth of the agricultural sector of Georgia: O. Keshelashvili, monograph, Tbilisi 2008.

² Aim of Economical Mechanism Research for Stable Development of Agro-industrial Integrated Formation and Systemic Methodical Decision: O. Keshelashvili, V. Burkadze, J. Makharadze, A.Lapachi – "Bulletin of the Agrarian Economics" (Scientific works) Agrarian Economic Institute, Tbilisi- 2007, p. 41.

Risk management in farms: O. Keshelashvili, monography 2009

References:

1. Dynamics in Development of Agriculture in Georgia: V. Burkadze – “Bulletin of the Agrarian Economics” (Scientific works) Agrarian Economic Institute, Tbilisi- 2007, p. 53.
2. Aim of Economical Mechanism Research for Stable Development of Agro-industrial Integrated Formation and Systemic Methodical Decision: O. Keshelashvili, V. Burkadze, J. Makharadze, A.Lapachi – “Bulletin of the Agrarian Economics” (Scientific works) Agrarian Economic Institute, Tbilisi- 2007, p. 41.
3. Strategic system of economic growth of the agricultural sector of Georgia: O. Keshelashvili, monograph, Tbilisi 2008.
4. Risk management in farms: O. Keshelashvili, monography 2009

მაია გელაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნის
ასოცირებული პროფესორი

ნაირა ყირიმლიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი,
სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის (საბაუნი)
აფილირებული პროფესორი

ტურიზმის დარგის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე

ანოტაცია

თანამედროვე მსოფლიოში ტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკაზე დადებით გავლენას ახდენს. განსაკუთრებით კი მნიშვნელოვანია ისეთი პატარა და განვითარებადი ქვეყნების ფინანსური პრობლემების მოგვარებისათვის, როგორც საქართველოა. ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარება ხელს უწყობს, როგორც ფინანსური შემოსავლების ზრდას, ასევე სამუშაო ადგილების შექმნას, ხოლო ეკონომიკური პოლიტიკის თვალსაზრისით, ქვეყნის მდგრად განვითარებას, უცხოურ ინვესტირებას და გარემოსდაცვითი თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის უზრუნველყოფითობას. რაც საბოლოოდ, საზოგადოების ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე აისახება. ტურიზმის სფეროს განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია თითოეულ რეგიონულ დონეზე სტრატეგიული გეგმისა და კონცეფციის შემუშავება, ვინაიდან ქაოტურად არ განვითარდეს ტურიზმი. კერძოდ, თავიდან იქნეს აცილებული ისეთი ნეგატიური მოვლენები, როგორიცაა ბუნებრივი რესურსების ჭარბი მოხმარება, ჰაერის დაბინძურება, კულტურული ლანდშაფტის განადგურება, ბიომრავალფეროვნების დეგრადაცია და მრავალი სხვა. მთავრობის მზადყოფნა ტურიზმის განვითარებასთან დაკავშირებით უნდა იყოს გამჭვირვალე და პასუხისმგებელი ვინაიდან მთავრობა, ერთი მხრივ, გამოთქვამს მზაობას ტურიზმის განვითარებაზე, მეორე მხრივ, იწყებს იმავე რეგიონში ჰესების მშენებლობას, რომელიც, რა თქმა უნდა, უარყოფითი გავლენის მატარებელია, როგორც ბუნებრივ რესურსებზე, ასევე მოსახლეობაზე. ამიტომაც მნიშვნელოვანი მოსახლეობის ჩართულობა რეგიონებში სტაბილური და მდგრადი ტურიზმის განვითარებაში. ეს აქტივობა საბოლოოდ ხელს შეუწყობს ადგილობრივების დამაგრებას, რაც აუცილებელი პირობაა ქვეყნის მოსახლეობის, როგორც სოციალ-ეკონომიკური განვითარების, ასევე ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებისა.

საკვანძო სიტყვები: დაცული ტერიტორიები, ლანდშაფტი, გამტარუნარიანობა ეკოტურიზმი, აგროტურიზმი, ტურიზმის ინდუსტრია.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ტურიზმის სექტორი თამაშობს. განსაკუთრებით კი მნიშვნელოვანია ისეთი პატარა და განვითარებადი ქვეყნების ფინანსური პრობლემების მოგვარებისათვის, როგორც საქართველოა. ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარება ფინანსური განვითარების თვალსაზრისით ხელს უწყობს, როგორც შემოსავლების ზრდას, ასევე სამუშაო ადგილების შექმნას. ხოლო ქვეყნის ეკონომიკურ

განვითარებაში უზრუნველყოფს უცხოურ ინვესტირებას, მდგრადი პოლიტიკის განვითარებას, გარემოსდაცვითი თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვას. რომელიც საბოლოოდ საზოგადოების ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე აისახება. საუკუნეების წინ, როდესაც ჯერ კიდევ სახელი არ ჰქონდა ეკონომიკურ ზრდას, ტურიზმის სექტორიდან სახელმწიფოები დებულობდნენ უდიდეს სარგებელს. მრავალი წლის შემდეგ ტურიზმის სექტორის განვითარება საგრძნობლად გაიზარდა და რიგი ქვეყნებისთვის ბიზნესის საუკეთესო პირობაა. თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებამ უდიდესი წვლილი შეიტანა ტურისტული ბაზრის შეცვლაში. ზოგიერთი ადამიანისთვის დასვენებას და მოგზაურობას არა პოპულარული ქვეყნები არამედ ეგზოტიკური ქვეყნები განსაზღვრავს. მართალია, დღეისათვის ევროპა პირველ ადგილზეა, მაგრამ დიდია მოთხოვნა აღმოსავლეთ ქვეყნებზე, მათ შორის საქართველოზეც. ტექნოლოგიების განვითარებამ უზომო პოპულარობა მოუტანა ვირტუალურ ტურიზმს, ვინაიდან ნებისმიერ ადამიანს შეუძლია ნებისმიერი ქვეყნის ონლაინ დათვალიერება.

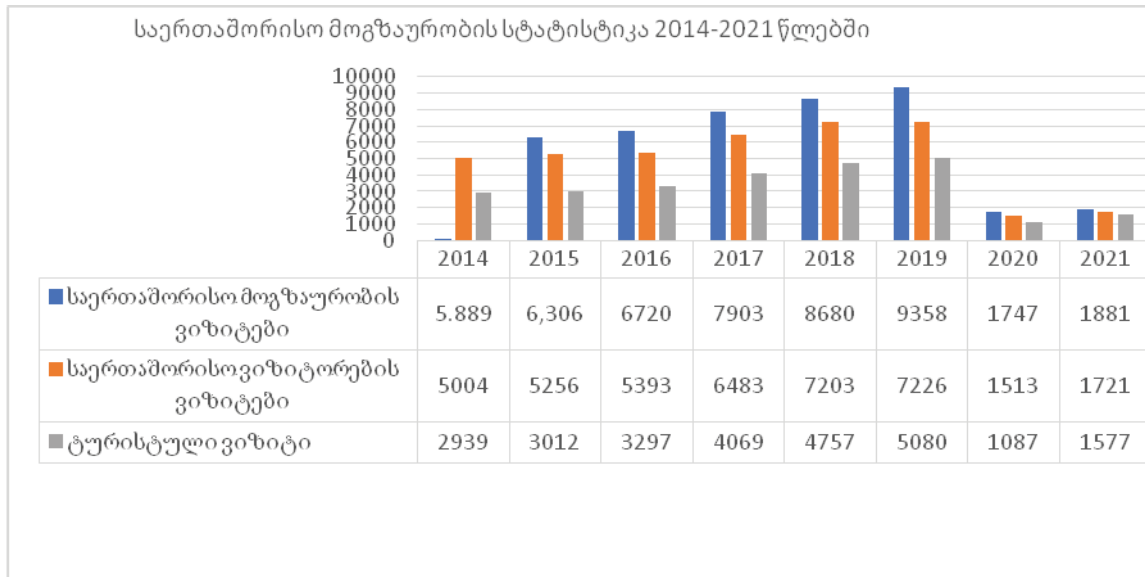
ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ტურიზმი ბევრი განვითარებული, განვითარებადი და ნაკლებად-განვითარებულ ქვეყნებში შემოსავლის ძირითად წყაროს წარმოადგენს, მოსახლეობას ეძლევა საშუალება, ადგილობრივ დონეზე თვითდასაქმდეს, ვინაიდან შეუძლია ტურისტული პროდუქტებისა და მომსახურებების რეალიზაცია შემოსავლის წყაროდ აქციოს. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია ატარებს სხვადასხვა ღონიძიებას, რათა ხელი შეუწყოს ადგილობრივ მოსახლეობას საოჯახო ბიზნესის წარმატებული ფუნქციონირებისთვის, ვინაიდან ტურიზმში დასაქმება ქმნის, როგორც სამუშაო ადგილებს, ასევე გვეხმარება სიღარიბის დაძლევაში.

დღეისათვის საქართველოში ტურიზმი პრიორიტეტულ მიმართულებადაა მიჩნეული. კერძოდ, ვიზიტორები მოგზაურობენ დაცული ტერიტორიების ლანდშაფტში და ისვენებენ ეროვნულ პარკებში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რეკრეაციული ტურიზმი მოსახლეობის იმ ნაწილისთვის, რომლებიც ცხოვრობენ მიმდებარე ტერიტორიაზე, ვინაიდან ვიზიტორებს სთავაზობენ მათ მიერ წარმოებულ ადგილობრივ პროდუქციას, რომელიც სწორედ მოსახლეობის სტიმულია, როგორც დასაქმებისათვის (საოჯახო სასტუმროები, ტრანსპორტი), ასევე ადგილობრივი (რეწვის ნიმუშები, ეროვნული სამზარეულო) წარმოებისათვის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ვიზიტორებს, რაც უფრო მეტ ტურისტულ მომსახურებას შევთავაზებთ, მით მეტი გამტარუნარიანობა იქნება.

საქართველოს ტურიზმის ეროვნული სტატისტიკის 2021 წლის მონაცემების საფუძვლის მიხედვით, 2019 წელს საქართველომ ტურიზმიდან 3,2 მლრდ. აშშ. დოლარი მიიღო, რომელმაც ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის 8,4% შეადგინა. ეს დადებითი მოვლენაა, როგორც პანდემიით გამოწვეული სტაგნაციის ასევე ფულადი კაპიტალის კრიზისის დასაფარად. კერძოდ, 2021 წელს, საქართველომ 1,88 მლნ. უცხო ქვეყნის ვიზიტორი მიიღო, რაც წინა 2020 წლის მონაცემებთან შედარებით 7,7%-ითაა გაზრდილი. (იხ. დიაგრამა N1 საერთაშორისო მოგზაურობის სტატისტიკა)

აღნიშნული დიაგრამა ანალიზს გვაძლევს იმისა, რომ 2021 წელს საქართველოს საერთაშორისო 1,88 მლნ. ვიზიტორი სტუმრობდა, რაც წინა წლის მონაცემებს 1,7 მლნ.-ით აღემატება, ხოლო ზრდა 13,7%-ია, ხოლო ტურისტული ვიზიტების რიცხვი 1,5 მლნ. ვიზიტია, რაც წინა წელთან შედარებით 45%-ით მეტია. ძირითადად ვიზიტორების 86,3% მეზობელი ქვეყნებიდანაა, განსაკუთრებით მაღალი ტემპით 49,5%-ით ირანიდან შემოსული ვიზიტორებია, რაც სავიზო რეჟიმის გაუქმებასთანაა დაკავშირებული. საერთაშორისო მოგზაურთა დიდი ნაწილი-82% სახმელეთო ტრანსპორტითაა შემოსული, საჰაერო ტრანსპორტით-18%, ხოლო სარკინიგზო ტრანსპორტით 1%. სახმელეთო ტრანსპორტით შემოსული ვიზიტორებისთვის ყველაზე დატვირთული საზღვარია სარფი- 21%, შემდეგ სადახლო 19% და წითელი ხიდი 18 % როგორც საერთაშორისო მოგზაურობის ვიზიტორების. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ტურიზმი თვისობრივად გარდამავალ ეტაპზეა და ახალ სისტემაზე გადადის, ვინაიდან ჯერ კიდევ უცნობი ქვეყანაა მოგზაურებისთვის, რაც ქვეყნის მონახულების სურვილს თანდათანობით ზრდის და

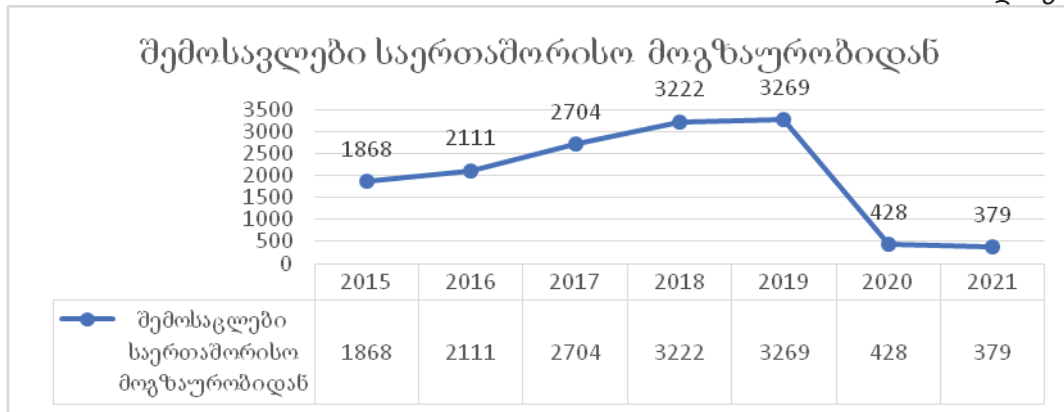
დიაგრამა N1 საერთაშორისო მოგზაურობის სტატისტიკა

წყარო: საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია 2021წ.

უფრო საინტერესოს ხდის. კერძოდ, ვიზიტორებისათვის საქართველოს მრავალფეროვანი ლანდშაფტის, თვალწარმტაცი ბუნების, სუბტროპიკული ზონის, კლდეში ნაკვეთი ქალაქების, ისტორიული ძეგლების და სხვა ტურისტული ზონების შეთავაზება შეუძლია. ასევე, ტურისტული ვიზიტორები 2014 წლიდან 2019 წლამდე ხასიათდებოდა ზრდადობით, ხოლო 2020-დან დღემდე ვიზიტორების მნიშვნელოვანი შემცირებაა, როგორც საერთაშორისო ისე შიდა ტურიზმზე, რაც სავარაუდოდ პანდემიასთან დაკავშირებული სიფრთხილითაა გამოწვეული. ტურისტულად აქტიური ქვეყნისთვის, მთავარი შემოსავლებაა. 2021 წელს ტურიზმიდან მიღებულმა შემოსავლებმა 2019 წელთან შედარებით 40%-ით აღდგა. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, 2021 წელს საერთაშორისო მოგზაურებიდან საქართველომ 1,2 მილიარდი აშშ დოლარის შემოსავალი მიიღო, რაც 1,30 პროცენტით მეტია 2020 წელთან შედარებით. ამასთან, შემოსავლებმა საერთაშორისო მოგზაურებიდან 2019 წლის მაჩვენებლის 38 პროცენტი შეადგინა.

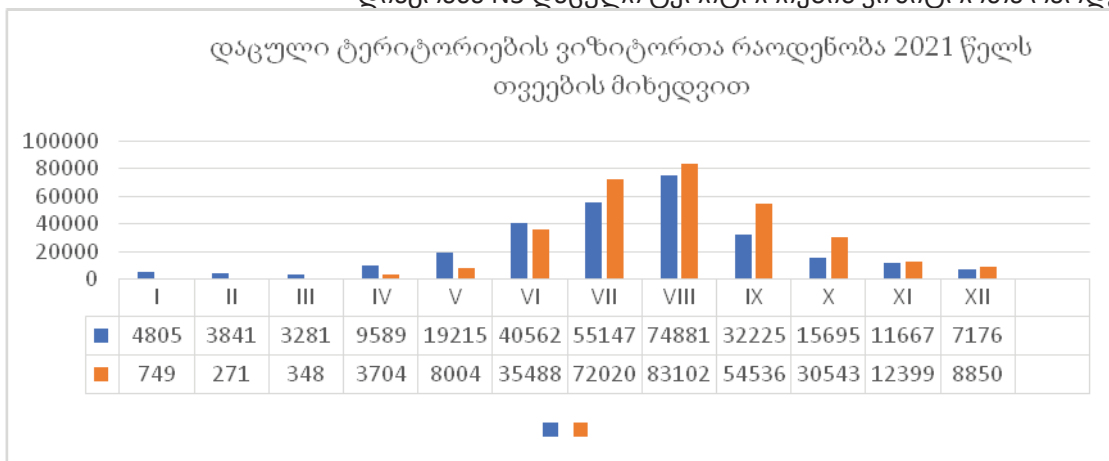
აღსანიშნავია ის გარემოებები, როცა ტურიზმის სფეროდან განსაკუთრებით პანდემიამდე იზრდებოდა, როგორც ვიზიტორთა რაოდენობა, ისე მათგან მიღებული შემოსავლები. ტურიზმის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემებით საქართველო 141 ქვეყნიდან 69-ე ადგილზეა, ხოლო შემოსავლების მიხედვით, 2017 წელს ტურიზმიდან 2.7 მილიარდი დოლარის შემოსავალი მიიღო, ხოლო 2021 წელს შემოსავლები 77,5%-ით შემცირდა და 98,3\$ მლნ. დოლარი შეადგინა [ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია 2021] საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემების მიხედვით [საქართველოს ეროვნული ბანკი], 2021 წელს საქართველომ საერთაშორისო მოგზაურობიდან 1,2 მლრდ. აშშ. დოლარი მიიღო, რაც 2020 წლის მაჩვენებელს აღემატება 130%-ით, ხოლო 2019 წელს ჩამოუვარდება 62%-ით. მდგომარეობა, რა თქმა უნდა, არასასურველია, თუმცა ბუნებრივია პანდემიურ პერიოდთან შედარებით. (იხ. დიაგრამა N2 შემოსავლები საერთაშორისო მოგზაურობიდან).

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მნიშვნელოვანია, რომ ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები ქვეყანაში დარჩეს, ამისათვის კი ადგილობრივი წარმოების განითარებაა საჭირო. ლარის გამყარების ბოლოდროინდელი კურსიც პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებზეა დამოკიდებული, თუმცა ამ შემოსულობებით ქვეყანა სრულყოფილად ვერ სარგებლობს, ვინაიდან გარკვეული ნაწილი ისევ ქვეყნის გარეთ გაედინება. ეს ის გამოწვევაა, როცა ქვეყანა რეალურად იმპორტზეა დამოკიდებული. გამომდინარე იქიდან, რომ ტურიზმი ვალუტის შემოდინების მნიშვნელოვანი წყაროა, ხელისუფლება მეტ თანხას უნდა ხარჯავდეს სარეკლამო და მარკეტინგულ მომსახურებაზე ვინაიდან ვხედავთ, რომ იზრდება, როგორც ვიზიტორთა რაოდენობა, ასევე ვალუტის შემოდინება. საყურადღებოა, რომ 2021 წლებში თვეების მიხედვით დაცულ ტერიტორიებში ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდის ტემპი კერძოდ, თუ იანვრის თვეში ქვეყანას 4805 ქართველი და 749 უცხოელი ვიზიტორი სტუმრობდა, დეკემბერში მისი რაოდენობა გაზრდილია ქართველ ვიზიტორებში 1,5-ჯერ, ხოლო უცხოელებში 12-ჯერ. (იხ. დიაგრამა N3 დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა რაოდენობა), როგორც წესი, ვიზიტორების ინტერესია, როგორც ბუნებრივი პირობების, ასევე მოსახლეობის ტრადიციული ცხოვრების წესი. მთავრობის განცხადებით, მსოფლიოს მასშტაბით 2025 წლისთვის საქართველო ცნობილი იქნება და კონკურენტი არ ეყოლება ტურიზმის დარგში, სადაც ვიზიტორების მიერ დახარჯული თანხის

დიაგრამა N3 დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა რაოდენობა

წყარო: <http://apa.gov.ge/statistika/vizitorta-statistika/2021-wlis>

რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაზრდის, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობის საარსებო წყაროს, ასევე ქვეყნის ეკონომიკას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია დასაბუთებული შეფასებისთვის იმ ფაქტორების გაანალიზება, როცა სრულყოფილად ვერ ხერხდება არსებული რესურსებისათვისება. თუმცა ქვეყანას გააჩნია, როგორც მდიდარი ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსები და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები, ასევე ტრადიციები.

ამრიგად, ტურიზმის სფეროს განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია თითოეულ რეგიონულ დონეზე სტრატეგიული გეგმისა და კონცეფციის შემუშავება, ვინაიდან ქაოტურად არ განვითარდეს ტურიზმი. კერძოდ, თავიდან იქნეს აცილებული ისეთი ნეგატიური მოვლენები, როგორიცაა ბუნებრივი რესურსების ჭარბი მოხმარება, ჰაერის დაბინძურება, ბიომრავალფეროვნების დეგრადაცია, კულტურული ლანდშაფტის განადგურება და მრავალი სხვა. მთავრობის მზადყოფნა ტურიზმის განვითარებასთან დაკავშირებით უნდა იყოს გამჭვირვალე და პასუხისმგებლიანი, ვინაიდან, ერთი მხრივ, გამოთქვამს მზაობას ტურიზმის განვითარებაზე, მეორე მხრივ, იწყებს იმავე რეგიონში ჰესების მშენებლობას, რომელიც, რა თქმა უნდა, უარყოფითი გავლენის მატარებელია, როგორც ბუნებრივ რესურსებზე, ასევე მოსახლეობაზე. ამიტომ აა მნიშვნელოვანი მოსახლეობის ჩართულობა რეგიონებში სტაბილური და მდგრადი ტურიზმის განვითარებისა. ეს აქტივობა საბოლოოდ ხელს შეუწყობს ადგილობრივების დამაგრებას, რაც აუცილებელი პირობაა ქვეყნის მოსახლეობის, როგორც სოციალ-ეკონომიკური განვითარების, ასევე ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებისა.

Maia Gelashvili

Doctor of Economics, Associate Professor
at New Higher Education Institute

Naira Kirimlishvili

Doctor of Economics, Affiliated Professor
at Sul Khan Saba Orbeliani University

THE IMPACT OF THE TOURISM SECTOR ON THE ECONOMY OF GEORGIA

Abstract

In today's world, tourism has a positive impact on the country's economy. This is especially important for solving the financial problems of small and developing countries such as Georgia. The development of the tourism industry contributes to the growth of financial income and job creation, and from the point of view of economic policy – sustainable development of the country, attracting foreign investment and ensuring the introduction of modern innovative environmental technologies. which ultimately affects the economic well-being of society. To develop tourism, it is important to develop a strategic plan and concept at each regional level so that tourism does not develop chaotically. In particular, negative phenomena such as excessive consumption of natural resources, air pollution, destruction of the cultural landscape, degradation of biodiversity and many others will be prevented. The government's readiness to develop tourism should be transparent and responsible, since the government, on the one hand, expresses its readiness to develop tourism, on the other hand, begins the construction of hydroelectric power plants in the same region, which, of course, has a negative impact on both natural resources and the population. That is why it is important to attract the population to the development of stable and sustainable tourism in the regions. This activity will ultimately help strengthen the area, which is a prerequisite for the socio-economic development of the country's population, as well as improving the quality of life.

Keywords: *Protected Areas, Landscape, Capacity Ecotourism, Agritourism, Tourism Industry*

The tourism sector plays one of the important roles in the development of the Georgian economy. This is especially important for solving the financial problems of small and developing countries such as Georgia. The development of the tourism industry in terms of financial development contributes to both income growth and the creation of jobs. And in the economic development of the country provides foreign investment, sustainable policy development, the introduction of modern innovative environmental technologies. which ultimately affects the economic well-being of society. Centuries ago, when there was no name for economic growth from tourism, states benefited the most. After many years, the development of the tourism sector has grown significantly and is the best condition for doing business in many countries. The development of modern technologies greatly contributed to the change in the tourism market. For some, holidays and travel are determined not by popular, but by exotic countries. True, Europe comes first, but there is a great demand for eastern countries, including Georgia. The development of technologies has brought great popularity to virtual tourism, because anyone can explore any country online.

Based on the above, tourism is the main source of income in many developed, developing and

underdeveloped countries, the population is given the opportunity to engage in self-employment at the local level, since they can turn the sale of tourist products and services into a source of income. The National Tourism Administration conducts various activities to support the local population in the successful work of the family business, as employment in the tourism sector creates both jobs and helps to overcome poverty.

Currently, tourism is considered a priority in Georgia. In particular, visitors travel through the landscape of protected areas and relax in national parks. Recreational tourism is especially important for the part of the population that lives in nearby areas, as visitors are offered local products of their own production, which is an incentive for both employment of the population (family hotels, transport) and local (crafts, national cuisine) production. Based on this, we can conclude that the more tourist services we offer visitors, the greater the throughput.

Georgia earned \$3.2 billion in tourism in 2019, according to Georgia’s national tourism statistics for 2021. United States. dollars, which represented 8.4% of the country’s gross domestic product. This is a positive event that will cover both the stagnation caused by the pandemic and the cash capital crisis. In particular, in 2021, Georgia will pay UAH 1.88 million. received a visitor from another country, which is 7.7% more compared to previous data for 2020 (see chart N1 “Statistics of international travel”).

Chart N1 International travel statistics

Source: National Tourism Administration of Georgia 2021.

The above chart provides an analysis of the fact that Georgia has an international population of 1.88 million in 2021. The number of visitors visited, which is 1.7 million more than the previous year, and the growth is 13.7%, and the number of tourist visits is 1.5 million people. The number of visits is 45% higher than last year. Basically, 86.3% of visitors come from neighboring countries, while the figure of 49.5% of visitors from Iran is especially high, which is associated with the abolition of the visa regime. Most international travellers – 82% – arrived by land, 18% by air and 1% by rail. For visitors arriving by land, the busiest border is Sarfi at 21%, followed by Sadallo at 19% and Red Bridge at 18%. As international tourists. We can say that tourism in Georgia is at a qualitatively transitional stage and is switching to a new system, since it is still an unknown country for travelers, which gradually increases the desire to visit the country and makes it more interesting. In particular, it can offer visitors a diverse landscape of Georgia, picturesque nature, a subtropical zone carved into the rocks of the city, historical monuments and other tourist zones. Also, tourist visits from 2014 to 2019 were characterized by growth, and from 2020 to the present, there

is a significant decrease in visitors both in international and domestic tourism, which is probably caused by the dangers associated with the pandemic. For a country that is actively engaged in tourism, the main income is. In 2021, tourism revenues increased by 40% compared to 2019. Georgia generated \$1.2 billion in revenue from international travelers in 2021, up 1.30 percent from 2020, according to the National Tourism Administration. In addition, revenues from international travelers accounted for 38 percent of the 2019 figure. [National Tourism Administration 2021].

It is worth noting the circumstances when both the number of visitors and the income from them increased from the tourism sector, especially before the pandemic. According to the World Tourism Organization, Georgia is in 69th place out of 141 countries, and in terms of income, in 2017 it received \$2.7 billion in tourism income, and in 2021 the income will be 77.5%, decreased by and amounted to \$98.3 million [World Tourism Organization 2018]. Georgia earned \$1.2 billion in international travel in 2021, according to the National Bank of Georgia. UNITED STATES. dollars, which is 130% higher than the 2020 rate and 62% lower than the 2019 rate. The situation, of course, is undesirable, but natural compared to the pandemic period. (see chart N2 income from international travel).

Chart N2 Income from international travel

Source: National Bank of Georgia 2021

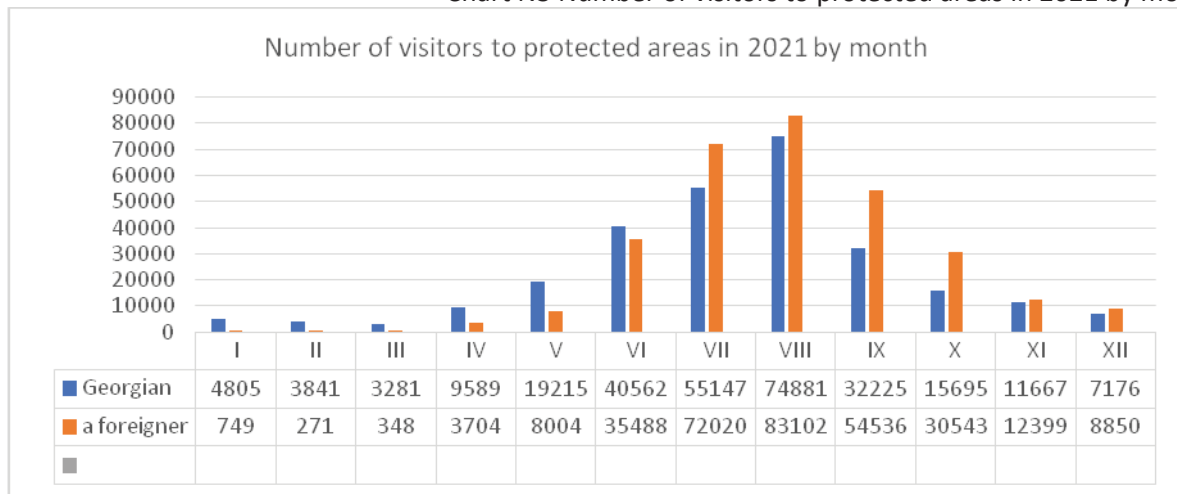
It is important that the revenues received from tourism remain in the country, and for this it is necessary to develop local production. The latest pace of lari strengthening is also directly dependent on foreign inflows, but the country cannot fully take advantage of these inflows, since a certain part will still flow out of the country. This is a challenge when a country is actually dependent on imports. Due to the fact that tourism is an important source of currency inflows, the government wants to spend more money on advertising and marketing services, as we see that both the number of visitors and the inflow of currency are increasing. It is noteworthy that the growth rate of the number of visitors to protected areas in 2021 by month [National Bank of Georgia 2021]. In particular, if 4805 Georgian and 749 foreign guests visited the country in January, then in December the number of Georgian guests increased 1.5 times, and among foreigners – 12 times. (see chart N3, number of PA visitors)

Generally, visitors are interested in both the natural conditions and the traditional way of life of the population.

According to the government, by 2025 Georgia will be known all over the world and will not have competitors in the field of tourism, where the amount that visitors spend. This amount will significantly increase the standard of living of the local population, as well as the country's economy. Following from the above, it is important for a reasonable assessment to analyze those factors when it is not possible to fully use the available resources. However, the country has not only rich natural and recreational resources and cultural heritage monuments, but also tradition.

Chart N3 Number of visitors to protected areas in 2021 by month

Source: <http://apa.gov.ge/ge/statistika/vizitorta-statistika/2021-wlis>

Thus, for the development of tourism, it is important to develop a strategic plan and concept at each regional level so that tourism does not develop chaotically. The government’s readiness for the development of tourism should be transparent and responsible, since on the one hand it expresses its readiness for the development of tourism, on the other hand, it begins the construction of hydroelectric power plants in the same region, which certainly has a negative impact on both natural resources and the population, so the involvement of the population is important for the development of stable and sustainable tourism in the regions. This activity will ultimately contribute to strengthening the local population, which is a necessary condition for the socio-economic development of the country’s population, as well as improving the quality of life.

References:

1. Khokhobia M., Economic impact of Tourism in South Caucasus Region, review of Business Research, volume 15, number 2, 2015, pp45-50
2. National Bank of Georgia 2021
3. National Tourism Administration of Georgia 2016 report www.apa.gov.ge
4. www.dl.sangu.edu.ge
5. www.gnta.ge
6. www.ge.boell.org

ავთანდილ ლაფაჩი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუენის
ავილირებული ასოცირებული პროფესორი

შიდა ქართლის ტურისტული პოტენციალი, როგორც ეკონომიკის ერთ-ერთი ხელშემწყობი ფაქტორი

ანოტაცია

საქართველო ყოველთვის იზიდავდა ადამიანებს თავისი მრავალფეროვანი და შეუდარებელი ბუნებით, ისტორიულ-კულტურული ძეგლებით, დამახასიათებელი ტრადიციებით და ა.შ. შიდა ქართლის ტურისტული პოტენციალი, ჩვეულებრივ, მხარეში შემავალი ოთხი მუნიციპალიტეტის კულტურულ-ისტორიული თუ რელიგიური ღირებულების მქონე ძეგლების სიმრავლეს უკავშირდება. ბოლო წლის დინამიკის მიხედვით, შიდა ქართლის რეგიონში ტურისტებისა და ვიზიტორების ნაკადები საგრძნობლად არის გაზრდილი, რაც დადებითი ტენდენციაა. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ტურისტული ობიექტების დამთვალეიერებელთა დიდი ნაწილი სხვადასხვა სახის ვიზიტორია და არა ტურისტი.

ტურისტებისა და ვიზიტორების რაოდენობის მატების განმაპირობებელ ფაქტორთა შორის აღსანიშნავია რეგიონულ დონეზე ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების ღონისძიებები, ზოგადად ქვეყანაში კრიმინალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის რეკლამირება მსოფლიოს წამყვან მედიაში და სხვ. ზოგადად, რეგიონს საკმაოდ დიდი ტურისტული პოტენციალი გააჩნია, თუმცა საჭიროა კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტების განვითარება და შეთავაზება. რეგიონში შესაძლებელია განვითარდეს სამკურნალო ტურიზმი, ეკოტურიზმი, აგროტურიზმი, კულტურულ-შემეცნებითი ტურიზმი, აქტიური და ექსტრემალური ტურიზმი.

საკვანძო სიტყვები:

ვიზიტორი, ტურისტი, ტურისტული პოტენციალი, ტურისტული პოტენციალი, ტურიზმის სახეები, ტურისტული სანახაობები.

საქართველო ყოველთვის იზიდავდა ადამიანებს თავისი მრავალფეროვანი და შეუდარებელი ბუნებით, ისტორიულ-კულტურული ძეგლებით, დამახასიათებელი ტრადიციებით და ა.შ. მნიშვნელოვანია, როგორ გამოიყურება ამ მხრივ შიდა ქართლის რეგიონი, კერძოდ, ისტორიულ-კულტურული ძეგლებით და შესაძლებელია თუ არა ტურიზმის ფართო განვითარება.

შიდა ქართლის რეგიონს ტურიზმის განვითარებისთვის უზარმაზარი შესაძლებლობები გააჩნია მოხერხებული გეოგრაფიული მდგომარეობა, შესანიშნავი დასასვენებელი ადგილები, ბუნება, მთის ცივი, ანკარა წყაროები, დიდი და პატარა მდინარეები, ბუნებრივი და ხელოვნური ტბები, თრიალეთისა და ლიხის ქედის უმშვენიერესი სანახაობები. აქ არსებული ისტორიისა და ბუნების ძეგლები ყოველთვის იპყრობდა მნახველთა ყურადღებას.

შიდა ქართლის რეგიონი ერთ – ერთი ყველაზე მდიდარია ისტორიული ძეგლებით. ეს დიდი პოტენციალი დააინტერესებს კულტურული და პილიგრიმული ტურიზმის მოყვარულებს. მთებსა და ხეობებში განლაგებულია მრავალი ქვით ნაშენი ციხე – სიმაგრე, კოშკები, ტაძრები, ძველი ნასოფლარები. აქ არსებული მოქმედი ეკლესია – მონასტრები ქრისტიანული ტრადიციებით

მომლოცველთა ყურადღების ობიექტი გახდება. სურამის ციხე – სიმაგრე, ქვიშხეთის ციხე, წრომის ტაძარი, ურბნისი სიონის ტაძარი, მეტეხის ღვთისმშობლის ტაძარი, ქვათახევი, სამთავისი, ერთაწმინდა, გორიჯვარი, ყინწვისის მონასტერი, წინარეხი, ბიეთის მონასტერი, წვერის წმ. გიორგის ეკლესია, რკონი, ძამის ციხე და მრ. სხვ. არქეოლოგიური ძეგლები მრავლად გვხვდება რეგიონის მასშტაბით. მარტო ქარელის რაიონში საქართველოს ისტორიისთვის ისეთი მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური ძეგლებია, როგორებიცაა დედოფლის მინდორი და ნაცარგორა, ციხისგორა კასპის რაიონში და სხვ.¹

რაც შეეხება ღვინის ტურიზმს, რეგიონში არაა ეს დარგი იმდენად განვითარებული, როგორც კახეთში, თუმცა აქაური პოტენციალი არაფრით ჩამოუვარდება კახეთისას. თუნდაც ის ფაქტი, რომ უძველესი ღვინის კულტურის ნიშნები და ყურძნის წიპწები (მსოფლიოში უძველესი – ძვ. წ. 8000 წ.) სწორედ ქართლის ტერიტორიაზეა აღმოჩენილი. რეგიონს მრავალფეროვანი ტურისტულ-რეკრეაციული ფუნქციების შესრულება ძალუძს – აქ შესაძლებელია, როგორც სამკურნალო, ისე საოჯახო, სანადირო, სათევზაო, სპორტული, სამთო-სათხილამურო, შემეცნებითი, ხანმოკლე თუ გრძელვადიანი დასვენებების ორგანიზება.²

შიდა ქართლში 21 კურორტი ფუნქციონირებს, ანუ საქართველოში არსებული კურორტების მეხუთედი. მათგან უმეტესობას შეადგენენ კლიმატური კურორტები, შემდეგია შერეული ფუნქციის და ბოლოს – ბალნეოლოგიური ტიპის კურორტები. აღნიშნულის გარდა, რეგიონში აღრიცხულია 30-ზე მეტი საკურორტო ადგილი, რომელიც მომავალში შეიძლება კურორტებად გადაიქცნენ.

მხარის განვითარების პერსპექტივა დიდად არის დამოკიდებული საქართველოს მთავრობასა და სამხრეთ ოსეთის სეპარატისტულ რეჟიმს შორის პოლიტიკური მორიგების წინსვლაზე. როგორც მოგეხსენებათ, 2008 წლის აგვისტოში მოხდა რუსეთ-საქართველოს ომი, რის შედეგადაც, ფაქტობრივად, აღდგენილ იქნა ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის საზღვრები და რუსეთის ფედერაციის მხრიდან მოხდა სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარება. ეს ფაქტი, რა თქმა უნდა, უარყოფით გავლენას ახდენს შიდა ქართლის ტურისტულ განვითარებაზე, რადგან შიდა ქართლის ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი დღეს ოკუპირებულია და კულტურული ძეგლების დიდი ნაწილი ოკუპანტთა მხარესაა, ნაწილი კი ომის შედეგად საკამოდ დაზიანებულია და დაუყოვნებლივ რესტავრაციას საჭიროებს. გარდა ამისა, კვლავ არსებობს საფრთხე საბრძოლო მოქმედებების განახლებისა, რაზეც რუსეთის ფედერაციის მხრიდან, სეპარატისტების გამუდმებითი მილიტარზაცია და სამხედრო წვრთნები მეტყველებს. შექმნილ პირობებში საკამოდ რთული იქნება შიდა ქართლში ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება და საერთაშორისო ტურიზმის აღორძინება, მაგრამ ჩემი აზრით კარგად გააზრებული სახელმწიფო პოლიტიკის შედეგად ეს ყველაფერი შესაძლებელია, რაც თავის მხრივ, აქტიურ როლს შეასრულებს სეპარატისტებთან არსებული მძაფრი პრობლემების მოგვარებაში.³

შიდა ქართლის ტურისტული პოტენციალი, ჩვეულებრივ, მხარეში შემავალი ოთხი მუნიციპალიტეტის კულტურულ-ისტორიული თუ რელიგიური ღირებულების მქონე ძეგლების სიმრავლეს უკავშირდება. ბოლო წლის დინამიკის მიხედვით შიდა ქართლის რეგიონში ტურისტებისა და ვიზიტორების ნაკადები საგრძნობლად არის გაზრდილი, რაც დადებითი ტენდენციაა. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ტურისტული ობიექტების დამთვალიერებელთა დიდი ნაწილი სხვადასხვა სახის ვიზიტორია და არა ტურისტი.⁴

ტურისტებისა და ვიზიტორების რაოდენობის მატების განმაპირობებელ ფაქტორთა შორის აღსანიშნავია რეგიონულ დონეზე ინფრასტრუქტურის მოწესრიგების ღონისძიებები, ზოგადად

¹ გორი და გორის რაიონი – გამომცემლობა “უნივერსალი”. თბილისი 2010

² ტურიზმის ეკონომიკა – გამომცემლობა “უნივერსალი”. თბილისი 2010

გორი და გორის რაიონი – გამომცემლობა “უნივერსალი”. თბილისი 2010

³ შიდა ქართლის აქტივების განვითარების ჯგუფის კვლევა – ტურიზმი შიდა ქართლში. გორი 2009

⁴ ტურიზმი ძველი დროიდან დღემდე – გამომცემლობა “საარი” თბილისი 2009

ქვეყანაში კრიმინალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის რეკლამირება მსოფლიოს წამყვან მედიაში და სხვ.

ამავე დროს, აღსანიშნავია, რომ არსებობს შიდა ქართლის რეგიონში ტურიზმის განვითარების ხელის შეშლელი ფაქტორებიც, კერძოდ:

- შიდა ქართლის მუნიციპალიტეტებში არ ფუნქციონირებს არც ერთი კერძო ტურისტული სააგენტო;
- არ არსებობს ტურისტული ინფრასტრუქტურა;
- ობიექტების დათვალიერებაზე დაწესებული ტარიფები;
- ტურისტული ობიექტების არასათანადო დასუფთავება.

ზოგადად, რეგიონს საკმაოდ დიდი ტურისტული პოტენციალი გააჩნია, თუმცა საჭიროა სწორი ტურისტული „ნიშების“ პოვნა და კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტების განვითარება და შეთავაზება. რეგიონში შესაძლებელია განვითარდეს სამკურნალო ტურიზმი, ეკოტურიზმი, აგროტურიზმი, კულტურულ-შემეცნებითი ტურიზმი, აქტიური და ექსტრემალური ტურიზმი.

დასკვნა

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევისა და მოძიებული მასალის ანალიზის შედეგად, შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები:

- ✓ ტურიზმს შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს შიდა ქართლში ეკონომიკური სიტუაციის გამოსწორებასა და ცხოვრების დონის ამაღლებაში, საამისოდ საჭიროა კარგად დაგეგმილი და გაზრებული გრძელვადიანი სამოქმედო გეგმა, რომლის განხორციელებაც უნდა მოხდეს სახელმწიფოს მკაცრი მეთვალყურეობის ქვეშ.
- ✓ შიდა ქართლს და მთლიანად საქართველოს გააჩნია ტურიზმის განვითარების უზარმაზარი პოტენციალი, რომლის ათვისებაც უნდა მოხდეს ეტაპობრივად. 2008 წელს მომხდარმა ომმა მნიშვნელოვანი დადი დაასვა, საქართველოს, როგორც ტურიზმისათვის ხელსაყრელ ქვეყანას, მაგრამ ეს მდგომარეობა გამოსწორებადია, რადგან ამჟამად კონფლიქტისპირა რაიონებში სიტუაცია სტაბილურად მშვიდია და კონტროლს ექვემდებარება.
- ✓ უნდა მოხდეს არსებული კონფლიქტების სწრაფი დარეგულირება, რაც ერთიორად გაზრდის ჩვენი ქვეყნისადმი უცხოელთა ინტერესსა და შეამცირებს საქართველოში ჩამოსვლის რისკს. ტურიზმის განვითარება კი ხელს შეუწყობს დეოკუპირებული მხარის აღორძინებასა და სწრაფ განვითარებას.
- ✓ საჭიროა თანამედროვე ტურისტული ინფრასტრუქტურის შექმნა და კვალიფიციური კადრების მომზადება, რომლებიც უპასუხებენ საერთაშორისო ტურისტების მაღალ მოთხოვნებს.
- ✓ ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის განხორციელების შემდეგ შიდა ქართლში შესაძლებელი იქნება ტურიზმის, როგორც ტრადიციული ისე არატრადიციული და ახალი დარგების დანერგვა განვითარება, რადგან რეგიონს გააჩნია საამისოდ ყველა რესურსი და პირობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ტურიზმის ეკონომიკა – გამომცემლობა “უნივერსალი”. თბილისი 2010
2. გორი და გორის რაიონი – გამომცემლობა “უნივერსალი”. თბილისი 2010
3. ტურიზმი ძველი დროიდან დღემდე – გამომცემლობა “საარი” თბილისი 2009
4. შიდა ქართლის აქტივების განვითარების ჯგუფის კვლევა – ტურიზმი შიდა ქართლში. გორი 2009

Avtandil Lapachi

Academic Doctor of Economics,
Affiliated Associate Professor at NEWUNI

THE TOURISM POTENTIAL OF SHIDA KARTLI IS ONE OF THE CONTRIBUTING FACTORS OF THE ECONOMY

Abstract

Georgia has always attracted people with its diverse and incomparable nature, historical and cultural monuments, characteristic traditions, etc. The tourist potential of Shida Kartli is usually connected with the abundance of cultural-historical and religious monuments of the four municipalities in this area. According to last year's dynamics, the flows of tourists and visitors in Shida Kartli region increased significantly, which is a positive trend. However, it should be noted that a large number of visitors to tourist facilities are different types of visitors and not tourists.

Among the factors causing the increase in the number of tourists and visitors, it is worth noting the measures of infrastructure organization at the regional level, improvement of the criminal situation in the country in general, advertising of the country's tourism potential in the world's leading media. etc.

In general, the region has a great tourism potential, but there is a need to develop and offer competitive tourism products. It is possible to develop medical tourism, ecotourism, agrotourism, cultural-cognitive tourism, active and extreme tourism in the region. The tourism potential of Shida Kartli is one of the contributing factors of the economy.

keywords:

Visitor, tourist, tourist potential, tourist potential, types of tourism, tourist sights.

THE TOURISM POTENTIAL OF SHIDA KARTLI AS ONE OF THE CONTRIBUTING FACTORS OF THE ECONOMY

Georgia has always attracted people with its diverse and incomparable nature, historical and cultural monuments, characteristic traditions, etc. It is important how the Shida Kartli region looks in this regard, in particular with historical and cultural monuments and whether it is possible to develop tourism widely.

Shida Kartli region has great opportunities for the development of tourism due to its convenient geographical location, excellent vacation spots, nature, cold mountain springs, large and small rivers, natural and artificial lakes, the most beautiful sights of the Trialeti and Likhi ranges, the historical and natural monuments here have always attracted visitors. attention

Shida Kartli region is one of the richest in historical monuments. This great potential will interest lovers of cultural and pilgrimage tourism. There are many stone-built fortresses, towers, temples, and ancient villages located on the mountains and valleys. The functioning church-monastery existing here will become the object of attention of pilgrims with Christian traditions. Surami Castle – Fortress, Kvishkheta Castle, Tsromi Cathedral, Urbanisi Zion Cathedral, Metekhi Cathedral, Kvatakhevi, Samtavisi, Ertatsminda, Goricjvari, Kintsvisi Monastery, Tsinrekh, Byeti Monastery, Tsveri St. George's Church, Rkoni, Dzami Castle and Mr. other. There are many archaeological monuments throughout the region. Only in Kareli district there are such important archaeological monuments for the history of Georgia as Dedofli field and Natsargora, Tsikhigora in Kaspi district and others.¹

As for wine tourism, this field is not as developed in the region as in Kakheti, although the potential

¹ Gori and Gori district – "Universal" publishing house. Tbilisi 2010.

here is in no way inferior to that of Kakheti. Even the fact that signs of the ancient wine culture and grape pods (the oldest in the world – According to the old calendar 8000 years old) were found in the territory of Kartli. The region is capable of performing various touristic and recreational functions – it is possible to organize medical, family, hunting, fishing, sports, mountain-skiing, educational, short-term or long-term vacations here.¹

21 resorts operate in Shida Kartli, i.e. one fifth of the existing resorts in Georgia. Most of them are climatic resorts, followed by mixed-function resorts, and finally – balneological type resorts. In addition to the above, there are more than 30 resorts in the region, which can be turned into resorts in the future.

The country's development prospects are highly dependent on the progress of the political settlement between the Georgian government and the separatist regime of South Ossetia. As you know, the Russia-Georgia war took place in August 2008, as a result of which the borders of the former South Ossetia Autonomous District were actually restored and the Russian Federation recognized South Ossetia as an independent state. This fact certainly has a negative impact on the tourism development of Shida Kartli, because a significant part of the territory of Shida Kartli is occupied today and a large part of the cultural monuments are on the side of the occupiers, while some of them are badly damaged as a result of the war and need immediate restoration. In addition, there is still a threat of a resumption of hostilities, as evidenced by the continuous militarization and military exercises of the separatists on the part of the Russian Federation. Under the existing conditions, it will be quite difficult to develop tourist infrastructure in Shida Kartli and revive international tourism, but in my opinion, as a result of a well-thought-out state policy, all this is possible, which in turn will play an active role in solving the acute problems with the separatists.²

The tourist potential of Shida Kartli is usually related to the abundance of cultural-historical and religious monuments of the four municipalities in the area. According to the dynamics of the last year, the flows of tourists and visitors in Shida Kartli region have increased significantly, which is a positive trend. However, it should be noted that a large number of visitors to tourist facilities are different types of visitors and not tourists.³

Among the factors leading to the increase in the number of tourists and visitors, it is worth noting the measures to organize the infrastructure at the regional level, improving the criminal situation in the country in general, advertising the country's tourism potential in the world's leading media, etc.

At the same time, it should be noted that there are factors hindering the development of tourism in Shida Kartli region, namely:

- ✓ Not a single private tourist agency operates in Shida Kartli municipalities;
- ✓ There is no tourist infrastructure;
- ✓ Tariffs set for viewing objects;
- ✓ Improper cleaning of tourist facilities.

In general, the region has quite a large tourism potential, however, it is necessary to find the right tourism "niches" and develop and offer competitive tourism products. It is possible to develop medical tourism, ecotourism, agrotourism, cultural-cognitive tourism, active and extreme tourism in the region.

the conclusion

As a result of the research conducted by us and the analysis of the material found, we can make the following conclusions:

- Tourism can play an important role in improving the economic situation and raising the standard of living in Shida Kartli, therefore a well-planned and comprehensive long-term action plan is needed, which should be implemented under the strict supervision of the state.

¹ Economy of tourism – "Universal" publishing house. Tbilisi 2010.
Gori and Gori district – "Universal" publishing house. Tbilisi 2010.

² Shida Kartli Asset Development Group Study – Tourism in Shida Kartli. Gori 2009

³ Tourism from ancient times to the present – publishing house "Saari" Tbilisi 2009.

- Shida Kartli and Georgia as a whole has a huge potential for the development of tourism, which should be utilized step by step. The war that happened in 2008 put a significant dent in Georgia as a country favorable for tourism, but this situation can be corrected, because currently the situation in the conflict areas is stable and under control.
- There should be a quick settlement of the existing conflicts, which will increase the interest of foreigners in our country and reduce the risk of coming to Georgia. The development of tourism will contribute to the revival and rapid development of the de-occupied side.
- It is necessary to create a modern tourist infrastructure and train qualified personnel who will respond to the high demands of international tourists.
- After the implementation of all of the above, it will be possible to introduce and develop tourism, both traditional and non-traditional, and new branches in Shida Kartli, because the region has all the resources and conditions for this.

References:

-
1. Economy of tourism – “Universal” publishing house. Tbilisi 2010.
  2. Gori and Gori district – “Universal” publishing house. Tbilisi 2010.
  3. Tourism from ancient times to the present – publishing house “Saari” Tbilisi 2009.
  4. Shida Kartli Asset Development Group Study – Tourism in Shida Kartli. Gori 2009

თინათინ დოლიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუუნის პროფესორი

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორი

მდგრადი ტურიზმი და საჰაერო ტრანსპორტის განვითარების ტენდენციები საქართველოში

ანოტაცია

მსოფლიოში ტურიზმისა და სამოგზაურო მიზნებისათვის ფართოდ გამოიყენება საჰაერო ბურთები და ღირიქაბლები, პარაშუტები და დელტაპლანები, შვეულმფრენები და სამგზავრო გადაზიდვებისათვის განკუთვნილი ყველა სახის თვითმფრინავი. ამ საშუალებების გამოგონებამ, მათმა განვითარებამ და, შესაბამისად, სამოგზაუროდ გამოიყენებამ, არსებითად შეცვალა ტურიზმის სახე და სტილი. ყოველივე ამან კი, ხელი შეუწყო მასობრივი ტურიზმის განვითარებას, მოგზაურობის გეოგრაფიის გამრავალფეროვნებას, ტურისტული ნაკადების სტრუქტურულ ცვლილებასა და მისი ინდუსტრიის რეკონსტრუირების საკითხს. როგორც ცნობილია, ზოგადად, სამგზავრო გადაადგილების თვალსაზრისით, მ.შ. ტურისტული მიზნით, ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილით საჰაერო ტრანსპორტით განხორციელებული გადაზიდვები ხასიათდება (44%-ზე მეტი). ეს განპირობებულია, უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ ნებისმიერი მანძილის დაფარვა შესაძლებელია სწრაფად და დროის მინიმალური დანაკარგებით. აქედან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის მიზანი იყო გაგვეანალიზებინა ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში საქართველოში საჰაერო ტრანსპორტით განხორციელებული ტურისტული და სამგზავრო გადაზიდვების დინამიკური ცვლილებების გავლენა შპს „საქართველოს გაერთიანებული აეროპორტების“ შემოსავლებზე და, შესაბამისად, მათ ფინანსურ შედეგზე.

საკვანძო სიტყვები: საჰაერო ტრანსპორტი, ტურისტული და სამგზავრო გადაზიდვები, შემოსავლები, ფინანსური შედეგი.

მსოფლიოში ტურიზმისა და სამოგზაურო მიზნებისათვის ფართოდ გამოიყენება საჰაერო-სამგზავრო გადაზიდვების ისეთი ცნობილი საშუალებები, როგორცაა საჰაერო ბურთები და ღირიქაბლები, პარაშუტები და დელტაპლანები, შვეულმფრენები და სამგზავრო გადაზიდვებისათვის განკუთვნილი ყველა სახის თვითმფრინავი. ამ საშუალებების გამოგონებამ, მათმა განვითარებამ და, შესაბამისად, სამოგზაუროდ გამოიყენებამ, არსებითად შეცვალა ტურიზმის სახე და სტილი. ყოველივე ამან კი, ხელი შეუწყო მასობრივი ტურიზმის განვითარებას, მოგზაურობის გეოგრაფიის გამრავალფეროვნებას, ტურისტული ნაკადების სტრუქტურულ ცვლილებასა და მისი ინდუსტრიის რეკონსტრუირების საკითხს. როგორც ცნობილია, მსოფლიოში, სამგზავრო გადაადგილების თვალსაზრისით, მ.შ. ტურისტული მიზნით, ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილით საჰაერო ტრანსპორტით განხორციელებული გადაზიდვები ხასიათდება (44%-ზე მეტი). ეს განპირობებულია, უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ ნებისმიერი მანძილის დაფარვა შესაძლებელია სწრაფად და დროის მინიმალური დანაკარგებით. აქედან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის მიზანი იყო გაგვეანალიზებინა ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში საქართველოში

საპაერო ტრანსპორტით განხორციელებული სამგზავრო გადაზიდვების დინამიკური ცვლილებების გავლენა შპს „საქართველოს გაერთიანებული აეროპორტების“ შემოსავლებზე და, შესაბამისად, მის ფინანსურ შედეგზე. თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს ის გარემოებაც, რომ საქართველო მნიშვნელოვანი სატრანსპორტო ქვეყანაა და თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით წარმოადგენს ხიდს დასავლეთსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის. ეს კი ხელსაყრელი პირობაა იმისათვის, რომ მან უმნიშვნელოვანესი პოზიცია დაიკავოს მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარების პროცესში. როგორც ვიცით, საქართველო წლებია ჩართულია თანამედროვე ეკონომიკურ სივრცეში და აქტიურ მონაწილეობას იღებს რეგიონული პროექტების სრულყოფასა და განხორციელებაში („ტრასეკას“ პროექტი). შესაბამისად, ამ შემთხვევაშიც საპაერო ტრანსპორტის უფრო მაღალი ხვედრითი წილით პროცესებში ჩართულობას (ამჟამად საშუალოდ 5%-ია) უდიდესი მნიშვნელობა ექნება.

საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციისა და შსს-ს ინფორმაციით 2017-2019 და 2021 წლებში ჩვენს ქვეყანაში მგზავრთნაკადის ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილი – 70%-ზე მეტი მოდიოდა სახმელეთო ტრანსპორტზე, 20-25%-დე – საპაერო, 1-2%-დე სარკინიგზო და 0,5-1%-დე საზღვაო ტრანსპორტის სახეობზე. ხოლო, რაც შეეხება ვიზიტებს სახეობების მიხედვით, ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილით 40-65%-მდე წლების განმავლობაში „გართობა, დასვენება, რეკრიაცი“ ხასიათდებოდა.

როგორც ვიცით, მგზავრების გადაყვანა საპაერო ტრანსპორტით საქართველოს სამი საერთაშორისო და ორი ადგილობრივი დანიშნულების აეროპორტიდან ხორციელდება, როგორც უცხოური (საშუალოდ 88% და მეტი), ისე ეროვნული (საშუალოდ 12% და ნაკლები) ავიაკომპანიების მეშვეობით.

გადაყვანილი მგზავრების ანალიტიკური მახასიათებლები აეროპორტების მიხედვით 2017-2019 წლებში

ცხრილი 1

№	მაჩვენებლები	წლები			დინამიკა %	
		2017	2018	2019	2018 2017 შედარებით	2019 2018 შედარებით
1	სულ საქართველოს აეროპორტები, მგზავრი	4073959	5033323	5209466	+23,55	+3,5
2	თბილისის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	3164139	3808619	3102013	+20,37	-18,55
3	ქუთაისის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	406173	617373	873616	+52,00	+41,51
4	ბათუმის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	495668	598891	624151	+20,83	+4,22
5	მესტიის ადგილობრივი აეროპორტი, მგზავრი	7256	6858	8625	-5,49	+25,3
6	ამბროლაურის ადგილობრივი აეროპორტი, მგზავრი	1723	1582	1966	-8,18	+24,3
7	რეისების ჯამური რაოდენობა	20979	24536	24386	+16,96	-0,61

ლიკლომატიკა და სამართალი

როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, მგზავრთა გადაყვანისა და რეისების ჯამური რაოდენობის ცვლილების დინამიკა საქართველოს საერთაშორისო აეროპორტებში 2018 წელს 2017 წელთან შედარებით, როგორც ზრდის მკვეთრი ტენდენციით, ისე შემცირებით ხასიათდებოდა. რაც შეეხება, 2019 წლის ინფორმაციას 2018 წელთან მიმართებაში, აქ ცვლილებები ასევე როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ნიშნულებისა იყო. კერძოდ, თბილისის საერთაშორისო აეროპორტში მგზავრთნაკადი დროის ამ მონაკვეთში 18,55%-ით შემცირდა, ხოლო რეისების ჯამური რაოდენობა 0,61%-ით. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მაღალი დინამიკური ზრდა დაფიქსირდა მესტიის (გამტარუნარიანობა საშუალოდ 100 კაცი/საათში) და ამბროლაურის (გამტარუნარიანობა საშუალოდ 50 კაცი/საათში) აეროპორტებში, შესაბამისად, 25,3%-ისა და 24,3%-ის ოდენობით.¹²

კოვიდ-19 პანდემიამ განსაკუთრებული ზიანი მიაყენა ავიაციის სფეროს. დაავადების გავრცელების პრევენციის მიზნით, შეიზღუდა საჰაერო მიმოსვლა, რამაც მსოფლიოში ათი ათასობით რეისის მოულოდნელი გაუქმება და მგზავრთა გადაადგილების გართულება გამოიწვია. მიუხედავად ამისა, ზუსტად საჰაერო ტრანსპორტი აღმოჩნდა ის დარგი, რომელმაც ერთ-ერთი გადამწყვეტი როლი ითამაშა ეპიდემიის ეფექტურ მართვაში – რეპატრიაციული ფრენები, სამედიცინო პერსონალით, ინვენტარით, მედიკამენტებით უზრუნველყოფა და, შეძლებისდაგვარად, შეუფერხებელი სატვირთო გადაზიდვები.³

გადაყვანილი მგზავრების ანალიტიკური მახასიათებლები აეროპორტების მიხედვით 2020-2021 წლებში

ცხრილი 2

№	მაჩვენებლები	2019	2020	2021	დინამიკა %	
					2020 2019 შედარებით	2021 2020 შედარებით
1	სულ საქართველოს აეროპორტები, მგზავრი	5209466	833846	2496448	-84,0	+199,0
2	თბილისის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	3102013	590123	1683696	-84,0	+185,0
3	ქუთაისის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	873616	183873	282514	-79,0	+54,0
4	ბათუმის საერთაშორისო აეროპორტი, მგზავრი	624151	51412	516017	-92,0	+903,0
5	მესტიის ადგილობრივი აეროპორტი, მგზავრი	8625	3165	5141	-63,0	+62,0
6	ამბროლაურის ადგილობრივი აეროპორტი, მგზავრი	1966	1214	2000	-38,0	+65,0
7	რეისების ჯამური რაოდენობა	24386	7133	14984	-71,0	+110,0
8	სულ გადატანილი ტვირთი, ტონა	24800,741	20052,94	18376,72	-19,0	-8,0
9	გადაფრენა, ერთეული	140972	66782	87314	-53,0	+31,0

¹ <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2018.pdf>

² <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2019.pdf>

³ თ.დოლიაშვილი, ხ.გოგია, მ.ლატარია. სამოქალაქო ავიაციის სუბიექტების საქმიანობის ანალიზი 2020-2021 წლების ჩრდილო. ყ. „სპექტრი“, #6, 2022, გვ.112

როგორც ვხედავთ, პანდემიის პირველ წელს მონაცემები მე-2 ცხრილის განზოგადებული მახასიათებლის მიხედვით მკვეთრი უარყოფითი დინამიკისა იყო. შემდგომში კი, 2021 წელს, შეზღუდვების შესუსტებამ, მერე კი მოხსნამ, მაჩვენებლების ნიშნულების მკვეთრი ზრდა არ დააყოვნა. გამონაკლისი სატვირთო გადაზიდვები იყო, რომელთა სიდიდეც 2021 წელს 2020 წელთან შედარებით შემცირდა 8%-ით.¹²

გადაყვანილი მგზავრებისა და გადატანილი ტვირთის მოცულობა პირდაპირ კავშირშია ავიასაწარმოების შემოსავლებთან. საჰაერო ტრანსპორტზე შემოსავალი წარმოიქმნება საავიაციო და არასავიაციო საქმიანობის შედეგად და მისი შეფასება ხდება მიღებული ან მისაღები ანაზღაურების რეალური ღირებულებით.

აეროპორტების შემოსავლებისა და ფინანსური შედეგის მახასიათებლები 2017- 2020 წლებში, ათ.ლარი

ცხრილი 3

№	მაჩვენებლები	2017 წელი	2018 წელი	2019 წელი	2020 წელი
1	სულ შემოსავალი	54,848	62,440	66,014	35,228
2	დინამიკა, %	100,0	+13,84	+5,72	-46,64
3	მ.შ. საავიაციო	28,218	34,288	34,703	10,441
4	დინამიკა, %	100,0	+21,51	+1,21	-69,91
5	სავიაციო შემოსავლის ხვედრითი წილი (%) სულ შემოსავალში	51,45	54,91	52,57	29,64
6	მოგება/ზარალი	(1,050)	19,0	2,072	(36,716)
7	დინამიკა, %	-	100,0	-89,095	-

როგორც ვხედავთ, 2017-2019 წლებში, როგორც მთლიანი შემოსავალი, ისე საავიაციო შემოსავალი მერყევი, მაგრამ დადებითი ზრდის დინამიკით ხასიათდებოდა და საავიაციო შემოსავლის ხვედრითი წილი მთლიანი შემოსავლების სტრუქტურაში 50%-ზე მეტი იყო. პანდემიის პირველ წელს კი მისი ორივე ნიშნული მკვეთრად დაეცა, შესაბამისად 46,64%-თა და 69,91%-ით, ხოლო საავიაციო შემოსავლის ხვედრითი წილი 30%-ზე ნაკლები გახდა. მიუხედავად იმისა, რომ 2021 წლის ფინანსური ანგარიშგების წარდგენის ვადა 2022 წლის 1 ივლისამდე შეჩერებულია, ვფიქრობთ, რომ მონაცემები შემოსავლების შესახებ საკმაოდ კარგი იქნება, ამ პერიოდში მგზავრთნაკადის მკვეთრი ზრდის ხარჯზე.³⁴

შპს „საქართველოს გაერთიანებული აეროპორტების“ („UAG“) 100%-იანი წილის მფლობელი სახელმწიფოა. მისი დაარსების აზრი (2010 წლის 1 ნოემბერი) იყო ქვეყანაში სხვადასხვა ფორმით არსებული სამოქალაქო აეროპორტების გაერთიანება ერთიანი „ქოლგის“ ქვეშ, მათი ჰარმონიული და სისტემატური განვითარების თვალსაზრისით. შესაბამისად, გაერთიანებაში შედის 3 საერთაშორისო და 2 შიდა სამოქალაქო აეროპორტი. გარდა ამისა, UAG ფლობს ყოფილი ზუგდიდისა და ფოთის აეროპორტების მიწის ნაკვეთებს და ინფრასტრუქტურას. თუმცა ეს აეროპორტები ამ ეტაპზე არ ფუნქციონირებს.

¹ <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-2020.pdf>
² <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2022/03/GCAA--2021.pdf>
³ <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2019.PDF>
⁴ <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2020.pdf>

თბილისის (გამტარუნარიანობასაშუალოდ 3000 კაცი/საათში) და ბათუმის (გამტარუნარიანობა საშუალოდ 600 კაცი/საათში) საერთაშორისო აეროპორტების ოპერატორი თურქული კომპანია „ტავ ურბან საქართველოა“. მისი საქმიანობა ხორციელდება სახელმწიფოსთან დადებული ხელშეკრულების ფარგლებში (2005-2027 წლები). მას ყოველწლიურად ჩვენი ქვეყნიდან მოგების სახით საშუალოდ 150 მილიონ ლარზე მეტი გააქვს. დანარჩენი აეროპორტების ოპერატორი კი UAG-ია.

რაც შეეხება აეროპორტების ფინანსურ შედეგს, ვხედავთ, რომ 2017 და 2020 წლები ზარალით დასრულდა. 2020 წლის მდგომარეობა გასაგებია პანდემიის შედეგებიდან გამომდინარე. 2017 წელს კი შპს „საქართველოს გაერთიანებული აეროპორტების“ ფინანსური შედეგი განაპირობა ხარჯების მკვეთრმა ზრდამ. რაც შეეხება 2018 წელს, მოგებამ 19,0 ათ.ლარი შეადგინა, ვინაიდან ამ პერიოდში ქართულ ავიაბაზარზე ოპერირებდა 56 უცხოური და 2 ქართული ავიაკომპანია. ეს უპრეცედენტო შემთხვევა იყო მას შემდეგ, რაც უცხოურმა კომპანიებმა მოიპოვეს ფრენის ლიცენზიები და ბაზირების უფლება ჩვენს აეროპორტებში. 2019 წელიც მოგებით დაგვირგვინდა, თუმცა მისი სიდიდე 2018 წელთან შედარებით მკვეთრად 89,095%-ით დაეცა და ამის ერთერთი განმაპირობებელი გარემოება ისევ ხარჯების მკვეთრი ზრდა იყო.

ბოლო წელიწადნახევარში ახალი ავიაკომპანიების ქართულ ბაზარზე შემოსვლა და ახალ მიმართულებებზე ლიცენზიების გაცემა, იმედს გვისახავს, რომ მდგომარეობა უკეთესობისკენ არსებითად შეიცვლება. ამის მაგალითია ქუთაისის დავით აღმაშენებლის სახელობის საერთაშორისო აეროპორტი, რომლის ახალმა მოდერნიზებულმა ტერმინალმა (გამტარუნარიანობა საშუალოდ 1800 კაცი/საათში) მიმდინარე წლის მაისში 72104 მგზავრსა და 241 რეისს მოემსახურა. შესაბამისად, 111%-ით აღდგა მგზავრთნაკადი და 115%-ით რეისების რაოდენობა 2019 წლის ანალოგიური პერიოდის მაჩვენებლებთან შედარებით. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ეს აეროპორტი ევროპის მასშტაბით, 4 მილიონზე ნაკლებ მგზავრთა კატეგორიაში, აეროპორტების მარკეტინგისა და ავიაკომპანიებთან მუშაობის მიმართულებით 6 საუკეთესო აეროპორტს შორის სახელდება და ჯილდოვდება სიგელით 2014 წლიდან. საუკეთესო აეროპორტების შერჩევა ხდება ბოლო 12 თვის განმავლობაში აეროპორტების მიერ განხორციელებული მარკეტინგული საქმიანობის ეფექტიანობისა და ახალი ავია მიმართულებების დამატების გათვალისწინებით. შერჩევის პროცესში მონაწილეობენ ავიაკომპანიები, ავიაციის სფეროს ექსპერტები და ავიამიმართულებების განვითარების სპეციალისტები.

თბილისის შოთა რუსთაველისა და ბათუმის ალექსანდრე ქართველის სახელობის საერთაშორისო აეროპორტები 2021 წლის ყველაზე გაუმჯობესებულ და მგზავრზე ორიენტირებულ ათ აეროპორტს შორის დასახელდა საავიაციო სფეროში ყველაზე გავლენიანი და პრესტიჟული ბრიტანული საკონსულტაციო კომპანია Skytrax-ს მიერ. ამ ორგანიზაციის აღიარება მეტყველებს იმაზე, რომ ერთი წლის განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ამ აეროპორტების ფუნქციონირება ხარისხისა და სერვისის გაუმჯობესების კუთხით, განხორციელდა საჭირო ინფრასტრუქტურული პროექტებიც. აღსანიშნავია, რომ თბილისის საერთაშორისო აეროპორტი Skytrax-ის მიერ გამოვლენილ აღმოსავლეთ ევროპის საუკეთესო აეროპორტების ათეულში უკვე ზედიზედ მერვე წელია ხვდება, ბათუმი კი პირველად. ათეულში მოხვდნენ ასევე ბუდაპეშტის, ტალინის, ბუქარესტის, რიგის, კიევის ბორისპოლის, ბელგრადის, ბრატისლავასა და ზაგრების აეროპორტები. გარდა ამისა, Skytrax-მა თბილისის საერთაშორისო აეროპორტს კოვიდ-19 უსაფრთხოების რეიტინგში 5 ვარსკვლავი მიანიჭა.¹

¹ <https://www.worldairportawards.com/worlds-most-improved.../>

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თ.დოლიაშვილი, ხ.გოგია, მ.ლატარია. სამოქალაქო ავიაციის სუბიექტების საქმიანობის ანალიზი 2020-2021 წლების ქრილში. ჟ. „სპექტრი“, #6, 2022
2. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2018.pdf>
3. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2019.pdf>
4. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-2020.pdf>
5. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2022/03/GCAA--2021.pdf>
6. <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2019.PDF>
7. <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2020.pdf>
8. <https://www.worldairportawards.com/worlds-most-improved.../>

Tinatin Doliashvili

Doctor of Economics

Davit Aghmashenebeli University of Georgia

New Higher Education Institute – Newuni

TRENDS OF SUSTAINABLE TOURISM AND AIR TRANSPORT DEVELOPMENT IN GEORGIA

Abstract

Air balloons and dirigibles, parachutes and hang-gliders, helicopters, and all types of aircraft intended for passenger transport are widely used. The invention of these means, their development, and consequently, their use for travel, essentially changed the style of tourism. All of this contributed to the development of mass tourism, diversification of travel geography, structural change of tourist flows, and the issue of reconstruction of its industry. As it is known, in the world, in terms of passenger movement, e.g. for the purpose of tourism, air transport has the highest specific share (more than 44%). This is primarily due to the fact that any distance can be covered quickly and with minimal loss of time. Therefore, the purpose of our study was to analyze the impact of dynamic changes in tourist and passenger transportation carried out by air transport in Georgia over the last five years on the revenues of United Airports of Georgia LLC and, accordingly, on their financial results.

Keywords: air transport, tourist and passenger transportation carried, revenues, financial results.

For the purpose of tourism and travel in the world, the well-known means of air-passenger transport, such as air balloons and dirigibles, parachutes and hang-gliders, helicopters, and all types of aircraft intended for passenger transport are widely used. The invention of these means, their development, and consequently, their use for travel, essentially changed the style of tourism. All of this contributed to the development of mass tourism, diversification of travel geography, structural change of tourist flows, and the issue of reconstruction of its industry. As it is known, in the world, in terms of passenger movement, e.g. for the purpose of tourism, air transport has the highest specific share (more than 44%). This is primarily due to the fact that any distance can be covered quickly and with minimal loss of time. Therefore, the purpose of our study was to analyze the impact of dynamic changes in passenger transportation carried out by air in Georgia over the last five years on the revenues of “United Airports of Georgia” LLC and, accordingly, on its financial results. However, we should not forget the fact that Georgia is an

important transit country and with its geopolitical location represents a bridge between the Western and Central Asian countries. This is a favorable condition for it to occupy an important position in the development process of world civilization. As we know, Georgia has been involved in the modern economic space for years and takes an active part in the completion and implementation of regional projects (project TRACECA). Accordingly, in this case, too, the involvement in processes with a higher specific share of air transport (currently 5% on average) will have great importance.

According to the information of the Georgia National Administration of Tourism and the Ministry of Internal Affairs, the highest specific share of the passenger flow in our country in 2017-2019 and 2021 – more than 70% came from land transport, 20-25% – by air, 1-2%, by rail and 0.5-1% on types of sea transport. And, as for the visits according to the types – “entertainment, rest, recreation” was characterized with the highest specific share up to 40-65% over the years.

As we know, air transportation of passengers from three international and two domestic airports in Georgia is carried out by both foreign (on average 88% and more) and national (on average 12% and less) airlines.

**Analytical Characteristics of Transported Passengers
of Airports According to 2017-2019**

Table 1

№	Indicators	Years			Dynamics %	
		2017	2018	2019	2018 2017 comparing	2019 2018 comparing
1	Total Airports of Georgia, passenger	4073959	5033323	5209466	+23,55	+3,5
2	Tbilisi International Airport, passenger	3164139	3808619	3102013	+20,37	-18,55
3	Kutaisi International Airport, passenger	406173	617373	873616	+52,00	+41,51
4	Batumi International Airport, passenger	495668	598891	624151	+20,83	+4,22
5	Mestia International Airport, passenger	7256	6858	8625	-5,49	+25,3
6	Ambrolauri International Airport, passenger	1723	1582	1966	-8,18	+24,3
7	Total number of flights	20979	24536	24386	+16,96	-0,61

As can be seen from the data in the table, the dynamics of changes in the total number of passengers and flights in the international airports of Georgia in 2018 compared to 2017 were characterized by both a sharp growth trend and a decrease. As for the information in 2019 in relation to 2018, here the changes were both positive and negative. In particular, the passenger flow at Tbilisi International Airport decreased by 18.55%, and the total number of flights decreased by 0.61%. It should also be noted that high dynamic growth was observed in the airports of Mestia (throughput of 100 people/hour on average) and Ambrolauri (throughput of 50 people/hour on average), therefore – 25.3% and 24.3%.¹²

The Covid-19 pandemic has hit the aviation industry particularly hard. In order to prevent the spread of the disease, air traffic was restricted, which caused the sudden cancellation of tens of thousands of flights worldwide and complicated the movement of passengers. Despite this, it was precisely air transport that played one of the decisive roles in the effective management of the epidemic – repatriation flights, provision of medical personnel, supplies, medicines, and, whenever possible, smooth cargo shipments.³

¹ <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2018.pdf>

² <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2019.pdf>

³ Doliashvili T., Gogia Kh., Lataria M. Analysis of the Performance of Civil Aviation Entities in the Context of 2020-2021. "Spectrum", #6, 2022, p.112

Analytical Characteristics of Transported Passengers
of Airports According to 2020-2021

Table 2

№	Indicator	2019	2020	2021	Dynamics %	
					2020 2019 comparing	2021 2020 comparing
1	Total Airports of Georgia, passenger	5209466	833846	2496448	-84,0	+199,0
2	Tbilisi International Airport, passenger	3102013	590123	1683696	-84,0	+185,0
3	Kutaisi International Airport, passenger	873616	183873	282514	-79,0	+54,0
4	Batumi International Airport, passenger	624151	51412	516017	-92,0	+903,0
5	Mestia International Airport, passenger	8625	3165	5141	-63,0	+62,0
6	Ambrolauri International Airport, passenger	1966	1214	2000	-38,0	+65,0
7	Total number of flights	24386	7133	14984	-71,0	+110,0
8	Total transported cargo, tons	24800,741	20052,94	18376,72	-19,0	-8,0
9	Flyover, unit	140972	66782	87314	-53,0	+31,0

As we can see, the data in the first year of the pandemic had a sharp negative dynamic according to the generalized characteristics of Table 2. Later, in 2021, the weakening of the restrictions, and then their removal, did not delay the sharp increase in the indicators. An exception was freight transportation, the size of which decreased by 8% in 2021 compared to 2020.¹²

The volume of transported passengers and transported cargo is directly related to the revenue of the airline industry. Air transport revenue is generated as a result of aviation and non-aviation activities; it is estimated at the actual value of the remuneration received or receivable.

Characteristics of Airport Revenue and Financial Performance
2017-2020, thousands in Gel

Table 3

№	Indicator	2017	2018	2019	2020
1	Total income	54,848	62,440	66,014	35,228
2	Dynamics, %	100,0	+13,84	+5,72	-46,64
3	Including aviation	28,218	34,288	34,703	10,441
4	Dynamics %	100,0	+21,51	+1,21	-69,91
5	Specific share of aviation revenue (%) in total revenue	51,45	54,91	52,57	29,64
6	Profit/Loss	(1,050)	19,0	2,072	(36,716)
7	Dynamics %	-	100,0	-89,095	-

¹ <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-2020.pdf>

² <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2022/03/GCAA--2021.pdf>

As we can see, in 2017-2019, both total revenue and aviation revenue were characterized by fluctuating but positive growth dynamics and the specific share of aviation revenue in the structure of total revenue was more than 50%. In the first year of the pandemic, both indicators dropped sharply, respectively by 46.64% and 69.91%, and the specific share of aviation income became less than 30%. Although the 2021 financial reporting deadline has been halted until July 1, 2022, we think the numbers of income will be pretty good, despite the sharp increase in passenger traffic during that period.¹²

100% of United Airports of Georgia (UAG) is owned by the state. The idea of its establishment (November 1, 2010) was to unite civil airports in different forms in the country under a single “umbrella” in terms of their harmonious and systematic development. Therefore, the union includes 3 international and 2 domestic civil airports. In addition, UAG owns the land plots and infrastructure of the former Zugdidi and Poti airports. However, these airports are not functioning at this stage.

The operator of Tbilisi (average capacity of 3000 people/hour) and Batumi (average capacity of 600 people/hour) international airports is the Turkish company TAV Urban Georgia. Its activities are carried out within the framework of the agreement with the state (2005-2027). It takes an average of more than 150 million GEL as profit from our country every year. The operator of the other airports is UAG.

As for the financial results of the airports, we see that the years of 2017 and 2020 ended with a loss. The situation in 2020 is understandable based on the results of the pandemic. In 2017, the financial result of United Airports of Georgia LLC was caused by a sharp increase in costs. As for 2018, the profit amounted to 19.0 thousand GEL, since 56 foreign and 2 Georgian airlines operated on the Georgian air market during this period. This was an unprecedented case after foreign companies obtained flight licenses and the right to base at our airports. The year of 2019 also ended with profit, although its size dropped sharply by 89.095% compared to 2018, and one of the reasons for this was the sharp increase in expenses.

In the last year and a half, the entry of new airlines into the Georgian market and the issuing of licenses to new destinations gives us hope that the situation will change for the better. An example of this is Kutaisi David the Builder International Airport, whose new modernized terminal (capacity on average 1800 people/hour) served 72104 passengers and 241 flights in May of this year. Accordingly, the passenger flow was restored by 111% and the number of flights by 115% compared to the indicators of the same period of 2019.

It is also worth noting that this airport is named among the 6 best airports in Europe, in the category of less than 4 million passengers, in terms of airport marketing and work with airlines, and has been awarded with a certificate since 2014. The selection of the best airports is made taking into account the effectiveness of the marketing activities carried out by the airports during the last 12 months and the addition of new air routes. Airlines, experts in the field of aviation and specialists in the development of air routes participate in the selection process.

Tbilisi Shota Rustaveli and Batumi Alexander Kartveli international airports have been named among the ten most improved and passenger-oriented airports of 2021 by Skytrax, the most influential and prestigious British consulting company in the aviation field. The recognition of this organization shows that during one year, the operation of these airports has significantly increased in terms of quality and service improvement, the necessary infrastructure projects have also been implemented. It should be noted that Tbilisi International Airport is among the top ten airports of Eastern Europe identified by Skytrax for the eighth year in a row, and Batumi for the first time. The airports of Budapest, Tallinn, Bucharest, Riga, Kyiv Boryspil, Belgrade, Bratislava and Zagreb were also included in the top ten. In addition, Skytrax awarded Tbilisi International Airport with 5 stars in the safety rating against Covid-19.³

¹ <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2019.PDF>

² <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2020.pdf>

³ <https://www.worldairportawards.com/worlds-most-improved.../>

References:

1. Doliashvili T., Gogia Kh., Lataria M. Analysis of the Performance of Civil Aviation Entities in the Context of 2020-2021. "Spectrum", #6, 2022
2. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2018.pdf>
3. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-annual-report-2019.pdf>
4. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2021/03/GCAA-2020.pdf>
5. <https://gcaa.ge/wp-content/uploads/2022/03/GCAA--2021.pdf>
6. <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2019.PDF>
7. <https://www.airports.ge/images/stories/PDF/2020.pdf>
8. <https://www.worldairportawards.com/worlds-most-improved.../>

ლამარა ბერიძე

ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნის
ავილირებული პროფესორი

ზურაბ კუჭავა

ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ტურიზმის განვითარების რეგიონული პოლიტიკის საკითხები

ანოტაცია

ტურიზმის დარგში არსებული გამოწვევებია: ადამიანისუფლებების კვალიფიკაცია და გამოცდილება; ცალკეული რეგიონის (მუნიციპალიტეტის) ტურისტული პოტენციალის შესწავლა და შეფასება; სისტემური მიდგომის გაძლიერება, რაც გულისხმობს ტურიზმის განხილვას რეგიონის სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების ერთიან კომპლექსში; სახელმწიფო მხარდაჭერის (ფინანსური, საინფორმაციო, კონსალტინგური, მარკეტინგული) ქმედითი მექანიზმების დანერგვა და სხვა.

აუცილებელია პროგრამული მიდგომით შემუშავებულ იქნას ღონისძიებათა სისტემა, სადაც გამოიყოფა: ნორმატიულ-სამართლებრივი გარემო, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რეკლამირება და ინფორმაციული უზრუნველყოფა. ტურიზმის ბიზნესის განვითარების პოლიტიკა უნდა დაეფუძნოს სისტემური ანალიზის შედეგად შემუშავებულ ინდიკატური დაგეგმვისა და პროგნოზირების თანამედროვე მეთოდებს, თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებს.

ტურიზმის სფეროს სათანადო კადრების მომზადება რეგიონებში დაკავშირებულია პროფესიული საგანმანათლებლო ქსელის შექმნასთან. უნდა მომზადდეს სასწავლო-მეთოდური ბაზა რეგიონის ტურისტული პროფილის გათვალისწინებით.

ობიექტურ აუცილებლობას წარმოადგენს თანამშრომლობა მუნიციპალიტეტებს შორის ტურისტული ინდუსტრიის სფეროში. მხარდაჭერას საჭიროებს ტურიზმის აქტორთა ინტეგრაციის პროცესები და მოცემული დარგისადმი კლასტერული მიდგომა. კანონით დადგენილ უნდა იქნას თანამშრომლობის ფორმები. შესაბამისი ცვლილებები უნდა განხორციელდეს კანონმდებლობებსა და სამთავრობო დადგენილებებში მუნიციპალიტეტთაშორის თანამშრომლობის ფინანსური უზრუნველყოფის მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმის რეგიონული პროგრამა; რეკრეაციული რესურსები; ინტერმუნიციპალური თანამშრომლობა; საინვესტიციო პასპორტი.

საქართველოში ტურიზმის მდგრადი და ეფექტიანი განვითარების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია მაქსიმალურად იქნას ამოქმედებული რეგიონებში არსებული რეკრეაციული რესურსები.

ანალიზმა გვიჩვენა, რომ რეგიონებში შეინიშნება ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელი რიგი ფაქტორები, როგორცაა:

- **სათანადო სპეციალისტების დეფიციტი;**

- **არასაკმარისი ინფორმაცია რეკრეაციული ბაზის შესახებ.** ინფორმაცია ტურისტული პოტენციალის შესახებ გაბნეულია სხვადასხვა უწყებრივ დაქვემდებარებაში მყოფი ორგანიზაციების მიხედვით;

- **რეგიონული ტურიზმის განვითარებისადმი არასათანადო სისტემური მიდგომა.** ტერიტორიული (რეგიონული და მუნიციპალური) განვითარებისა და მოწყობის გენერალური გეგმების არარსებობა. ტერიტორიის ათვისების უწყებრივი გეგმები, როგორც წესი, არ ითვალისწინებს გეგმარებით შეზღუდვებს. ეს, პირველ რიგში, ეხება იმ ორგანიზაციებს, რომელთა საქმიანობაც ხასიათდება ნაკლები საჯაროობით და ხლმისაწვდომობით (თავდაცვის, გეოლოგიური დაწესებულებები და სხვა სამსახურები);

- **გამოცდილების ნაკლებობიდან გამომდინარე, მენეჯმენტის დაბალეფექტიანობა;**

- **რეგიონებში ტურიზმის განვითარების მიმართ სახელმწიფო მხარდაჭერის (ფინანსური, საინფორმაციო, კონსალტინგური, მარკეტინგული) ნაკლებადქმედითი მექანიზმები და სხვა.**

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია მიღებულ იქნას გადაწყვეტილებები და გატარდეს ზომები წინასაპროექტო კვლევების ჩატარების, დაგეგმვის, გარემოს დაცვისა და ეკოლოგიის მოთხოვნების გათვალისწინების, ცალკეული ტურისტული ობიექტების მიხედვით სარეაბილიტაციო პროექტების შემუშავების მიმართულებით. ეს განაპირობებს რიგი ღონისძიებების გატარების აუცილებლობას, როგორცაა: დაგეგმარებითი ხასიათის სამუშაოები, მათ შორის ქალაქმშენებლობის, ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური დაგეგმვა და საპროექტო სამუშაოები ტურისტული კომპლექსის ძირითადი სტრუქტურული კვანძების მიხედვით; საპროექტო სამუშაოები არსებული კონკრეტული ტურისტული ობიექტების მიხედვით და სხვა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას გავამახვილებთ ტურიზმის განვითარების რეგიონული პროგრამების შემუშავებაზე. როგორც ჩვენს წინა ნაშრომში¹ აღვნიშნავდით:

„ტურიზმის განვითარების რეგიონული პროგრამა მიზანშეწონილია შემუშავდეს შემდეგი თანმიმდევრული სტრუქტურული განყოფილებების მიხედვით:

- პროგრამის არსი და მისი შემუშავების აუცილებლობის დასაბუთება;

- პროგრამის ძირითადი მიზანი და ამოცანები, მისი რეალიზაციის ეტაპები და ვადები;

- პროგრამული ღონისძიებების სისტემა;

- პროგრამის რესურსული უზრუნველყოფა;

- პროგრამის რეალიზაციის მექანიზმი;

- პროგრამის მართვის ორგანიზაცია და მისი შესრულების მონიტორინგი;

- ეფექტიანობის შეფასება, პროგრამის რეალიზაციის სოციალურ-ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სხვა შედეგები.

მნიშვნელოვანია რეგიონში ტურიზმის განვითარების პრობლემების პროგრამული მეთოდით გადაწყვეტის აუცილებლობის დასაბუთება, კერძოდ: უნდა ვაჩვენოთ, რომ მოცემული პრობლემის ხასიათი შეესაბამება პროგრამული მეთოდით გადაწყვეტის კრიტერიუმებს, რომ პროგრამული მიდგომა ყველაზე მეტად უზრუნველყოფს საერთოსახელმწიფო, რეგიონული და ადგილობრივი პოლიტიკის მიზნების მიღწევას ტურიზმის განვითარების სფეროში; პრობლემის აქტუალურობა

¹კ. ხმალაძე, ლ. ბერიძე. ტურიზმის განვითარების რეგიონული პროგრამის შედგენის მექანიზმი და სტრუქტურა. „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი.“ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2010, გვ.5-8.

და სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა; მოცემული პრობლემის გადაწყვეტის შეუძლებლობა მოქმედი საბაზრო მექანიზმის პირობებში; გადასაწყვეტი პრობლემის მრავალასპექტიანობა და აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოთა საქმიანობის კოორდინაციის აუცილებლობა.

პროგრამის ძირითადი მიზანია, რეგიონში თანამედროვე მაღალეფექტიანი და კონკურენტუნარიანი ტურისტული კომპლექსის ჩამოყალიბება, რომელიც შექმნის, ერთი მხრივ, რეგიონის, საქართველოსა და უცხოეთის მოქალაქეთა ტურისტულ მომსახურებაზე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ფართო შესაძლებლობებს, ხოლო, მეორე მხრივ, წვლილს შეიტანს რეგიონის ეკონომიკის განვითარებაში ბიუჯეტში შენატანების, უცხოური ვალუტის მოდინების, სამუშაო ადგილების გაზრდის, ბუნებრივ-რეკრეაციული და კულტურული ისტორიული პოტენციალის შენარჩუნებისა და გადიდების სახით.

მთავარი მიზნის მიღწევა შესაძლებელია გამოხატულ იქნას შესაბამის მაჩვენებელთა სისტემის სახით:

- რეგიონის, საქართველოსა და უცხოეთის მოქალაქეთა ტურისტული მომსახურების მოცულობა;

- საგადასახადო შენატანების მოცულობა ადგილობრივ ბიუჯეტში (სახელმწიფო ბიუჯეტში) ტურისტული ორგანიზაციების, აგრეთვე, ტურიზმთან დაკავშირებული საწარმოების საქმიანობებიდან;

- რეგიონული შრომის ბაზრის მაჩვენებლების დინამიკა, რაც დაკავშირებულია, როგორც უშუალოდ ტურისტული დარგის განვითარებასთან, ისე იმ დარგებთან, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან ტურიზმის განვითარების დონესა და მოთხოვნებზე;

- მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ რეგიონის ბუნებრივ-რეკრეაციული და კულტურული ისტორიული პოტენციალის მდგომარეობას.

ტურიზმის განვითარების მუნიციპალური პროგრამის საფუძველია სამეცნიერო-კვლევით, სოციალურ-ეკონომიკურ, საწარმოო, სამეურნეო-ორგანიზაციულ და სხვაურთიერთდაკავშირებულ ღონისძიებათა სისტემა. ისინი მოიცავენ სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს ტურიზმის სფეროში. ღონისძიებები უნდა გაიწეროს სათანადო რესურსების, შემსრულებლების და შესრულების ვადების მიხედვით. პროგრამული ღონისძიებები მოიცავს:

1) ნორმატიულ-სამართლებრივი სფერო. რეგიონში ტურიზმის განვითარების ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის სრულყოფის სამუშაოებმა უნდა მოიცვას: ტერიტორიული ერთეულის ადმინისტრაციის მიერ შეთანხმების გაფორმება ტურიზმის საკითხებით დაკავებულ ცენტრალურ უწყებასთან თანამშრომლობის შესახებ;

2) ტურისტული საქმიანობის ორგანიზაცია და ტურიზმის განვითარების მართვა. სამუშაოებმა ტურისტული საქმიანობის ორგანიზაციასა და ტურიზმის მართვის სფეროში უნდა მოიცვას: ღონისძიებები, რომლებიც მიმართული იქნება ზემოაღნიშნული ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტების რეალიზაციისაკენ, პროგრამის შემუშავებული ჯგუფის მუშაობის უზრუნველსაყოფად; ტურისტული მომსახურების სტანდარტიზაციისა და სერტიფიკაციის ღონისძიებები; ტურისტული საქმიანობის ლიცენზირება თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე და მისი მონაწილე ფირმების რეგიონული რეესტრის შემოღება; მოცემულ ტერიტორიაზე ტურიზმის სფეროში მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ღონისძიებათა რეალიზაცია; მონაწილეობა ტურისტული გამოფენების, კონგრესებისა და თათბირების მოწყობისა და ჩატარების ორგანიზებაში; პროგრამის სრულყოფის ღონისძიებათა სისტემის დამუშავება.

3) ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარების ხელშეწყობის ღონისძიებები. ეს გულისხმობს წინადადებების დამუშავებას ტურისტული ობიექტების რეკონსტრუქციისა და მშენებლობის არასაბიუჯეტო წყაროების ხარჯზე დაფინანსების მექანიზმების შესახებ, აგრეთვე, ხელშეწყობას ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების განვითარების საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის სფეროში.

4) სამამულო ტურისტული პროდუქტის შიდა და საგარეო ბაზარზე გასვლის სარეკლამო-

საინფორმაციო უზრუნველყოფა. იგი მოიცავს: ინფორმაციული და სარეკლამო მასალების მომზადება რეგიონის ტურისტული შესაძლებლობების შესახებ; მონაწილეობა საერთაშორისო და სამამულო ტურისტულ გამოფენებში; მონაცემთა საინფორმაციო ბანკის შექმნა რეგიონის ტურისტული რესურსებისა და ტურისტული ინდუსტრიის შესახებ; სარეკლამო კომპანიის ჩატარება საერთაშორისო და სამამულო პრესაში, რეგიონის ტურისტული შესაძლებლობების პოპულარიზაციის მიზნით.

5) ტურიზმის განვითარების ადამიანისუფლებრივი რესურსების ფორმირება. რეგიონში ტურიზმის განვითარების საკადრო უზრუნველყოფის საკითხების გადაწყვეტა მოითხოვს: მეცნიერულად დასაბუთებული პროგნოზის შემუშავება ტურისტული ინდუსტრიის სპეციალისტებზე მოთხოვნილების შესახებ; სასწავლო პროგრამებისა და მეთოდური მასალების დამუშავება ტურისტული კადრების მომზადებისა და გადამზადების უწყვეტი სისტემის უზრუნველსაყოფად, რეგიონის ტურისტული ინდუსტრიის სპეციფიკის გათვალისწინებით; სპეციალიზებული სასწავლო და პედაგოგების მოსამზადებელი დაწესებულებების ქსელის ჩამოყალიბება.

6) ტურიზმის განვითარების სამეცნიერო-კვლევითი უზრუნველყოფა. რეკომენდებულია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება: მეცნიერული კვლევების წარმოება, პროგრამებისა და ღონისძიებათა კომპლექსის დამუშავება ტურიზმის სპეციალიზებული სახეობების (განსაკუთრებით სოციალური), აგრეთვე, ტურისტული საქმიანობის დივერსიფიკაციის ეფექტიანი მიმართულებების განვითარების კუთხით; კვლევების ჩატარება რეგიონის ტურისტული პოტენციალის შესწავლის მიზნით; ტურისტული მომსახურების ბაზრის კონიუნქტურის ანალიზი და პროგნოზი რეგიონის შიგნით და გარეთ, შემდგომი დამუშავებებით ტურიზმის ობიექტებისა და ზონების განვითარებისა და განლაგების შესახებ; სარეკლამო და საინფორმაციო საქმიანობის განხორციელების ეფექტიანი ფორმებისა და მეთოდების განსაზღვრა.

პროგრამის რეალიზაციის მიზნით შესაძლებელია მოზიდულ იქნას ფინანსური, მატერიალურ-ტექნიკური (მანქანები და მოწყობილობები, მასალები, ნელლეული, სათბობი) და შრომითი (სამუშაო ძალა, კვალიფიციური კადრები) რესურსები.

პროგრამის რეალიზაციის მექანიზმი ითვალისწინებს ეკონომიკური პოლიტიკის ბერკეტების გამოყენებას, როგორცაა: ფულად-საკრედიტო მექანიზმი, სახელმწიფო საკონტრაქტო სისტემა და საგადასახადო კანონმდებლობა, რომელნიც უზრუნველყოფენ ინვესტიციური აქტიურობის ზრდას ტურიზმის სფეროში, რეგიონული ტურპროდუქტის ხარისხსა და საბოლოო ჯამში მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას შიდა და საგარეო ბაზარზე. პროგრამის ამ განყოფილებაში უნდა მიეთითოს ღონისძიებათა ყველა შემსრულებელი, რომლებზეც გავრცელდება პირდაპირი და ირიბი შეღავათები (მათ შორის საგადასახადო შეღავათები საექსპორტო-საიმპორტო ბაჟის ხაზით, კრედიტები შეღავათიანი პირობებით, მიზნობრივი დოტაციები და სუბსიდიები, საბიუჯეტო ასიგნებანი), აგრეთვე, დასაბუთებული უნდა იქნას ამ შეღავათების მიცემის მიზანშეწონილობა.

ღონისძიებების დასაფინანსებლად დამატებითი არასაბიუჯეტო წყაროების სახით რეკომენდებულია მოზიდულ იქნას სახსრები, შემოსული ტურისტული საქმიანობის ლიცენზირებიდან და ტურისტული მომსახურების სერტიფიცირებიდან.

პროგრამით გათვალისწინებული ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებასთან დაკავშირებული საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის მიზნით მიზანშეწონილია, პირველ რიგში მოზიდულ იქნას არასაბიუჯეტო სახსრები. ამჟამად, არსებობს რეალური შესაძლებლობა გამოყენებულ იქნას სახელმწიფო ინვესტირების ინსტრუმენტი – სახელმწიფო ბიუჯეტის რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდი. ამასთან დაკავშირებით უნდა დაინერგოს სახელმწიფო გარანტიების გაცემის ახალი მექანიზმები, რომელნიც ორიენტირებული იქნებიან კომერციულად გამოსყიდვადი (უკუგებითი) საინვესტიციო პროექტებისა და მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსებაზე.

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ამგვარი ინვესტირების განხორციელების ძირითად პრინციპებს უნდა წარმოადგენდეს რეალიზებული პროექტის მაღალი ეკონომიკური ეფექტიანობა,

დაფინანსების მხოლოდ წილობრივი ხასიათი და სახელმწიფო რისკის დივერსიფიცირება კერძო კაპიტალთან, პროექტების კონკურსით შერჩევა, ვადიანობა, გადახდა და საინვესტიციო საჭიროებებზე გამოყოფილი ფინანსური სახსრების დაბრუნებადობა.

ჩვეულებრივ, სახელმწიფოს მხრიდან შემკვეთის როლში შესაძლებელია გამოვიდეს აღმასრულებელი ხელისუფლების ის ორგანო, რომელიც პასუხისმგებელია ტურისტული დარგის ფუნქციონირებასა და განვითარებაზე რეგიონებში, ან ის დაწესებულება, რომელზეც დელეგირებული იქნება შესაბამისი უფლებამოსილებანი.

სახელმწიფო შემკვეთის მიერ დანიშნული პროგრამის შემმუშავებელი ჯგუფის შემადგენლობაში სასურველია შეყვანილ იქნან შემკვეთის წარმომადგენლები, ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლები, იმ მსხვილი საწარმოებისა და ორგანიზაციების წარმომადგენლები, რომლებიც იმავდროულად წარმოადგენენ პროგრამის ღონისძიებათა მეთაურ-შემსრულებლებს.

სახელმწიფო შემკვეთი დებს სახელმწიფო კონტრაქტებს (ხელშეკრულებებს), ახორციელებს კონტროლს სამუშაოთა შესრულებაზე.

პროგრამის შემმუშავებელ ჯგუფს, სახელმწიფო შემკვეთთან შეთანხმებით შეუძლია შექმნას სპეციალური ფონდი, რომელიც იქნება დახურული ტიპის სააქციო საზოგადოება, აღჭურვილი ფინანსური აგენტის უფლებამოსილებებით.

რეგიონული ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ პროგრამის შემმუშავებისა და განხორციელების ეფექტიან მექანიზმს წარმოადგენს ტურისტული გაერთიანების ჩამოყალიბება არაკომერციული სტრუქტურის – ასოციაციის ფორმით. მასში უნდა გაერთიანდნენ მმართველობის ორგანოები, ტურისტულ ბიზნესთან დაკავშირებული საწარმოები და ორგანიზაციები, ქალაქმშენებლობისა და ბიუჯეტის წარმომქმნელი საწარმოები, მეწარმეები და მოქალაქეები, რომლებიც გაერთიანებენ ძალისხმევას ერთი მიზნით – რეგიონის ეკონომიკური განვითარება ერთიანი რეგიონული ტურისტული კომპლექსის ჩამოყალიბებისა და ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების გზით.“

ტურიზმის მასშტაბი, უმეტესწილად სცილდება ერთი მუნიციპალიტეტის საზღვრებს. ამდენად, საკუთარი ტურისტული პროდუქტის შექმნისა და მისი ბაზარზე გატანის უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია რეგიონული ადმინისტრაციებისა და თვითმმართველობების საქმიანობის კოორდინაცია. მუნიციპალური ერთეულების საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლება შესაძლებელია მიღწეულ იქნას სხვადასხვა სახის რესურსების სინდიცირებით (გაერთიანებით) ინტერმუნიციპალური თანამშრომლობის (იმთ) საფუძველზე.

მოთხოვნილება იმთ-ზე წარმოიშობა შემდეგ გარემოებებში:

- საკუთარი რესურსების დეფიციტი მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემათა კომპლექსის გადასაწყვეტად;

- მომიჯნავე მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებზე „გამჭოლი“ ობიექტებისა და პროექტების არსებობა;

- რიგი მუნიციპალიტეტების ინტერესთა სფეროში შემავალი მსხვილი ინფრასტრუქტურული საინვესტიციო პროექტების შემუშავებისა და განხორციელების აუცილებლობა;

- რესურსების ეკონომიის საჭიროება (ერთი მიმართულებით დაბანდებული რესურსების ეფექტიანობის ამაღლების შესაძლებლობა და რესურსების გამოთავისუფლება სხვა მიმართულებით გამოსაყენებლად);

- თვითმმართველ ერთეულებში მოქმედ საწარმოთა ინტერესი ინტეგრაციულ თანამშრომლობაზე;

- თვითმმართველი ერთეულების მცდელობა ნიველირებულ (განეიტრალება) იქნას მათ შორის არსებული გარკვეული უთანხმოებები საერთო ინტერესების გამოვლენისა და რეალიზაციის გზით;

- თვითმმართველი ერთეულების ურთიერთმხარდაჭერის ინტერესი მათი უფლებების შელახვის, აგრეთვე, საკანონმდებლო ინიციატივების რეალიზების დროს;

- საინფორმაციო მოთხოვნები სამეცნიერო-საკონსულტაციო, იურიდიული უზრუნველყოფის, მუნიციპალური კადრების მომზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების ხაზით.

მუნიციპალიტეტები განიცდიან ფინანსური რესურსების უკმარისობას. დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ თანამშრომლობა მუნიციპალიტეტებს შორის მაშინაა პოპულარული, როდესაც სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები გასცემენ მიზნობრივ გრანტებს გარკვეულ მომსახურებათა განვითარებისათვის. ზოგიერთ ქვეყანაში მხარდაჭერა ხორციელდება საზღვარგარეთელი დონორების მიერ. ამგვარი პროექტები წარმოადგენენ ნიმუშებს და ხელს უწყობენ კონკურენციის განვითარებას მუნიციპალიტეტებს შორის. თუ ცენტრალურ ხელისუფლებას არ გააჩნია სახსრები და სურვილი არსებული ინიციატივების მხარდასაჭერად, რაიმე წინსვლას იმთ-ის სფეროში არ უნდა ველოდოთ.

უნდა აღინიშნოს, აგრეთვე, არასაკმარისი საკადრო რესურსის შესახებ, განსაკუთრებით პატარა მუნიციპალურ თემებში, რაც წარმოადგენს იმთ-ის დანერგვის სერიოზულ შემაფერხებელ ფაქტორს. გადასაწყვეტია საკითხი იმთ-ის ორგანიზაციის მართვის შესახებ.

აუცილებელია საკანონმდებლო დონეზე განხორციელდეს მუნიციპალიტეტებს შორის თანამშრომლობის ფორმები და ერთობლივი სტრუქტურების ფუნქციონირების მარეგლამენტირებელი პროცედურები. როგორც სხვა ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, იკვეთება თანამშრომლობის შემდეგი ძირითადი ფორმები:

- შეთანხმებებისა და კონტრაქტების დადება ერთობლივი საქმიანობისა და თანამშრომლობის შესახებ („სამეურნეო“ თანამშრომლობა);
- ინტერმუნიციპალური ორგანიზაციების ჩამოყალიბება (სახელმწიფოებო თანამშრომლობა);
- გაერთიანებებისა და საბჭოების შექმნა (ასოციური თანამშრომლობა).

აუცილებლად მიგვაჩნია შეიქმნას სათანადო საკანონმდებლო ბაზა მთიან რეგიონებში ტურიზმის განვითარებისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერის დონისძიებათა განსახორციელებლად. მას უნდა ჰქონდეს სისტემური ხასიათი.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რეგიონების (დასახლებების) სოციალურ-ეკონომიკური რეაბილიტაციისა და ტურიზმის განვითარების მიზნობრივი პროგრამების შემუშავება.

ტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანია საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება. მთიან რეგიონებში სამამულო და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სტიმულირება და ეფექტიანად გამოყენება ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების უპირველეს ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს. ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბების უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანი როლი განეკუთვნება რეგიონის საინვესტიციო პასპორტის შედგენას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კ. ხმალაძე, ლ. ბერიძე საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. „გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები. V სერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის შრომების კრებული, II ნაწილი, თბ., 2021. გვ. 255-258.
2. მთიანი რეგიონების ტურისტული პოტენციალის ამოქმედების გზები. მე-5 საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენცია – „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“. მასალების კრებული. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი. ბათუმი, 2014.
3. კ. ხმალაძე, ლ. ბერიძე. ტურიზმის განვითარების რეგიონული პროგრამის შედგენის მექანიზმი და სტრუქტურა. `ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი.~ საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. გამომცემლობა `უნივერსალი~, თბილისი, 2010
4. Обзор факторов, препятствующих межмуниципальному сотрудничеству в странах восточного партнерства. Страсбург, 2015. 152 стр.

შორენა მეტრეველი
ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ნინო მაზიაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუენის
ასოცირებული პროფესორი

ეკოტურიზმის განვითარების ტენდენციები საქართველოში

ანოტაცია

თანამედროვე მსოფლიოში ტურიზმის ბიზნესის განვითარება სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ისე ეკოლოგიური თვალსაზრისით. ამ ფონზე ყველა კვლევით დადასტურებულია, რომ ტურიზმის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სახე არის ეკოლოგიური ტურიზმი, მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიის დინამიკურად განვითარებადი მიმართულება, რომელზეც ტურისტულ ბიზნესში კაპიტალის მსოფლიო ბრუნვის 7-8% მოდის.

საქართველოს დიდი პოტენციალი აქვს, ეკოტურიზმი იქცეს ტურიზმის წამყვან სახეობად, რასაც შეუძლია შეაჩეროს მიგრაცია მთიდან ბარში და ქვეყანას შეუნარჩუნოს ულამაზესი სოფლები, მათი განსაკუთრებული ტრადიციებით და წეს-ჩვეულებებით. ეკოტურიზმი დიდ საზოგადოებრივ სარგებელსა და ინვესტიციებს უზრუნველყოფს, მისი განვითარებისთვის აუცილებელია ბევრი პრობლემის გადაჭრა სამთავრობო დონეზე. პარალელურად კი კერძო სექტორის ჩართვა და დაინტერესება, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და განთავსება ეკოტურიზმის განვითარებაში. განვითარების პერსპექტივები არსებობს, მთავარია, რამდენად სწორად მოხდება მათი გამოყენება.

საკვანძო სიტყვები: ეკოტურიზმი, ტურისტული ბაზარი, ბუნების მრავალფეროვნება, დაცული ტერიტორიები.

ტურიზმი მსოფლიოში საოცარი ტემპით ვითარდება და თავისი ინტერესების არეალში ახალ, აუთვისებელ ტერიტორიებს აქცევს, რასაც თან სდევს ეკოლოგიური პრობლემები. ამიტომ ბუნება ითხოვს დაცვით ღონისძიებებს, იქმნება დაცული ტერიტორიების ფართო ქსელი.

გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) პროგნოზის მიხედვით (Tourism 2020 Vision), დადგენილია XXI საუკუნის ტურიზმის სახეების ყველაზე პერსპექტიული მიმართულებები. ეს შესაძლებლობას გვაძლევს, ვთქვათ, რომ ტურიზმის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სახე არის ეკოლოგიური ტურიზმი, მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიის ერთ-ერთ დინამიკურად განვითარებადი მიმართულება, რომელზეც სხვადასხვა შეფასების მიხედვით, ტურისტულ ბიზნესში კაპიტალის მსოფლიო ბრუნვის 7-8% მოდის.

ტურიზმის ბიზნესის განვითარება სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური თვალსაზრისით. ტურიზმის მკვეთრად მზარდი ტენდენცია შესაბამისად ზრდის ტურიზმის ინდუსტრიის ეკონომიკურ სარგებელს. აღსანიშნავია, რომ გასულ წელს საქართველოს მშპ-ში ტურიზმის პირდაპირი კონტრიბუცია 9.3% იყო და მოსალოდნელია,

რომ აღნიშნული მაჩვენებელი 2028 წლამდე 10.5%-მდე გაიზრდება¹. უამრავ ქვეყანაში ტურიზმით იქმნება დამატებითი სამუშაო ადგილები, ივსება სახელმწიფო ბიუჯეტი, იზრდება მთლიანი შიდა პროდუქტი, თუმცა ტურისტული ცენტრები და რეგიონები ტურიზმიდან მხოლოდ შემოსავალზე არ ფიქრობენ, ისინი უზარმაზარ სახსრებს გამოყოფენ ტურისტული ინდუსტრიის ჰარმონიული განვითარებისათვის, განსაკუთრებით, ეს ეხება ეკოტურიზმს.

ჩვენს ქვეყანას დიდი პოტენციალი აქვს და შესაძლებელია ეკოტურიზმი იქცეს ტურიზმის წამყვან სახეობად, რაც გაცილებით უფრო დიდი სარგებლის მომტანია, ვიდრე ეკონომიკური შემოსავალი. კერძოდ, მას შეუძლია შეაჩეროს მიგრაცია მთიდან ბარში და ქვეყანას შეუნარჩუნოს ულამაზესი სოფლები, მათი განსაკუთრებული ტრადიციებით და წეს-ჩვეულებებით.

მსოფლიოს კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობა ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია და მისი გონივრული გამოყენება არა მხოლოდ ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის, არამედ, რეგიონების ჰარმონიული განვითარების საწინდარია. “ეკოტურიზმი” – “მწვანე ინდუსტრია” ახალი მოვლენაა ტურიზმის ინდუსტრიაში. მისი დაინტერესების სფერო არის ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნება და გაუმჯობესება სწორი ორგანიზაციის პირობებში.

ეკოტურიზმი უნდა განვიხილოთ, როგორც მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვანი კომპონენტი, მისი მდგრადი განვითარება არის უწყვეტი პროცესი ცვლილებებისა, რომლის ჩარჩოებშიც მიმდინარეობს რესურსების გამოყენება, ინვესტიციების განხორციელება. XXI საუკუნეში დაიწყო ეკოტურიზმის სწრაფი აღმავლობა, ხოლო ეკოლოგიამ ცენტრალური ადგილი დაიკავა ტურიზმის განვითარებაში.

საქართველოს ტურისტული ბიზნესის განვითარების დიდი პოტენციალი აქვს ბუნებრივი, გეოგრაფიული, კლიმატური, რეკრეაციული შესაძლებლობებისა და ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობიდან გამომდინარე. საქართველო, უნიკალური ბიომრავალფეროვნების და ულამაზესი ლანდშაფტების მხრივ, მსოფლიოში მნიშვნელოვანი და გამორჩეული 36 ადგილის ჩამონათვალში შედის, უფრო მეტიც, იგი ამ სიაში მე-12 ადგილზეა. მსოფლიოში ძალიან ცოტაა ისეთი ქვეყანა, სადაც შედარებით მცირე ტერიტორიაზე განლაგებულია ამდენი განსხვავებული ლანდშაფტი, მუდმივი თოვლითა და მყინვარებით დაფარული კავკასიონის ქედი, შავი ზღვისპირეთის სუბტროპიკული ზონა, წყალუხვი მდინარეები და ჩანჩქერები, კარსტული მღვიმეები, კურორტები და მინერალური წყაროები, ისტორიის, კულტურისა და ბუნების უნიკალური ძეგლები, ანუ რეკრეაციული რესურსები, ეს ხელს უწყობს საქართველოში ეკოტურიზმის განვითარებას და სახავს დიდ პერსპექტივას. მისი ტურისტული მასშტაბი 69,7 ათასი კვადრატული კილომეტრია, მდებარეობს 102 კურორტი და 182 საკურორტო ადგილი. ქვეყანაში არის 15 სახელმწიფო ნაკრძალი (ფართობი 139 048 ჰა); 13 ეროვნული პარკი (ფართობი 445 767 ჰა); 23 აღკვეთილი (ფართობი 75 207 ჰა); 40 ბუნების ძეგლი (2748,99 ჰა); 2 დაცული ლანდშაფტი (ფართობი 138 327 ჰა). ეკოტურისტებისთვის საინტერესოა ეთნოკულტურის სიმდიდრე, მოსახლეობის ტრადიციული სტუმართმოყვარეობა, სახალხო დღესასწაულების მრავალფეროვნება, თავისებური ქართული სამზარეულო, ადათ-წესები, ხელობები, მაგრამ ეკოტურიზმს საქართველოში არ მიუღწევია პოტენციური შესაძლებლობების შესაბამისი დონისათვის.

როგორც აღვნიშნეთ, ეკოტურიზმი ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული და სწრაფად განვითარებადი ინდუსტრიაა და მისი მიზანი ველურ ბუნებასთან ურთიერთობაა. ეკოტურიზმის განვითარება ხელს უწყობს დაცული ტერიტორიებისა და რეგიონების მოსახლეობის ეკონომიკური შემოსავლების ზრდას.

საქართველოს დაცულ ტერიტორიებს საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. პირველი ნაკრძალი ლაგოდეხში, 1912 წელს დაარსდა. სწორედ აქედან იწყება საქართველოში დაცული ტერიტორიების ქსელის განვითარება. ამ მიზნით 1996 წლის 7 მარტს საქართველოს პარლამენტმა

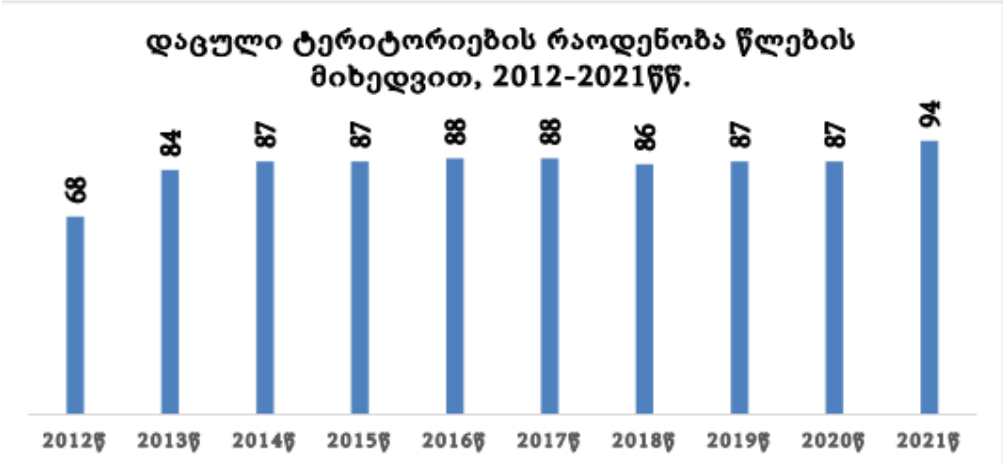
¹საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის კონფერენციის კრებული „ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“. თბილისი 2020, გვ.41

მიიღო კანონი „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ¹. დაცული ტერიტორიები იქმნება უმნიშვნელოვანესი ეროვნული მემკვიდრეობის უნიკალური, იშვიათი და დამახასიათებელი ეკოსისტემების, მცენარეთა და ცხოველთა სახეობების, ბუნებრივი წარმონაქმნებისა და კულტურული არეალების დასაცავად და აღსადგენად. დაცული ტერიტორიების ძირითადი ფუნქცია ქვეყნის ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვაა. მათ სხვა მრავალი ფუნქციაც აქვთ, ერთ-ერთი კი ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობაა.

დაცული ტერიტორიების ახალი სისტემის ჩამოყალიბების დიდ საქმეს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრომ, დაცული ტერიტორიების, ნაკრძალებისა და სამონადირეო მეურნეობის მთავარმა სამმართველომ, სატყეო დეპარტამენტმა ჩაუყარა საფუძველი. ამ საქმეს სათავეში ჩაუდგა ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის საქართველოს წარმომადგენლობა. საქართველოს მთავრობამ მიიღო მნიშვნელოვანი დადგენილება დაცული ტერიტორიების სისტემის ჩამოყალიბების ხელშეწყობის ღონისძიებების და ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის შესახებ და მის დამხმარე ზონაში ეკოტურიზმის განვითარების კონცეფცია შემუშავდა.

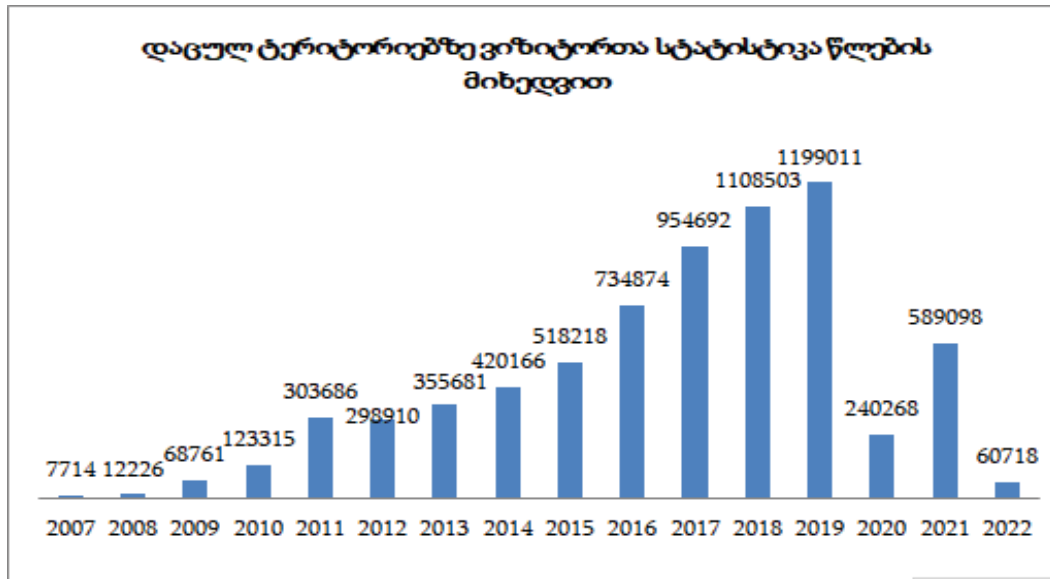
საქართველოში (IUCN-ის კრიტერიუმების მიხედვით) ხუთი სხვადასხვა კატეგორიის 94 დაცულ ტერიტორიას ქვეყნის მთლიანი ფართობის 11.4% (798 287) უკავია,² რაც დინამიკაში 2012 წელთან შედარებით, 38 %-ით არის გაზრდილი.

წყარო: www.apa.gov.ge

2020 წლის განმავლობაში საქართველოს დაცულ ტერიტორიებს 240,268 ვიზიტორი ესტუმრა, კლება, წინა წელთან შედარებით, 80%-ს შეადგენს, ხოლო 2021 წელს, დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორთა რაოდენობა (589 098 ვიზიტორი) 2020 წლის მონაცემებთან შედარებით, 2.4-ჯერ გაიზარდა. 2020 წელს უცხოელ ვიზიტორთა რაოდენობა დაცულ ტერიტორიებზე 26,432 იყო, კლებამ კი -95.7% შეადგინა. 2021 წლის მონაცემებით, ვიზიტორთა შორის 47% ქართველია (278 084 ვიზიტორი), ხოლო 53% უცხოელი (311 014 ვიზიტორი), 2020 წელთან შედარებით, ქართველი ვიზიტორების რაოდენობა გაზრდილია 30%-ით, ხოლო უცხოელი ვიზიტორების რაოდენობა – 11,7-ჯერ.

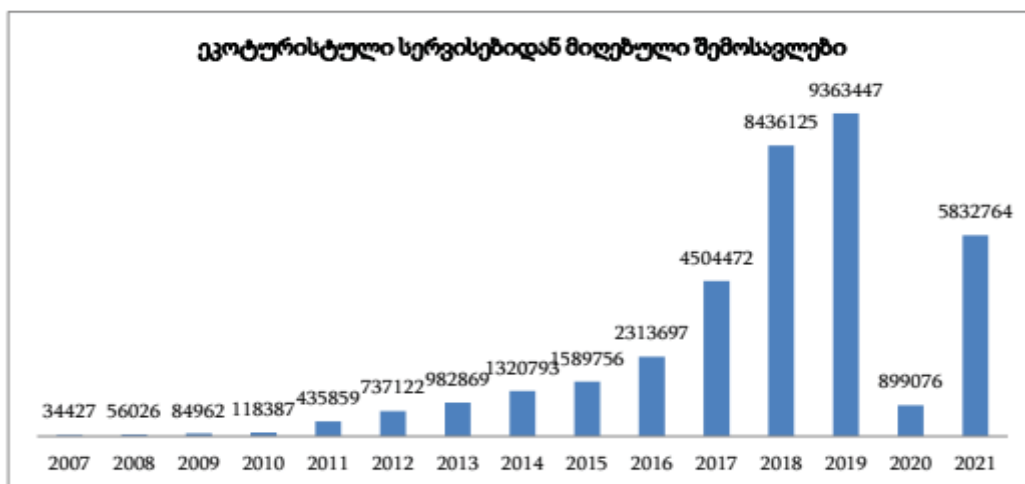
¹საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის კონფერენციის კრებული „ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“. თბილისი 2020, გვ.66
²[83](https://gnta.ge/ge/publication/conference2019/?fbclid=IwAR1KVBQpCJI7Lf3Gz6MvILgEdzrmdijY0woUfyNTpq0F3cvxundLeYYJCn4ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები-ეკოტურიზმი საქართველოში -თ.ქარცივაძე. გვ.84 – 86.</p></div>
<div data-bbox=)

წყარო: www.apa.gov.ge

2019 წელს საქართველოს ეროვნულ პარკებს რეკორდული რაოდენობის – 1 199 011 ვიზიტორი ეწვია, რაც დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ისტორიაში ყველაზე მაღალი იყო. 2017 წელთან შედარებით, 2018 წელს ვიზიტორთა რაოდენობა +16 %-ით გაიზარდა, ხოლო 2019 წელს, 2018 წელთან შედარებით კი – 8.2%-ით. ვიზიტორების საერთო რაოდენობიდან 53% ქართველია, ხოლო 47% კი უცხოელი. კოვიდმა და მასთან დაკავშირებულმა რეგულაციებმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია დაცულ ტერიტორიებზე, კერძოდ: უცხოელი ვიზიტორების წილი დაცულ ტერიტორიებზე 51%-დან 11%-მდე შემცირდა. უცხოელი ვიზიტორების რაოდენობის კლება -95.7% შეადგინა, მაშინ როცა ქართველი ვიზიტორების კლება -63.6% იყო. შედეგად უცხოელ ვიზიტორთა წილი დაცული ტერიტორიების სტუმრების რაოდენობაში შემცირდა.

ბოლო წლებში შემცირებული ვიზიტორების რაოდენობა დაცული ტერიტორიების შემოსავლებზეც აისახა. 2021 წელს ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებულმა შემოსავლებმა შეადგინა 5 832 764 ლარი, რაც წინა 2020 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან (899 076 ლარი) შედარებით 6.4 – ჯერ არის გაზრდილი, როცა 2020 წელს კლება წინა წელთან -90.4% იყო.

წყარო: www.apa.gov.ge

უნდა აღინიშნოს, რომ დაცული ტერიტორიების არსებობა დადებით გავლენას ახდენს დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ მცხოვრებ ადგილობრივ მოსახლეობაზე, იზრდება დასახლებულ პუნქტებში დასაქმებულთა რაოდენობა (ძირითადად დასაქმებულები არიან გიდეები, გამყოლები, სატრანსპორტო საშუალებების მფლობელები, კვების მომსახურებაში ჩართულები, სასტუმროს მეპატრონეები, ცხენის თუ სხვა სერვისის გაქირავებაში ჩართულები და ა.შ.), ვითარდება ტურისტული ინფრასტრუქტურა, ტურისტული სერვისები და იზრდება მათი შემოსავლებიც. 2021 წლის მდგომარეობით, დაცული ტერიტორიების სისტემაში ჯამში დასაქმებულია 708 თანამშრომელი, მათ შორის, 104 ცენტრალურ, ხოლო 604 – ტერიტორიულ ადმინისტრაციებში. ჯამში 387 რეინჯერია, მათ შორის, 5 ქალი, ხოლო დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ დასაქმებულია 1211 ადამიანი, ფუნქციონირებს 383 სატუმრო, 238 მაღაზია და 177 კვების ობიექტი, ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლები შეადგენს დაახლოებით 3 947 961 ლარს¹.

წყარო: www.apa.gov.ge

ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავალი მრავალფაქტორიანი მაჩვენებელია, რომელზეც ზეგავლენას ახდენს ვიზიტორთა რაოდენობა, ინვესტიციები, ინფრასტრუქტურა, ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა, ასევე, სხვა ძირითადი და მეორეხარისხოვანი ფაქტორები. ყველა მათგანის გავლენის ზომას ჩვენ ვერ შევაფასებთ, მაგრამ მათგან გამოვყოფთ ძირითადს და შევეცდებით, მოვახდინოთ მაქსიმალურად ზუსტი გაანგარიშება.

დღევანდელ საქართველოში, ტურიზმის დარგის შესწავლისას, პირველ რიგში, დიდ ინტერესს იწვევს ტურისტთა ნაკადების ზრდასთან ერთად დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტორთა რაოდენობისა და დაცული ტერიტორიის მიმდებარედ მცხოვრები მოსახლეობის შემოსავლების ურთიერთდამოკიდებულება. ამისათვის განვახორციელეთ 2007-2021 წწ მონაცემებზე დაყრდნობით საშუალო მოვლენაზე მოქმედი ერთფაქტორიანი კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი და შევაფასეთ გავლენის ზომა დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტორთა რაოდენობასა და ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებულ შემოსავალს შორის. მონაცემები მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

¹www.apa.gov.ge

ცხრილი N 1

წელი	დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორთა რაოდენობა (x)	ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავალი (y)
2007	7714	34427
2008	12226	56026
2009	68761	84962
2010	123315	118387
2011	303686	435859
2012	298910	737122
2013	355681	982869
2014	420166	1320793
2015	518218	1589756
2016	734874	2313697
2017	954692	4504472
2018	1108503	8436125
2019	1199011	9363447
2020	240268	899076
2021	589098	5832764
სულ	6935123	36709782

საანალიზოდ გამოვიყენეთ წრფივი ფუნქცია და განვახორციელეთ გაანგარიშებები, რის საფუძველზეც მივიღეთ შემდეგ სახის განტოლება:

$$Y = -951508.4777 + 7.3513X$$

შედეგად მივიღეთ მოდელის პარამეტრების შემდეგი ეკონომიკური ინტერპრეტაცია: დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტორთა რაოდენობის (X -ის) გაზრდა 1 ერთეულით იწვევს ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავლის (Y-ის) ზრდას საშუალოდ 7.351 ერთეულით. განტოლების სტატისტიკური მნიშვნელოვნება შემოწმდა დეტერმინაციის კოეფიციენტისა და ფიშერის ტესტის გამოყენებით. დადგენილია, რომ შესწავლილ სიტუაციაში შემოსავლის მთლიანი ცვალებადობის 83,36% აიხსნება ვიზიტორთა რაოდენობის ფაქტორის ცვლილებით.

ეკოტურიზმის ნებისმიერ სახეობას ბუნებრივი გარემოს დატვირთვის ზღვარი გააჩნია და ამან შეიძლება გამოიწვიოს სერიოზული ზიანი ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური თვალსაზრისით. მაგალითად ჰავაის კუნძულების სანაპირო ზოლიდან გაქრა ქვიშა, სამშენებლო სამუშაოების გამო. მსგავსი პრობლემები არის სხვა კონტინენტზეც. მაგალითად, ანტარქტიდაში, სადაც ათასობით გაიზარდა ტურისტთა რაოდენობაც და ნარჩენებიც. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად 1991 წელს შეიქმნა ანტარქტიდის ტურ-ოპერატორთა საერთაშორისო ასოციაცია, ისინი მაქსიმალურად ზრუნავენ ტურისტთა უსაფრთხოებასა და გარემოს ეკოლოგიური დაცვაზე.

იმისათვის, რომ მივაღწიოთ ეკოტურიზმის მდგრად განვითარებას, საჭიროა ტურისტული საქმიანობა შეესაბამებოდეს არსებული ბუნებრივი და ხელოვნური რესურსების გამტარობის პოტენციალს.

საქართველოში ტურიზმის და განსაკუთრებით ეკოტურიზმის ხელისშემშლელი ბევრი პრობლემა იყო, მათ შორის, ის, რომ არც ერთ პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში არ მისდგომია ტურიზმის ინდუსტრიას ისეთი ზარალი, როგორც ეს მოხდა საქართველოში, სადაც სახელმწიფო იძულებული გახდა აფხაზეთიდან და სამაჩაბლოდან დევნილი 300 ათასამდე ადამიანი

განეთავსებინა საუკეთესო სანატორიუმებში, სასტუმროებში, პანსიონატებსა და დასასვენებელ სახლებში. ამან გამოიწვია ტურისტული და საკურორტო ინფრასტრუქტურის სრული პარალიზება.

ტურიზმის დარგში პერსონალის ნაკლებობა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა. ტურისტული ნაკადების, სასტუმროების რიცხვის და ეროვნული პარკების ზრდასთან ერთად იზრდება მოთხოვნა კომპეტენტურ პერსონალზე. მიუხედავად იმისა, რომ დღეს საქართველოში არსებული უმაღლესი სასწავლებლების უმეტესობა ამზადებს ტურიზმის სპეციალისტებს უმაღლესი განათლებით, ჩვენს ქვეყანაში, ისევე, როგორც მთელსამხრეთ კავკასიაში, დღეისათვის თითქმის არ არსებობდა ტურიზმის პროფესიათა სკოლა, რომელიც ორიენტირებული იქნებოდა დაბალი და საშუალო პერსონალის მომზადებაზე. არადა, ამ რანგის პერსონალზე მოთხოვნა გაცილებით დიდია. უამრავი ვაკანსიაა ტურისტული სააგენტოებიდან და კვალიფიციურ კადრს ვერ პოულობენ. სახელმწიფო ზრუნავს ამ ფაქტზე და ეტაპობრივად ხსნის პროფესიულ სასწავლებლებს ტურიზმის სხვადასხვა მიმართულებით.

ტურიზმის განვითარებით გამოწვეული ეკოლოგიური პრობლემების გადასაჭრელად, ტურიზმის განვითარების პროგრამებმა და ტურისტული ობიექტების მშენებლობის პროცესებმა უნდა გაიარონ გარემოზე ზემოქმედების ეკოლოგიური ექსპერტიზა. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს, მივაღწიოთ ტურიზმის მდგრად განვითარებას ისე, რომ მივიღოთ ტურიზმიდან ეკონომიკური სარგებელი და არ დავაზიანოთ გარემო.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკოტურიზმის წინაშე მდგარი პრობლემების გადაჭრის გზად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სახელმწიფოებსა და გარემოსდაცვითი პროგრამების მიერ ეკო-ტურიზმის განვითარების პრიორიტეტების აღიარება და გარემოსდაცვით პროგრამებში ეკოტურიზმის კომპანიების ინტეგრირება, პრიორიტეტულ რეგიონებში ეკოტურიზმის განვითარებისათვის რეკომენდაციების შემუშავება. სასურველია, ეს ყოველივე ითვალისწინებდეს მსოფლიოში არსებული ეკოტურიზმის განვითარების ობიექტების (ეროვნული პარკების) გამოცდილებას, ასევე, ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების სწორად შემუშავებას.

კვლევების მიხედვით, რომელიც ჩაატარა ეკოტურიზმის საერთაშორისო ორგანიზაციამ, ტურიზმის ინდუსტრიის შემოსავალი მსოფლიოს მასშტაბით \$8.8 ტრილიონი დოლარია, რომლის დაახლოებით 10% მოდის ეკოტურიზმზე (\$800 მლრდ. დოლარი – 1 ტრილიონი დოლარი). ეკოტურიზმი ასაქმებს 11 მილიონ ადამიანზე მეტს. მისი წლიური ზრდა 10%-დან 12%-მდე მერყეობს, აქედან გამომდინარე, წარმოადგენს ტურიზმის ყველაზე სწრაფად მზარდ სეგმენტს.

მსოფლიოში ეკოტურისტული საქმიანობის ორი მოდელი არსებობს: ავსტრალიური და დასავლეთევროპული (გერმანული), მესამე „ქართული“ მოდელია. ეკოტურიზმის ფორმირების სტადიაზე ის ავსტრალიურ მოდელს ჰგავს და აქვს დასავლეთევროპული მოდელის ნიშნებიც. მისი მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი ნიშანი არის სოციალური ფაქტორი, ანუ ეკოტურიზმი მოწოდებულია, მინიმუმამდე დაიყვანოს ანთროპოგენური დატვირთვა, ხელი შეუწყოს ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობას და აამაღლოს როგორც დამთვალიერებლების, ისე ადგილობრივების ეკოგანათლებისა და საერთო კულტურის დონე. ბევრი ქართული, განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორია, ეკოლოგიური ტურიზმის განხორციელებისას სწორედ ამ მოდელს იყენებს. საზღვარგარეთ დაცულ ტერიტორიებს წელიწადში რამდენიმე მილიონი ტურისტი სტუმრობს. ევროპელი და ამერიკელი ეკოტურისტებისთვის ეკოტური მკაცრად დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებზე ყველაზე პოპულარული დასვენების საშუალებაა. საქართველოში კი ეკოტურიზმი შედარებით ახალია და ბევრმა არ იცის, რით განსხვავდება ტურიზმის ეს სახეობა ბუნებაში ჩვეულებრივი დასვენებისაგან. დაცულ ტერიტორიებზე ეკოტურიზმის განვითარებას დიდი წვლილი შეაქვს ტურიზმის და ზოგადად, ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში, იგი განსაკუთრებით დადებითად აისახება ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. ყოველწლიურად იზრდება დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ ტურისტული ინფრასტრუქტურისა და დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა.

2017 წელს, გერმანელი ექსპერტების მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით, მხოლოდ 5 დაცული ტერიტორიის ეფექტი საქართველოს ეკონომიკაში 87 მლნ. ლარს შეადგენდა.

2021 წლის მონაცემებით ყველაზე მეტი ვიზიტორი ესტუმრა: მარტვილის კანიონს (20%), პრომეთეს მღვიმეს (18%), ყაზბეგის ეროვნულ პარკს (11%), ოკაცეს კანიონს (9%), მტირალას ეროვნულ პარკს (9%), თბილისის ეროვნულ პარკს (8%), სათაფლიას (6%), ალგეთის ეროვნულ პარკს (4%), ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკს (3%), კინჩხას, (3%), ხოლო დანარჩენი 9% ესტუმრა თუშეთის, წალკის, ჯავახეთის, ვაშლოვანის, კოლხეთის ეროვნულ პარკებს, ლაგოდეხის, ქობულეთის, კინტრიშის, თეთრას, ჭაჭუნას, მაჭახელას, აჯამეთის და მარიამჯვარის დაცულ ტერიტორიებს.

იქიდან გამომდინარე, რომ ეკოტურიზმი დიდ საზოგადოებრივ სარგებელსა და ინვესტიციებს უზრუნველყოფს, მიზანშეწონილია ამ მიმართულებით საბიუჯეტო ხარჯების გაზრდა. საქართველოში 2019 წელს 30-მდე ეკოტურისტული ატრაქცია შეიქმნა, რისთვისაც 2 მილიონზე მეტი ინვესტიცია განხორციელდა. მაგრამ საჭიროა უფრო მეტი ყურადღება გამახვილდეს სამთავრობო დონეზე და სამინისტროებს შორის ჩამოყალიბდეს ინტეგრირებული და შეთანხმებული თანამშრომლობა ეკოტურიზმთან დაკავშირებით. ძალიან მნიშვნელოვანია კერძო სექტორის ჩართვა და დაინტერესება ზოგადად ტურიზმით, რათა განხორციელდეს ინვესტიციები და განვითარდეს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა (ბილიკები, ვიზიტორთა ცენტრები, კოტეჯები და ა.შ.), შენარჩუნდეს გარემო და მოსახლეობამ, ბიზნესმა და სახელმწიფომ მიიღონ ეკონომიკური სარგებელი. 2019 წელს პირველად განხორციელდა კერძო საერთაშორისო ინვესტიციები დაცულ ტერიტორიებზე ეკოტურიზმის განვითარებაში, რამაც 40 მლნ. ლარზე მეტი შეადგინა. თუმცა ეს არ არის საკმარისი, საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან კიდევ უფრო უკეთესი პირობების, საკანონდებლო ბაზის, სტრატეგიის და ბიზნეს-გარემოს შექმნა, რომელშიც კერძო ბიზნესის საქმიანობა სერიოზულ მოგებას მოიტანს. განვითარების პერსპექტივები არსებობს, რასაც ერთი მხრივ, ადასტურებს საქართველოს ბუნების მრავალფეროვნება და სილამაზე, მეორე მხრივ, კი მთვარ ტურისტულ ბაზართან – ევროპასთან გეოგრაფიული სიახლოვე.

დასკვნა

როგორც სტატიაში აღვნიშნეთ, ეკოტურიზმი ტურიზმის სექტორის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპია გარემოს დაცვა და შენარჩუნება. იქიდან გამომდინარე, რომ ეკოტურიზმი დიდ საზოგადოებრივ სარგებელსა და ინვესტიციებს უზრუნველყოფს, მიზანშეწონილია ამ მიმართულებით საბიუჯეტო ხარჯების გაზრდა. საქართველოში 2019 წელს 30-მდე ეკოტურისტული ატრაქცია შეიქმნა, რისთვისაც 2 მილიონზე მეტი ინვესტიცია განხორციელდა. მაგრამ საჭიროა უფრო მეტი ყურადღება გამახვილდეს სამთავრობო დონეზე და სამინისტროებს შორის ჩამოყალიბდეს ინტეგრირებული და შეთანხმებული თანამშრომლობა ეკოტურიზმთან დაკავშირებით. ძალიან მნიშვნელოვანია კერძო სექტორის ჩართვა და დაინტერესება ზოგადად ტურიზმით, რათა განხორციელდეს ინვესტიციები და განვითარდეს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა (ბილიკები, ვიზიტორთა ცენტრები, კოტეჯები და ა.შ.), შენარჩუნდეს გარემო და მოსახლეობამ, ბიზნესმა და სახელმწიფომ მიიღონ ეკონომიკური სარგებელი. 2019 წელს პირველად განხორციელდა კერძო საერთაშორისო ინვესტიციები დაცულ ტერიტორიებზე ეკოტურიზმის განვითარებაში, რამაც 40 მლნ. ლარზე მეტი შეადგინა. თუმცა ეს არ არის საკმარისი, საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან კიდევ უფრო უკეთესი პირობების, საკანონდებლო ბაზის, სტრატეგიისა და ბიზნეს-გარემოს შექმნა, რომელშიც კერძო ბიზნესის საქმიანობა სერიოზულ მოგებას მოიტანს. განვითარების პერსპექტივები არსებობს, რასაც ერთი მხრივ, ადასტურებს საქართველოს ბუნების მრავალფეროვნება და სილამაზე, მეორე მხრივ, კი მთვარ ტურისტულ ბაზართან – ევროპასთან გეოგრაფიული სიახლოვე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის კონფერენციის კრებული „ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“. თბილისი 2020.
2. <https://gnta.ge/ge/publication/conference2019/?fbclid=IwAR1KVBQpCJI7Lf3Gz6MvILgEdzrmdijY0woUfyNTpq0F3cvxundLeYYJCn4>
„ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები-ეკოტურიზმი საქართველოში“ – თ.ქარცივაძე. გვ. 84 – 86.
3. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. სსიპ დაცული ტერიტორიების სააგენტო, 2021 წლის ანგარიში.
4. საქართველოს ეკოტურიზმის სტრატეგია 2020-2030. თბილისი, ნოემბერი 2020.
5. საქართველოს ტურიზმის სტატისტიკური მიმოხილვა. თბილისი 2020.
6. “ტურისტული საქმიანობის სახელმწიფოებრივი რეგულირება”. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის და სტატისტიკა“. შ.მეტრეველი. თბ. 2014. გვ.321-329
7. “სტატისტიკური აღრიცხვის პრობლემები საქართველოს ტურიზმში”. შ.მეტრეველი. მონოგრაფია. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბ.2012. გვ.171.
8. www.apa.gov.ge
9. www.geostat.ge

მურად ფახურიძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
საქართველოს ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის სახელმწიფო
სასწავლო უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი

მართვა და ადმინისტრირება სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში

ანოტაცია

საგანმანათლებლო სფეროში მომუშავე ექსპერტები თვლიან, რომ მენეჯმენტის მნიშვნელობის იგნორირება იწვევს პერსონალთან მუშაობის პრობლემას საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში; აღინიშნება, რომ ეს პრობლემა მოტივაციური და ორგანიზაციული ხასიათისაა, ისინი დაკავშირებულია ორგანიზაციაში შრომის ცვლილებების უარყოფასთან, არაკომპეტენტურობასთან, უპასუხისმგებლობასთან, აქტივობებში მონაწილეთა ინიციატივის ნაკლებობასთან, კომპანიის არაპროდუქტიულობასთან და შიდა ორგანიზაციულ კონფლიქტებთან. ბევრი ექსპერტი აქტიურად საუბრობს ამ მწვავე და აქტუალური პრობლემის გადაწყვეტაზე, რაც მდგომარეობს მენეჯმენტის ხელვაში, ადამიანური რესურსის მართვასა და მასთან დაკავშირებულ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე.

საგანმანათლებლო სტანდარტის კონტექსტში მენეჯმენტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანის გადაჭრა არის საგანმანათლებლო კავშირების მონაწილეების გადაქცევა აქტორთა საზოგადოებად, რათა აქტიურად ჩაერთონ ახალი საგანმანათლებლო სტანდარტის შემუშავება-განხორციელებაში, ექნებათ მოტივაცია შედეგის მისაღწევად, რომელიც იქნება მათთვის სოციალურად და პიროვნულად მნიშვნელოვანი. სტატიაში განმარტებულია ის გარემოება, რომ საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში პრიორიტეტი ენიჭება პერსონალზე ორიენტირებულ მენეჯმენტს, მათ ჩართვას საერთო ორგანიზაციულ საქმიანობაში, აქტიური პროცესის წარმოება მათი ურთიერთდამოკიდებულებების, პოზიციების, მსოფლმხედველობა, ინტერესების, პრობლემების გადაჭრის გზების ჩამოყალიბებაში, მოტივირება და ფოკუსირება ორგანიზაციის მიზნის მიღწევაზე.

საკვანძო სიტყვები: ორგანიზაციული კულტურა, მოტივაცია, ადამიანური რესურსი, განათლების ადმინისტრირება, მენეჯმენტი.

შესავალი

უმაღლესი საგანმანათლებლო ორგანიზაცია, ეს არის ინსტიტუცია, რომელსაც აქვს ერთი ძირითადი მიზანი, საზოგადოებაში ცოდნის გაღრმავება და გავრცელება, რაც ემსახურება მომავალი ლიდერების აღზრდას, საზოგადოების ეკონომიკური, კულტურული და სოციალური კეთილდღეობის ხელშეწყობა და მხარდაჭერა. საყურადღებოა ის ფაქტორი, რომ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში არსებობდა არაგამჭვირვალე და მოძველებული მართვის სისტემა, რაც თავის მხრივ იწვევდა ადმინისტრირების საშუალებების სისუსტეს და კორუფციის გავრცელების შესაძლებლობას, რომელიც პირდაპირ გავლენას ახდენდა სწავლის ხარისხზე, თუმცა ბოლო წლების ტენდენციით საგანმანათლებლო სისტემაში გამოიკვეთა მართვისა და ადმინისტრირების საშუალებები და მეთოდები, რის შედეგადაც დაგეგმილმა და

განხორციელებულმა ცვლილებებმა დაისახა მიზნად არსებული მძიმე ვითარების გამოსწორება, იმ ხარისხის და ავტორიტეტის დაბრუნება საზოგადოებაში, რაც მას უნდა ჰქონდეს, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებაში ცოდნის გაღრმავებას და გავრცელებას.

დღევანდელ რეალობაში თანამედროვე მსოფლიოში, სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულების მნიშვნელოვანი როლი დემოკრატიული საზოგადოების ფორმირების და განვითარების ეტაპზე, ისე როგორც მისი საქმიანობის უმნიშვნელოვანეს და მასშტაბურ მიმდინარეობას, მოითხოვს პასუხის დაბრუნებას უფრო სიღრმისეული და კომპლექსური საკითხების ირგვლივ, რომელიც დაკავშირებულია ორგანიზაციის მართვის და ადმინისტრირების საფუძველზე სამოქმედო გეგმის განხორციელების გრძელვადიან და მოკლევადიან, დაგეგმილ და დაუგეგმავ აქტივობებზე, გავლენებსა და შედეგებზე. რაც შეეხება სოციალური მეცნიერების არსებულ სისტემას, იგი შეიმუშავებს მექანიზმებს და შედეგებს, რაც უზრუნველყოფს უკვე არსებული შედეგების შეფასებას და მისივე მიზეზების განსაზღვრას სისტემური კვლევების მეშვეობით.

ვინაიდან სასპორტო საგანმანათლებლო ორგანიზაციების საქმიანობის შეფასება და მონიტორინგი ინსტიტუციის სტრატეგიული გეგმის განხორციელების ეფექტურობის, მაღალი ხარისხის და ეფექტიანობის, ზეგავლენის მასშტაბებისა და არსებული სტანდარტების რელევანტურობის განსასაზღვრის სისტემური დისციპლინარული პროცესის ეტაპი უნდა გახდეს, მონიტორინგის პროცესი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უნდა იყოს სასპორტო საგანმანათლებლო ორგანიზაციებისთვის განმავითარებელი და ხელშემწყობი ფაქტორი. შეფასებისა და მონიტორინგის ობიექტური სისტემის არსებობამ უნდა უზრუნველყოს ორგანიზაციის მმართველებისა და განხორციელებული საქმიანობისადმი მაღალი საზოგადოებრივი ნდობის უზრუნველყოფა, სისტემის არსებობამ უნდა შეუწყოს ხელი დაწესებულებასა და მის ფარგლებს გარეთ ყველა იმ დაინტერესებული პირის სათანადო მოტივაციის და ყურადღების კონცენტრირება, რომელიც გახდის საფუძველს იმ მიზნების და ამოცანების განხორციელების საშუალებას, რომელიც უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს ორგანიზაციის საქმიანობის გაუმჯობესების და შემდგომი განვითარებისთვის.

საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში მართვა და ადმინისტრირება სოციალური მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი კომპონენტებია. თუმცა, ბოლო წლების გავრცელებული ტენდენცია არ არის სრულად მორგებული მენეჯმენტის საჭიროებებს, სამწუხაროდ, ხშირ შემთხვევაში ეს წინააღმდეგობაში მოდის საგანმანათლებლო ურთიერთობებში პერსონალის მოტივაციისა და ინტერესების რეალურ სურათს შორის, რაც აფერხებს ახალი სტანდარტების დანერგვას. მენეჯმენტის ძირითადი ამოცანაა უზრუნველყოს ადამიანების გუნდური და ეფექტური მუშაობა, რაც მათ მისცემს საშუალებას გააცნობიერონ თავიანთი ძლიერი მხარეები და იმუშაონ სისუსტეების აღმოფხვრაზე. ეს უნდა იყოს ნებისმიერი ორგანიზაციის ძირითადი ამოცანა, რის საფუძველზეც მენეჯმენტი იძენს უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს ამ პრობლემის გადაჭრაში.

ძირითადი ტექსტი

ადმინისტრირება სასპორტო საგანმანათლებლო ორგანიზაციის მართვის აუცილებელი კომპონენტია, მაგრამ არასაკმარისი, დაწესებულების განვითარებისთვის საჭიროა ის იქცეს ყველა თანამშრომლის თანაორგანიზაციად, რომელსაც ახასიათებს თვითორგანიზება, რაც, თავის მხრივ, ზრდის კომპანიის ეფექტურობას. ყველა საგანმანათლებლო ორგანიზაციაში ასევე სასპორტო მიმართულებაშიც, ყველაზე გავრცელებული და აქტუალური პრობლემაა პერსონალთან მუშაობა, ეს პრობლემები ზუსტად ირგანიზაციული ხასიათისაა, რასაც იწვევს მოტივაციის ნაკლებობა ან არარსებობა, საქმისადმი უპასუხისმგებლობა, არაკომპეტენტურობა, ორგანიზაციული კონფიქტები, რასაც საბოლოოდ მივყავართ კომპანიის არაეფექტურობასთან. ამ მწვავე პრობლემის მოგვარების გასაღები დევს სწორედ მენეჯმენტის სწორ ფუნქციონირებაში, რადგან აქ საუბარია პერსონალზე, მენეჯმენტს და ადმინისტრირებას ენიჭება წამყვანი როლი

ორგანიზაციის საქმიანობასა და მის პროდუქტიულობაში.

მენეჯმენტი ეს არის ინდივიდების გუნდური საქმიანობის მართვა, რომელთა მიზანია ორგანიზაციისთვის სასურველი შედეგების მიღწევა. მენეჯმენტის სირთულე და მნიშვნელობაც სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მისი ძირითადი ფუნქცია არა მხოლოდ სტრუქტურული ერთეულების კოორდინაცია და საერთო გეგმით მუშაობაა, არამედ საგანმანათლებლო ურთიერთობებში და კავშირებში ყველა მონაწილის გუნდური და ერთობლივი აქტივობა წამოადგენს, ანუ მენეჯმენტი არის ის მექანიზმი, რომელიც კოორდინირებას უწევს ერთობლივ აქტივობებს. განათლების მენეჯმენტის მიზანი ეს არის კომპეტენტური საგანმანათლებლო ორგანიზაციის შექმნა, რომელსაც პედაგოგიური, მშობელთა და ბავშვთა საზოგადოებები წარმოადგენენ, რომელიც შედგენილია პერსონალიდან, მშობლების და სტუდენტების კონტიგენტიდან. მენეჯმენტის მსგავსი მიზნობრივი ორიენტაცია, ეხმარება სახელმწიფოს მის მიერ საგანმანათლებლო ორგანიზაციებისთვის დაკისრებული ამოცანების გადაჭრაში.

მართვა და ადმინისტრირება სოციალური მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი კომპონენტია, სასპორტო საგანმანათლებლო ორგანიზაციების მართვის სისტემაში მათ არ გააჩნიათ განსხვავებული ხედვები, პირიქით, ეს ორივე კომპონენტი აერთიანებს ძალისხმევას და ახორციელებს მართვას ერთსა და იმავე ობიექტში. ამის გადასამოწმებლად შეგვიძლია გამოვიყენოთ ადამიანური რესურსის მართვის საკითხების გადაჭრის მაგალითები, რასაც, მენეჯმენტში – პერსონალის მენეჯმენტს, ხოლო ადმინისტრირებაში – პერსონალთან მუშაობას უწოდებენ. პერსონალის მართვის შემთხვევაში, თავს იჩენს ისეთი გარემოებები, როგორცაა პასუხისმგებლიანი და ეფექტიანი საქმიანობა, მოტივაცია, ჯგუფების ჩამოყალიბება და განვითარება, ორგანიზაციული კულტურა, ქცევა, კოლექტიური და ინდივიდუალური კომპეტენციის განვითარება. ადმინისტრაციულის შემთხვევაში წინა პლანზე გამოდის ფუნქციური საკითხები, რაც დაკავშირებულია ახალი კადრების მიღებასთან, განვითარებასთან, გადაყვანასთან, გათავისუფლებასთან, წახალისების მოღვაწეობასთან, კვალიფიკაციის ამაღლებასთან და ა.შ.

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტში ადგენენ და წყვეტენ ისეთ რთულ პროფესიულ ამოცანებს, რომელიც მიმართულია ორგანიზაციაში პერსონალის განვითარებაზე და პასუხისმგებელნი არიან საქმიანობის შედეგზე, როგორც ჯგუფის საქმიანობაზე, ისე სრულად ორგანიზაციის საქმიანობაზე. სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, ადმინისტრირებისთვის მართვის ობიექტი არის ორგანიზაციის ფუნქციები, რომლებიც აუცილებლად უნდა შესრულდეს, ხოლო მენეჯმენტი ერთობლივ საქმიანობას აორგანიზებს მართვის ობიექტებში, რომლის ამოცანებია ჩართვა, მიზანდასახულობა, მოტივაცია, ორგანიზაციული და ადმინისტრაციული ამოცანების გადაჭრა. მოტივაციური მენეჯმენტი მოიაზრებს და მოიცავს საგანმანათლებლო საქმიანობის მართვას, თითოეული მსმენელისთვის შესაბამისი და კვალიფიციური საგანმანათლებლო პროგრამის შემუშავებას და განხორციელებას, ორგანიზაციული ქცევის და იმიჯს ნორმებს, ეს ყოველივე იცვლება მონაწილეთა აქტივობაში, ღირებულებითი და მიზნობრივი პარამეტრების ცვლილებების მიხედვით.

მოტივაციური მენეჯმენტი რთულ და გრძელ გზას გადის სასპორტო განათლების განვითარებაში და ის განსხვავდება ადმინისტრირებისგან, სადაც ძირითადი მამოძრავებელი ძალაა შემსრულებლების მოთხოვნები, ამასთან, მენეჯმენტის ერთ-ერთი ყველაზე რთული ამოცანაა სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების დანერგვა, რადგან მასში განპირობებულია წინა ამოცანები, სწავლების მკაფიო აქცენტები და წინა პროგრამებში დეტალური მოთხოვნები სწავლის შედეგებთან მიმართებაში. არსებულ ვითარებას ახასიათებს გაურკვევლობა, ხოლო პერსონალისთვის ბუნდოვანი მიზნები.

სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულების ფუნქციონირების და განვითარების მართვის, შედეგებზე ორიენტირების და დასახული მიზნების შესრულების ანალიზი უცვლელ წესად განიხილება ადმინისტრირების პრაქტიკაში, მსგავსი ანალიზი სრულდება ეფექტურობის გაზრდისთვის და მიზნის მიღწევის პროცესში ჩართულ რესურსებთან, შედეგების თანაფარდობის განსაზღვრისთვის. ადმინისტრატორები, იშვიათად ფიქრობენ იმ გარემოებაზე, რომ ანალიზი

არ შეუწყობს ხელს პერსონალის მოტივაციის ამაღლებას, არსებული პრობლემების გამოკვეთას და მათ მოსაგვარებლად ამოცანების დასახვას.

ამრიგად, ადმინისტრირება შემსრულებელთათვის გამოარკვევს და განსაზღვრავს ძირითად მიზნებს და ამოცანებს, რომელიც მოტივაციური მენეჯმენტისთვის წარმოაჩენს სუბიექტური ამოცანების სრულ ნაკრებს, მათ შორის:

- მიზანი და მოლოდინი (ორგანიზაციისთვის რა მიზნების მიღწევაა სასურველი და რა ძირითადი შედეგებია მოსალოდნელი);
- მიზანი და პრეტენზია (ორგანიზაციისთვის რა მიზნების მიღწევაა შესაძლებელი და რა სავარაუდო შედეგებზე შეიძლება გაცხადდეს პრეტენზია);
- დასახული მიზნის მიღწევა, რაც მოიაზრებს ისეთ პოზიციებს, როგორცაა მონდომება, შრომისმოყვარეობა, შეუპოვრობა, უნარები, შესაძლებლობები და ამოცანის სირთულე.

მოტივაციური მენეჯმენტისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტორი ხდება არა მხოლოდ პრობლემის გადაჭრის გზების ძიება და მონაწილეთა კომპეტენციის შეფასება, არამედ, საგნების შესაძლებლობების განვითარება წინა ამოცანების სირთულის გათვალისწინებით. გამომდინარე აქედან ზემოთქმული გულისხმობს, რომ მოტივაციური მენეჯმენტის არსებობა აუცილებელია ადმინისტრირების პრაქტიკაში ანალიზთან ერთად.

გამომდინარე აქედან, მოტივაციური მენეჯმენტის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანაა, მონდომების და ძალისხმევის გამოყენებით უზრუნველყოფილი იყოს საქმიანობის შედეგების სასურველ დონეზე მიღწევა, რაც იქნება წინაპირობა ორგანიზაციის განვითარებისა და პროდუქტიულობისა.

დასკვნა

მოტივაციური მენეჯმენტი, ეს არის ერთგვარი მენეჯერული ხიდი, რომელიც აკავშირებს ფაქტობრივ მენეჯერულ კომპეტენციას და სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულებების უშუალო და სტრატეგიული განვითარების სფეროს. კომპეტენტური და მაღალკვალიფიციური ორგანიზაცია იწყება სწორი აქტივობის დაგეგმვით და პერსონალის კომპეტენციის განვითარებით. მოტივაციური მენეჯმენტისთვის, რომელიც ადგენს კომპანიის განვითარების გეგმას და ამოცანებს, მნიშვნელოვანია ის, რომ საერთო საქმის შესრულების პროცესში, თითოეულმა ადამიანმა იცოდეს ორგანიზაციის მიზნები საგანმანათლებლო სტანდარტის დანერგვის კონტექსტში. მენეჯმენტის სწორი ადმინისტრირება სწორედ ამისათვის არის აუცილებელი სასპორტო საგანმანათლებლო ორგანიზაციებში.

ორგანიზაციული საქმიანობის ახალ პირობებში, როდესაც საგანმანათლებლო დაწესებულებების წინაშე დგას საგანმანათლებლო სტანდარტის შემუშავების და დანერგვის ასეთი მასშტაბური ამოცანები, მნიშვნელოვანია ეფექტურად და შესაძლებლობების გააზრებით მოხდეს პრიორიტეტების დაკავშირება და პერსონალის გაერთიანება. ორგანიზაციის ადმინისტრაციული და მოტივაციური რესურსის პოტენციალი, თითოეული თანამშრომლის ჩართულობისთვის ქმნის პირობებს ორგანიზაციის საერთო მიზნის მისაღწევად, რაც გულისხმობს იმას, რომ კომპანიის მენეჯერების მარჯვენა ხელი, ადმინისტრირება და მართვა – უნდა დაეხმარონ ერთმანეთს სასპორტო საგანმანათლებლო დაწესებულების ახალი გამოწვევების პასუხსა და ამოცანების გადაჭრაში, რაც იქნება მყარი გარანტი ორგანიზაციის განვითარების და იმ სასურველი მიზნის შესრულების, რომელიც დასახულია საწყისში და ამ მიზნის შესრულებისთვის იგეგმება მთელი რიგი პროცესები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჰოფსტედე გ. ჰოპსტედე გ.ი. კულტურები და ორგანიზაციები. ქართული თარგმანი, თბ., 2011
2. არმსტრონგი, მ. ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მართვა: სერ. მენეჯმენტი ლიდერისთვის: თითო ინგლისურიდან. – M.: Infra-M, 2002. – 328 გვ.
3. ნუგზარ პაიჭაძე – ადამიანური რესურსების მართვა, თბილისი 2018, 351 გვ. https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/ad.res.martva.pdf
4. ჰოფსტედე გ. ჰოპსტედე გ.ი. კულტურები და ორგანიზაციები. ქართული თარგმანი, თბ., 2011 გვ. 55-98
5. ბერტალანფი ჯ.ი. ზოგადი სისტემების თეორია – კრიტიკული მიმოხილვა. // სისტემების ზოგადი თეორიის კვლევა. – M, 1969. – 154გვ.
6. მორგან ვიტცელი – მენეჯმენტის საფუძვლები, პირველი გამოცემა, (თეორია და პრაქტიკა) 2020 წ. გვ.207

Murad Pakhuridze
Doctor of Business Administration
Invited Lecturer of Georgian State Teaching
University of Physical Education and Sport

MANAGEMENT AND ADMINISTRATION IN SPORT EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract

Experts working in the field of education believe that ignoring the importance of management causes personnel problems in educational organizations. This problem is motivated and organizational in nature. They are related to the rejection of labor changes in the organizations, incompetence, irresponsibility, lack of initiative of the participants in the activities, unproductiveness of the company and internal organizational conflicts. Many experts are actively discussing about the solution to this acute, actual and urgent problem, which lies in management vision, human resource management and other important issues related to it.

In the context of the educational standard, one of the important tasks of management is to transform the participants into a community of actors, to be actively involved in the development and implementation of the new educational standard. They will be motivated to achieve a result that will be socially and personally important for them. The article explains the fact that in educational organizations, priority is given to personnel – oriented management, their involvement in general organizational activities, active process of establishing their relationships, positions, worldview, interests, ways to solve problems, motivation and focus on achieving the organization's goal.

Keywords: Organizational culture, motivation, human resource, education administration, management.

Introduction

A higher educational organization is an institution that has one main goal, to deepen and spread knowledge in society, which serves to educate future leaders, to promote and support the economic, cultural and social well-being of society. It is noteworthy factor that in higher education institutions there was a nontransparent and obsolete management system, which was causing the weakness of administrative means and the possibility of spreading corruption, whatever directly affected the quality of education. However, in tendency of recent years, the methods of management and administration have been highlighted in the educational system, as a result of the planned and implemented changes were aimed at correcting the existing difficult situation, returning the quality and authority to the society that it should have, which implies the deepening and dissemination of knowledge in the society.

In the modern worlds reality, the important role of the sports educational institution at the stage of the formation and development of a democratic society, as the most important and large-scale course of its activities, requires the return of answers to more in-depth and complex issues, which is related to the long-term and short-term, planned and unplanned activities, impacts and results of the implementation of the action plan based on the management and administration of the organization.

Since the assessment of the activity of sports educational organizations and monitoring the effectiveness of implementing the institution's strategic plan, determining the high quality and effectiveness, the

scope of the impact and the relevance of the existing standards should become a stage of the systematic disciplinary process. The existence of an objective evaluation and monitoring system should ensure high public trust in the management of the organization and the activities carried out and the existence of the system should contribute to the proper motivation and concentration of attention of all those interested in the institution and outside it, which will make the basis for the implementation of the values and tasks, which is the most important factor for the improvement and further development of the organization's activities.

Management and administration are important components of social management in education organizations. However, the common trend of recent years is not fully adapted to management issues. Unfortunately, in many cases this comes into conflict with the motivations and interests of staff in educational relationships, which hinders and prevents the implementation of new standards. The main task of management is to ensure teamwork and efficient work of people, which will allow them to realize their strengths and work to eliminate their weaknesses. This should be the main task of any organization, on the basis of which management gains the most important factor in solving this problem.

Main text

Administration is a necessary component of managing a sports educational organization. For development, it needs to become a co-organization of all employees, which is characterized by self-organization, which in turn increases the efficiency of the company. In all educational organizations as well as in sports, the most common and urgent problem is working with personnel. These problems are precisely organizational in nature. It is caused by lack or absence of motivation, irresponsibility to work, incompetence, organizational complications, which leads to the inefficiency of the company. The key to solving this acute problem lies precisely in the proper functioning of management, because here we are talking about personnel, management and administration are assigned a leading role in the organization's activity and its productivity.

Management is to manage of team activities of individuals, whose purpose is to achieve desired result for the organization. The difficulty and importance of management lies in that its main function not only the coordination of structural units and work with a common plan, but it also promotes teamwork and joint activity of all participants in educational relations and connections. Management is a mechanism, which coordinates joint activities. The goal of education management is to create a competent educational organization, which are represented by pedagogical, parents and children societies, which consists of a contingent of staff, parents and students. The aim of management helps the state to solve the tasks assigned to educational organizations by the state.

Management and administration is an important component of social management. They do not have different visions in the management system of sports educational organizations. Both of these components combine efforts and manage in the same facility. To verify this, we can use examples of solving human resource management issues, what is called personnel management in management, and working with personnel in administration. In the case of personnel management arise circumstances such as responsible and efficient activities, Motivation, group formation and development, organizational culture, behavior, collective and individual competence development. Functional issues come to the first place in administrative work, which is related to receive new personnel, their development, transfer to another job, with dismiss, incentive models, qualification improvement, etc.

In human resource management, complex professional tasks are defined and solved, which aims to develop personnel in the organization and they are responsible for the result of the activity. In sports educational institutions, the object of management for administration is the functions of the organization, which must be performed. But management organizes joint activities in management facilities, whose

tasks are involvement, purpose, objectives, motivation, solving organizational and administrative tasks. Motivational management includes management of educational activities, developing and implementing a suitable and qualified educational program for each listener, norms of organizational behavior and image, all this changes in the activity of the participants.

Motivational management has a long and difficult path in the development of sports education and it differs from administration, where the main driving force is the demands of the performers. One of the most difficult tasks of management is the implementation of state educational standards, because it is defined by clear teaching emphases and detailed requirements in relation to learning outcomes in previous programs. The current situation is characterized by uncertainty and unclear goals for the staff. The functioning and development of the sports educational institution and the analysis of the performance of the set goals are discussed in the practice of administration.

A similar analysis is performed to increase efficiency. Administrators rarely think about the fact that the analysis will not help to increase the motivation of the staff, Identifying existing problems and setting tasks to solve them.

Administration identifies and defines main goals and objectives for performers. A complete set of subjective tasks is presented for motivational management, including:

Goal and expectation (what goals are desired to be achieved for the organization and what main results are expected);

Goal and presentations (what goals can be achieved for the organization and what expected results can be represented);

Achieving a set goal, which includes aspects such as determination, hard work, persistence, skills, abilities, and task difficulty. An important factor for motivational management is not only looking for ways to solve the problem and assessing the competence of the participants, but ability development considering the difficulty of previous tasks. In administration practice, along with analysis, it is necessary to have motivational management. One of the most important tasks of motivational management is by using determination and effort, it is ensured that the results of the activity are achieved at the desired level.

Conclusion

Motivational management is a kind of managerial bridge, which connects the actual managerial competence and the field of sports educational institutions and strategic development. Competent and highly qualified organization begins by planning the right activity and developing the competence of the staff. For motivational management, which sets the company's development plan and goals, It is important that in the process of doing common work, each person knows the goals of the organization. For this, proper administration of management is required in sports educational organizations.

In the new conditions of organizational activity It is important to integrate staff effectively. The administrative and motivational resource of the organization creates conditions for the involvement of each employee to achieve the common goal of the organization, which means that the right hand of company managers, administration and management – They should help each other in answering the new challenges of the sports educational institution and solving the tasks.

REFERENCES:

1. Hofstede G. Hopstede G.I. cultures and organizations. Georgian translation, Tbilisi, 2011
2. Armstrong, M. Strategic management of human resources: Sir. Management for the leader: one each. from English. – M.: Infra-M, 2002. – 328 p.
3. Nugzar Paichadze – Human resources management, Tbilisi 2018, 351 p. https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/ad.res.martva.pdf
4. Hofstede G. Hopstede G.I. cultures and organizations. Georgian translation, vol., 2011 p. 55-98
5. Bertalanfi J.I. General systems theory – a critical review. // Study of the general theory of systems. – M, 1969. – 154 p.
6. Morgen Witzel – Mamagement The Basics, Firs Edition, (Theory and Practice) 2020, p. 207.

ხათუნა ხარხელაური

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის
ასოცირებული პროფესორი

რუსუდან დალაქიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
დავით აღმაშენებლის სახელობის
თავდაცვის ეროვნული აკადემიის
ასოცირებული პროფესორი

**განთავსების საშუალებების კონკურენტუნარიანობის
შეფასების ინდიკატორები**

ანოტაცია

ფირმის კონკურენტუნარიანობას, წარმოებული პროდუქტისა და გაწეული მომსახურების გარდა, სხვადასხვა ბიზნეს აქტივობებიც განსაზღვრავს: მენეჯმენტი, მარკეტინგი, ფინანსური პოლიტიკა, ოპერაციული მენეჯმენტი და სხვა. ნებისმიერ ქვეყანაში მაკროეკონომიკური გარემო მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ფირმის კონკურენტუნარიანობაზე, მაგრამ სრულად ვერ განსაზღვრავს ამ მაჩვენებლის დონეს. სტრატეგიული მენეჯმენტის თეორიებში აქტიურად განიხილავენ ფირმის კონკურენტული უპირატესობის ძირითად სტრუქტურულ ელემენტების, რომელთა შექმნა და განვითარება აუცილებელი პირობაა იმისათვის, რომ კომპანიამ მიაღწიოს წარმატებას თანამედროვე მძაფრკონკურენტულ დამუდმივად ცვლად გარემოში. წარმოების პროცესის, ლოჯისტიკის, ადამიანური რესურსების, საინფორმაციო ტექნოლოგიების და ა.შ ეფექტიანობის ამაღლება შესაძლოა იქცეს მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად კომპანიის კონკურენტული უპირატესობის მოპოვებაში. ფირმის მიერ მომხმარებლისთვის შეთავაზებული საქონლის/მომსახურების ხარხისა და მომხმარებელთა კმაყოფილების ზრდა დაკავშირებულია წარმატებული პროდუქტის ინოვაციასთან. R&D-ის და მარკეტინგის ინტეგრირება გადამწყვეტ როლს ასრულებს ახალი პროდუქტის სათანადო კომერციალიზაციისთვის. ყოველივე ეს კი უზრუნველყოფს ფირმის კონკურენტუნარიანობას. განთავსების საშუალებებს სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში, აღნიშნული კონკურენტული უპირატესობის ძირითადი სტრუქტურული ელემენტების ყველამდგენელის გაანალიზება და პროგნოზირება საშუალებას მისცემთ უფრო ეფექტიანი გახადონ თავიანთი ბიზნეს საქმიანობა. სტატიაში ჩვენ განვიცილებთ ეფექტიანობა როგორც კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი მნიშვნელოვანი ფაქტორი. ასევე გავაანალიზებთ ეფექტიანობის შეფასების ინდიკატორები და გამოვთვალეთ საქართველოში განთავსების საშუალებების ინდუსტრიაში ამ ინდიკატორების საშუალო დარგობრივი მაჩვენებლები.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენტული უპირატესობა, ეფექტიანობა, განთავსების საშუალებები

შესავალი

საქართველოში განთავსების საშუალებების ინდუსტრიის, როგორც ტურიზმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფეროს, განვითარება მეტად აქტუალურია.

სამთავრობო პროგრამა 2021 – 2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“ მიზნად ისახავს საქართველოს მთავრობის ძალისხმევა მიმართული იქნას პანდემიამდე არსებული შედეგების აღდგენასა და ტურიზმის სექტორის შემდგომ განვითარებაზე, რადგან ტურიზმი COVID-19-ის პანდემიის შედეგად, ერთ-ერთი ყველაზე დაზარალებული ინდუსტრიაა საქართველოში.... საერთაშორისო ბაზარზე არსებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად შემუშავდება ახალი ტურისტული პროდუქტები ისევე, როგორც გაფართოვდება არსებული პროექტები.

აღნიშნულ დოკუმენტში ასევე მითითებულია, რომ 2025 წლისთვის საქართველო ცნობილი იქნება, როგორც მოწინავე, ყველა სეზონის, მაღალი ხარისხის ტურისტული ქვეყანა, გამორჩეული თავისი კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობით, მსოფლიო დონის მომსახურებითა და სტუმარ-მასპინძლობის უძველესი ტრადიციით. „ინფრასტრუქტურაში განხორციელებული სტრატეგიული ინვესტიციების, განათლების უზრუნველყოფის, მარკეტინგისა და მსოფლიოს მასშტაბით მაღალგადახდისუნარიანი ტურისტებისათვის უნიკალური ქართული შთაბეჭდილებების შეთავაზების გზით, საქართველო ტურიზმის დარგში არსებული კონკურენციის მოწინავე რიგებში წარმოჩინდება“. პროგრამაში დასახული სტრატეგიული ამოცანებიდან ერთ-ერთია: კონკურენტუნარიანობის გაზრდა მსოფლიო დონის ტურისტული მომსახურების შეთავაზების მეშვეობით.

ტურიზმის ინდუსტრიაში ფირმების წარმატებული ფუნქციონირებისთვის გამოწვევები რეგიონების მიხედვით განსხვავებულია. მაგალითად კლიმატის მკვეთრად გამოსატყულები სეზონურობა ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას წარმოადგენს შავი ზღვისპირა განთავსების საშუალებებისათვის. უკვე არსებული კვლევების მიხედვით ირკვევა, რომ აჭარა ყველაზე მაღალ სეზონურობას განიცდის, როგორც ვიზიტორების რაოდენობის, ასევე ფასების მხრივ. აქ საერთაშორისო მოგზაურების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ფიქსირდება აგვისტოს თვეში, ხოლო ყველაზე დაბალი იანვარსა და თებერვალში (USAID კვლევა 2020).

ამ პრობლემის გადასაჭრელად მნიშვნელოვანია, როგორც ადგილობრივ, ასევე უცხოელი მომხმარებლებისათვის ისეთი მომსახურების შეთავაზება, რომელიც კონკურენტუნარიანი იქნება საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით. ხმელთაშუა ზღვის აუზის განთავსების საშუალებებს უპირატესობას ანიჭებს ხელსაყრელი კლიმატი, რომელიც, საქართველოსგან განსხვავებით, შესაძლებელს ხდის მათ გამოყენებას თითქმის მთელი წლის განმავლობაში. ამდენად გასაგებია, რომ ქართულ განთავსების საშუალებებს უჭირთ მათთვის კონკურენციის გაწევა.

როგორც დარგის სპეციალისტები აღნიშნავენ, ამ სფეროში საჭიროა რეგიონული კვლევები, რომელთა ფარგლებშიც გამჭვირვალე გახდება განთავსების საშუალებების ყოველთვიური დატვირთვის კოეფიციენტი და შემოსავლების სტაბილურობა. ასეთი ინფორმაციის არქონის შემთხვევაში გაძნელებულია არა მარტო ინვესტიციების მოზიდვა, არამედ სამომავლო პროგნოზების გაკეთება და სამოქმედო გეგმის შემუშავებაც კი.

კონკურენტუნარიანობა დინამიკურად განვითარებადი, კომპლექსური და მრავალმხრივი ეკონომიკური კატეგორიაა. საერთო ტენდენციებით ტერმინი „კონკურენტუნარიანობა“ განიხილება – საქონლისა და წარმოების (მიკრო), დარგებისა და მათი გაერთიანებების (მეზო), რეგიონებისა და ქვეყნის (მაკრო) დონეზე და რეგიონალური გაერთიანებების (ჰიპერმაკრო) დონეზე. ის ზოგჯერ განისაზღვრება საქონლის ან მომსახურების, საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ან მწარმოებლურობის საშუალებით. ამკარაა, რომ ყველა შემთხვევაში საუბარია ეკონომიკური საქმიანობის მონაწილე სუბიექტის შესაძლებლობაზე კონკურენცია გაუწიოს თავის კონკურენტებს ბაზარზე.¹

¹ ხარხელაური ხ., ქაჯაია თ., ჯინჭველაშვილი ვ. ფირმის კონკურენტუნარიანობის ძირითადი სტრუქტურული

პორტერის თვალსაზრისით ფირმის კონკურენტუნარიანობა ეკონომიკურ მახასიათებელთა კომპლექსია, რომელიც განაპირობებს ფირმის მდგომარეობას დარგობრივ, ეროვნულ ან მსოფლიო ბაზარზე. მეცნიერის აზრით, პროდუქტისა და ფირმის კონკურენტუნარიანობის ურთიერთმიმართება – მთელისა და ნაწილის ურთიერთმიმართებაა¹ (Porter, M., Ketels, C. 2003). ინდუსტრიული ორგანიზაციის თეორიაში აქცენტი გადატანილი ქნაკონკურენტული უპირატესობის მოპოვებაზე, რაც ეფუძნებოდა დარგის/ფირმის სტრუქტურას და გადაწყვეტილების მიღების მექანიზმებს.

თანამედროვე სამეცნიერო ნაშრომებში აქტიურად განიხილება კონკურენტული უპირატესობის ძირითადი სტრუქტურული ერთეულები². კონკურენტული უპირატესობა ოთხი სტრუქტურული ელემენტისგან შედგება. ესენია: ეფექტიანობა, ხარისხი, ინოვაცია, და მომხმარებლის მგრძობელობა.³ (Charles W. L. Hill, Gareth R. Jones, 2011)

ეფექტიანობა კონკურენტული უპირატესობის ერთ-ერთი ძირითადი სტრუქტურული ელემენტია და მისი ამადლება მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს ფირმის წარმატებას კონკურენტებთან შეჯიბრში.

ბიზნესი ერთგვარი მექანიზმი რესურსების შედეგებად გადაქცევისთვის. რესურსები წარმოების ძირითადი ფაქტორებია, როგორცაა შრომა, მიწა, კაპიტალი, მენეჯმენტი და ტექნოლოგიური ცოდნა. შედეგები კი არის საქონელი ან მომსახურება, რომელსაც აწარმოებს ბიზნესი. ეფექტიანობის უმარტივესი საზომი არის მოცემული პროდუქტის წარმოებისთვის დახარჯული რესურსების რაოდენობა. რაც უფრო ნაკლები რესურსია საჭირო მოცემული პროდუქტის წარმოებისთვის, მით უფრო ეფექტიანია კომპანია. ეფექტიანობა დაბალი ხარჯების სტრუქტურის მეშვეობით ეხმარება კომპანიას მიაღწიოს კონკურენტულ უპირატესობას. ეფექტიანობა შეიძლება გაუმჯობესდეს კომპანიის ღირებულებათა ჯაჭვის ყველა აქტივობასთან ერთად.

ზოგადად, მაღალი პროდუქტიულობა იწვევს უფრო მეტ ეფექტიანობას და დაბალ ხარჯებს. ბევრი კომპანიის ეფექტიანობის ორი ყველაზე მნიშვნელოვანი ინდიკატორია (1) დასაქმებულების პროდუქტიულობა და (2) კაპიტალის პროდუქტიულობა.⁴

დასაქმებულთა პროდუქტიულობა ჩვეულებრივ იზომება წარმოებული საქონლის/ მომსახურების მოცულობით თითო თანამშრომელზე, ხოლო კაპიტალის პროდუქტიულობა წარმოებული პროდუქტის/ მომსახურების მოცულობით ინვესტირებული კაპიტალის ერთეულზე.

ყველა სხვა თანაბარ პირობებში, კომპანიას, რომელსაც აქვს შრომისა და კაპიტალის ყველაზე მაღალი პროდუქტიულობა ინდუსტრიაში, ჩვეულებრივ ექნება ყველაზე დაბალი ხარჯების სტრუქტურა და, შესაბამისად, ხარჯებზე დაფუძნებული კონკურენტული უპირატესობა.⁵

განთავსების ობიექტების ეფექტიანობის მიხედვით კონკურენტული უპირატესობის შესაფასებლად შეგვიძლია გამოვიყენოთ ზემოთ აღნიშნული დასაქმებულთა და კაპიტალის ეფექტიანობის საშუალო დარგობრივი მაჩვენებლები, რომელსაც შევუდარებთ კონკრეტული საანალიზო ობიექტის მაჩვენებლებს.

ელემენტები. გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები. სტუ 2021. გვ. 201-209 <https://doi.org/10.36073/978-9941-28-893-7>

¹ Porter, M., Ketels, C. (2003). UK Competitiveness: Moving to the Next Stage, DTI Economics Paper 3, London: Department of Trade and Industry

² Competitive Advantage Generic Building Blocks

³ Charles W. L. Hill, Gareth R. Jones. (2011). Essentials of Strategic Management (Available Titles CourseMate) (3rd ed.). Cengage Learning.

⁴ ხარხელაური ხ., ქაჯაია თ., ჯინჭველაშვილი ვ. ფირმის კონკურენტუნარიანობის ძირითადი სტრუქტურული ელემენტები. გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები. სტუ 2021. გვ. 201-209 <https://doi.org/10.36073/978-9941-28-893-7>

⁵ იქვე

ლიკლომატია და სამართალი

ცხრილი 1. განთავსების საშუალებების სტატისტიკური მონაცემები მილიონ ლარებში

წლები	მომსახურების გაწევა	დასაქმებულთა რაოდენობა	ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში*
2017	727.5	17507	306.3
2018	921.8	20293	481
2019	1145.2	22632	245.4
2020	430.9	12545	77.6
2021	673.9	72977	

*2021 წლის მაჩვენებელი არ იძებნება წყაროს მონაცემთა ბაზაში
წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ცხრილ 1-ში მოყვანილი მონაცემების საფუძველზე შგვიძლია გამოვთვალოთ ეფექტიანობის საშუალო დარგობრივი მაჩვენებლები როგორც თითოეული წლისათვის, ასევე ბოლო ხუთი წლის საშუალო თითოეულისათვის:

ცხრილი 2. განთავსების საშუალებების ეფექტიანობის საშუალო დარგობრივი მაჩვენებლები

წლები	დასაქმებულთა ეფექტიანობა მლნ. ლარი/კაცზე	ინვესტიციების ეფექტიანობა
2017	0.0416	2.3751
2018	0.0454	1.9164
2019	0.0506	4.6667
2020	0.0343	5.5528
2021	0.0092	
საშუალო	0.0362	3.6278

უნდა აღვნიშნოთ, რომ კაპიტალის პროდუქტიულობის გამოსათვლელად საჭირო ცვლადებში „ინვესტირებული კაპიტალი“ ჩვენ ავიღეთ წლიური ინვესტირების მაჩვენებელი და არა ჯამურად ინვესტირებული კაპიტალი, თუმცა მიღებული კოეფიციენტი საქმიანობის შედეგების შეფასების გარკვეულ შესაძლებლობას იძლევა.

როგორც ირკვევა, სასტუმრო და განთავსების სხვა საშუალებების ინდუსტრიაში დასაქმებულთა ეფექტიანობა 2019 წლამდე იზრდებოდა, შემდეგ კი კლების ტენდენციით ხასიათდება, რაც უდავოდ ამ სფეროში ფინანსური და სტატისტიკური მაჩვენებლების covid-19 – პანდემიით გამოწვეული რყევებით აიხსნება.

აქვე შეგვიძლია განთავსების საშუალებების შემოსავლებისა და დანახარჯების სტაბილურობაც განვიხილოთ:

ცხრილი 3. საქართველოში განთავსების საშუალებების ფინანსური მაჩვენებლები

წლები	ბრუნვის მოცულობა	შესყიდვები	შრომითი დანახარჯები	შუალედური მოხმარება*
2017	723.6	349.8	169.2	316.8
2018	919.2	458.1	229.1	450.8
2019	1132.4	475.6	272.3	424
2020	406.9	232	161.9	235.9
2021	658.8	380.8	180.8	
საშუალო	768.18	379.26	202.66	356.875
ვარიაცია	35.6%	25.7%	23.2%	27.8%

2021 წლის მაჩვენებელი არ იძებნება წყაროს მონაცემთა ბაზაში
წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

როგორც მე-3 ცხრილიდან ირკვევა, შემოსავლების და ხარჯების ვარიაცია 2017-2021 წლებში საკმაოდ მაღალია და ამის საფუძველზე ცხრილში მოცემული ოთხივე ფინანსური მაჩვენებელი შეგვიძლია არასტაბილურად შევაფასოთ. ასევე მნიშვნელოვანია შემოსავლებისა და დანახარჯების თანაფარდობა – რაც უფრო დაბალია დანახარჯების ხვედრითი წილი შემოსავლებში, მით უფრო მეტია მოგების წილი. (იხლ. ცხრილი 4). ესეც, რა თქმა უნდა, საშუალო დარგობრივი მაჩვენებლებია განთავსების საშუალებების სფეროში და თითოეულმა ობიექტმა მას უნდა შეუდაროს საკუთარი მაჩვენებელი. ამის შემდეგ მათ შეუძლიათ შეაფასონ საკუთარი კონკურენტუნარიანობა.

ცხრილი 4. საქართველოში განთავსების საშუალებების შემოსავლებისა და ხარჯების თანაფარდობა

წლები	შესყიდვები/ბრუნვა	შრომითი დანახარჯები/ბრუნვა
2017	0.4834	0.2338
2018	0.4984	0.2492
2019	0.4200	0.2405
2020	0.5702	0.3979
2021	0.5780	0.2744
საშუალო	0.5100	0.2792

განთავსების საშუალებების ყოველთვიური დატვირთვის კოეფიციენტის დასათვლელად უფრო ზუსტი და დეტალური ინფორმაცია გვჭირდება. საქართველოში განთავსების საშუალებების მთლიანი საწოლფონდის რაოდენობა დღეისათვის 115 469 -ია¹, მაგრამ კოეფიციენტის დასათვლელად გვჭირდება, როგორც უცხოელი, ისე შიდა ვიზიტორების რაოდენობის ყოველთვიური ჯამური მაჩვენებლები. ამ შემთხვევაში საჭიროა განთავსების საშუალებების დაჯგუფება სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით და თითოეული ჯგუფისთვის მიღებული სტუმრების რაოდენობის სტატისტიკა. ამ მონაცემების შეგროვება სპეციალურ

¹ ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია

კვლევას საჭიროებს, რაც უახლოეს მომავალში გვაქვს დაგეგმილი.

დასკვნა

ეფექტიანობის შეფასების ინდიკატორები არიან მნიშვნელოვანი ისტრუმენტები იმისათვის, რომ ფირმამ შეძლოს შეაფასოს საკუთარი პოზიციები დარგში კონკურენციის პირობებში. საქართველოში განთავსების საშუალებებს ეფექტიანობის შესაფასებლად შეუძლიათ გამოიყენონ ისეთი ინდიკატორები, როგორცაა თანამშრომელთა ეფექტიანობა, კაპიტალის ეფექტიანობა, შემოსავლებისა და დანახარჯების სტაბილურობა, შემოსავლებისა და დანახარჯების თანაფარდობის დინამიკა, ყოველთვიური დატვირთვის კოეფიციენტი. ამისათვის მათ საკუთარი მაჩვენებლები უნდა შეუდარონ საშუალო დარგობრივ მაჩვენებლებს და მიღებული შედეგები გამოიყენონ სტრატეგიულ დაგეგმვაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სამთავრობო პროგრამა 2021 – 2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“ https://www.gov.ge/files/68_78117_645287_govprogramme2021-2024.pdf
2. პოლიტიკის დოკუმენტი ტურიზმის სექტორში (USAID კვლევა 2020) https://www.pmcg-i.com/publications_file/eeff5fa053e6e522f.pdf
3. საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025 <https://gnta.ge/ge/publication/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0/>
4. Porter, M., Ketels, C. (2003). UK Competitiveness: Moving to the Next Stage, DTI Economics Paper 3, London: Department of Trade and Industry
5. Charles W. L. Hill, Gareth R. Jones. (2011). Essentials of Strategic Management (Available Titles CourseMate) (3rd ed.). Cengage Learning.
6. Mastering Strategic Management. (2016, January 18). Open Textbooks for Hong Kong.
7. საქართველოს სტატისტიკის სამსახურის მონაცემთა ბაზები <http://pc-axis.geostat.ge/PXWeb/pxweb/ka/Database>
8. ხარხელაური ხ., ქაჯაია თ., ჯინჭვალაშვილი ვ. ფირმის კონკურენტუნარიანობის ძირითადი სტრუქტურული ელემენტები. გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები. სტუ 2021. გვ. 201-209 <https://doi.org/10.36073/978-9941-28-893-7>

კუანტიტატიური და სოციალური მეცნიერებების შიშვართულაბა

ია ბერიძე

ფილოსოფიის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნიის
ასოცირებული პროფესორი

ლია ჯანგებაშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი,
გურამ თავართქილაძის სახელობის
სასწავლო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ობიექტური და სუბიექტური სამყართს დაპირისპირება მართინ ჰაიდებერის „ყოფიერება და დროში“

ანოტაცია

მიუხედავად ცივილიზაციის შეუქცევადი პროგრესისა და მეცნიერულ – ტექნიკური განვითარების მაღალი დონისა, საზოგადოებაში ყოფიერების და ადამიანის ყოფიერებასთან მიმართების საკითხი პრობლემური და ბუნდოვანი გახდა.

ფილოსოფიაში ვის არ დაუსვამს ყოფიერების საკითხი. ამ სიტყვაში იგულისხმებოდა პირველარსებული, სხვა არსებულთა საწყისი, მაგრამ მართინ ჰაიდებერი პრინციპულად სხავს ეძებს. შესაბამისად, იძულებულია, გამოიყენოს სიტყვა „ყოფიერება,“ რომელსაც ახალ მნიშვნელობას მიაწერს. მისი მთავარი მიზანია, ყოფიერების საზრისის დადგენა. აღნიშნული პრობლემის ფილოსოფიური ხედვა ჩვენი დღევანდელობისთვის უმნიშვნელოვანესი აუცილებლობაა, რადგან ღირებულებათა გადაფასებამ უამრავი მოუგვარებელი პრობლემის წინაშე დააყენა ჩვენი საზოგადოება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საინტერესო იქნება, კიდევ ერთხელ თვალი გადავავლოთ მართინ ჰაიდებერის „ყოფიერება და დროს“ იმ პუნქტებს, რომელშიც ჩვენთვის საინტერესო საკითხებზე მნიშვნელოვანი მიგნებები და თვალსაზრისებია გადმოცემული.

საკვანძო სიტყვები: ყოფიერება, ადამიანი, სუბიექტი, ობიექტი, ყოფნის სისტემის გაგება, ექსისტენცი, მუნყოფიერება, მასობრივი საზოგადოება, თავისუფლება.

ცხოვრება საზოგადოებრივი მასშტაბით ყოველთვის რაღაც გარკვეული გეზითა და მიმართულებით, ანუ, რაღაც იდეალის თანახმად მოძრაობს. ამას ემატება ისიც, რომ ცხოვრება ისტორიაა, ე. ი. მისი წარმმართველი ყოველი იდეალი მხოლოდ დროებითია. ჩვენი ცხოვრების მიმართულებას საფუძვლად ჩვენ მიერ ყოფნის სისტემის გაგება უდევს – როგორცაა ყოფნის

სისტემის ჩვენეული გაგება, ისეთია ღირებულებათა ჩვენეული შეფასება, ისეთივეა ჩვენი ცხოვრების მიმართულება. აქედან გამომდინარე, არ ცდება მარტინ ჰაიდეგერი, როცა „ყოფნის გაგებას“ ადამიანის ფუნდამენტურ დახასიათებად მიიჩნევს და რადგანაც ყოფნის რაობის გაგება მუდამ იცვლება და ახლებურად გაიგება, იმდენად, ადამიანი მუდამ ახლებურად წარმართავს და „აშენებს“ თავის ცხოვრებას. რომელსაც ფილოსოფოსი „ექსისტენცს“ (existenz) უწოდებს. ექსისტენციით, ანუ ყოფიერების რადიკალური გაგებით, განსაზღვრული მხოლოდ ადამიანია. ადამიანი მუნყოფიერებაა – ნიშნავს, რომ იგი ერთადერთი არსებაა, რომელშიც ღიაა ყოფიერება. ამიტომ ადამიანის შინაგანი სტრუქტურის, ადამიანის ყოფიერების ანუ ექსისტენცის ანალიზმა უნდა გაანათოს ყოფიერებასთან მისასვლელი. ადამიანური ყოფიერების აღწერა შესაძლებელია არა კატეგორიებით, არამედ ექსისტენციალებით. ექსისტენციალები ადამიანური ყოფიერების მახასიათებელია. მათ მიეკუთვნება: ზრუნვა, სამყაროში გადაგდებულობა, მარტოობა, შიში, ძრწოლა, „მან“-ური ყოფიერება და სხვა. მუნყოფიერების სამყარო-ში-ყოფნის სახეებია: მონაწილეობა რაიმეში, დამზადება რაიმესი, დამუშავება ან მოვლა რაიმესი, გამოყენება რაიმესი, მიტოვება ან დაკარგვა რაიმესი, წამოწყება, განხორციელება, განკითხვა, განხილვა, შეფასება, განსაზღვრა...

მიუხედავად ცივილიზაციის შეუქცევადი პროგრესისა და მეცნიერულ – ტექნიკური განვითარების მაღალი დონისა, საზოგადოებაში ყოფიერების და ადამიანის ყოფიერებასთან მიმართების საკითხი პრობლემური და ბუნდოვანი გახდა.

ფილოსოფიაში ვის არ დაუსვამს ყოფიერების საკითხი. ამ სიტყვაში იგულისხმებოდა პირველარსებული, სხვა არსებულთა საწყისი, მაგრამ მარტინ ჰაიდეგერი (1889-1979) პრინციპულად სხავს ეძებს. შესაბამისად, იძულებულია, გამოიყენოს სიტყვა „ყოფიერება“, რომელსაც ახალ მნიშვნელობას მიაწერს. მისი მთავარი მიზანია ყოფიერების საზრისის დადგენა. აღნიშნული პრობლემის ფილოსოფიური ხედვა ჩვენი დღევანდელი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი აუცილებლობაა, რადგან ღირებულებათა გადაფასებამ უამრავი მოუგვარებელი პრობლემის წინაშე დააყენა ჩვენი საზოგადოება. სამყაროზე პასუხისმგებლობის საკითხი ცნობიერად თუ არაცნობიერად აქტუალური გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საინტერესო იქნება, კიდევ ერთხელ თვალი გადავავლოთ მარტინ ჰაიდეგერის „ყოფიერება და დროს“-ს იმ პუნქტებს, რომელშიც ჩვენთვის საინტერესო საკითხებზე მნიშვნელოვანი მიგნებები და თვალსაზრისებია გადმოცემული.

ცხოვრება საზოგადოებრივი მასშტაბით ყოველთვის რაღაც გარკვეული გეზითა და მიმართულებით, ანუ, რაღაც იდეალის თანახმად მოძრაობს. ამას ემატება ისიც, რომ ცხოვრება ისტორიაა, ე. ი. მისი წარმმართველი ყოველი იდეალი მხოლოდ დროებითია. ჩვენი ცხოვრების მიმართულებას საფუძვლად ჩვენ მიერ ყოფნის სისტემის გაგება უდევს – როგორცაა ყოფნის სისტემის ჩვენეული გაგება, ისეთია ღირებულებათა ჩვენეული შეფასება, ისეთივეა ჩვენი ცხოვრების მიმართულება. აქედან გამომდინარე, არ ცდება მარტინ ჰაიდეგერი, როცა „ყოფნის გაგებას“ ადამიანის ფუნდამენტურ დახასიათებად მიიჩნევს და რადგანაც ყოფნის რაობის გაგება მუდამ იცვლება და ახლებურად გაიგება, იმდენად, ადამიანი მუდამ ახლებურად წარმართავს და „აშენებს“ თავის ცხოვრებას. რომელსაც ფილოსოფოსი „ექსისტენცს“ (existenz) უწოდებს. ექსისტენციით, ანუ ყოფიერების რადიკალური გაგებით, განსაზღვრული მხოლოდ ადამიანია. ადამიანი მუნყოფიერება – ნიშნავს, რომ იგი ერთადერთი არსებაა, რომელშიც ღიაა ყოფიერება. ამიტომ ადამიანის შინაგანი სტრუქტურის, ადამიანის ყოფიერების ანუ ექსისტენცის ანალიზმა უნდა გაანათოს ყოფიერებასთან მისასვლელი. ადამიანური ყოფიერების აღწერა შესაძლებელია არა კატეგორიებით, არამედ ექსისტენციალებით. ექსისტენციალები ადამიანური ყოფიერების მახასიათებელია. მათ მიეკუთვნება: ზრუნვა, სამყაროში გადაგდებულობა, მარტოობა, შიში, ძრწოლა, „მან“-ური ყოფიერება და სხვა. მუნყოფიერების სამყარო-ში-ყოფნის სახეებია: მონაწილეობა რაიმეში, დამზადება რაიმესი, დამუშავება ან მოვლა რაიმესი, გამოყენება რაიმესი, მიტოვება ან დაკარგვა რაიმესი, წამოწყება, განხორციელება, განკითხვა, განხილვა, შეფასება, განსაზღვრა...

მარტინ ჰაიდეგერი „ყოფიერება და ღროში“ ახასიათებს კონკრეტული ადამიანური ინდივიდის ექსისტენცს, გამომდინარეობიექტური და სუბიექტურის სამყაროს პრინციპული დაპირისპირებიდან. მისი აზრით, ნებისმიერი ადამიანური არსებობა ყოველთვის დაკავშირებულია რაღაც გარეგნულ სინამდვილესთან (განსხვავებით ცხოველისაგან). ინდივიდი ფლობს და აცნობიერებს „თავის არსებობას“, თავის ავტონომიურობას, თავისებურებას, განსხვავებულობას ყველაფერი იმისადმი, რაც „არ არის ჩემი“. ბლუზ პასკალის (1623-1662) სიტყვებით რომ ვთქვათ, „მთელი ჩვენი ღირსება აზროვნებაა. სწორედ აზრი გვამაღლებს ჩვენ და არა ღრო და სივრცე, რომელშიც ჩაკარგულნი ვართ“¹. ამ ცნობიერების წყალობით, „კოგიტო“ ფორმირდება, განსაზღვრავს თავს ადამიანის, პიროვნების შიგნით. ინდივიდი, რომელიც არსებობს საგნობრივ სამყაროსა და სხვა ადამიანებს შორის, უნდა იაზრებდეს თავისი არსებობის ფუნდამენტურ საკითხებს. პირველ რიგში, იმას, რომ ის „გადაგდებულია სამყაროში“. იგი თავისთავად არანაირად არ არის განსაზღვრული, არა აქვს არანაირი წესრიგი და აზრი. მეორე რიგში, ის უნდა აცნობიერებდეს, რომ თავად მისი არსებობის ფაქტი, ამ სამყაროში არსებობის ფაქტი, სახელდობრ, მოცემულ ღროსა და მოცემულ ადგილზე, მოცემულ ოჯახში, მოცემულ საზოგადოებრივ გარემოში გამომდინარეობს არა გაცნობიერებული არჩევნიდან, არამედ -- პირიქით, იგი „გარედან თავს მოხვეული“ არსებობაა. ის თავისი ბუნებით სრულიად შემთხვევითი და „აბსურდულია.“ მესამე რიგში, ადამიანი უნდა ხედავდეს, რომ არსებობს თავისი წყალობით და თავისთვის. მეოთხე: მიუხედავად იმისა, რომ ინდივიდი საჭიროებს სხვა ადამიანებს, ის გარკვეული აზრით ვალდებულია მათთან ერთად იცხოვროს (თანყოფიერება) და ითანამშრომლოს მათთან, სინამდვილეში საქმე სხვაგვარადაა: მას სიამოვნებას არ ჰგვრის მათთან ყოველდღიური ურთიერთობა, უფრო მეტიც, კოლექტიური ცხოვრება ხელს უშლის ადამიანის ჭეშმარიტ, ნამდვილ არსებობას, და ბოლოს, ადამიანი უნდა აცნობიერებდეს, რომ იგი მოკვდავია, წარმავალია. და ეს წარმავლობა ერთი ინდივიდის კი არა, „ყველასია“. მისი არსებობა ოდესღაც დასრულდება.

კონკრეტული ინდივიდი სამყაროსაგან მზამზარეულად ვერ იღებს საგანთა საზრისს ვერც საკუთარ ცხოვრებისა და ვერც სამყაროს ხდომილებათა შესახებ. იღებს მხოლოდ იმ საზრისს, რომელსაც თავად დებს სამყაროში. ადამიანური ყოფიერება მოიპოვება მის არსებობაში, სახელდობრ, ერთადერთი ჩემი არსებობა არის ის, რაც არსებობს, ხოლო ის, რაც არსებობს, განსაზღვრავს ყველაფერს.² თავად ფაქტი ჩემი არსებობისა, ასევე, არ ნიშნავს ჩემთვის არაფერს განსხვავებულს გარდა იმისა, რომ შემიძლია თვითნებურად განვმარტო ეს ჩემი არსებობა, ის ჩემ წინ სხვადასხვა გზას გადაშლის, მაძლევს უამრავ შესაძლებლობას. ხოლო ის, თუ რომელ მათგანს ავირჩევ მე, დამოკიდებულია მხოლოდ ჩემზე. სახელდობრ, მე თავისუფალი და მარტო ვარ.³

ამასვე ამტკიცებს ჟან-პოლ სარტრი (1905-1980). მისი ხედვით, ერთადერთი დამკანონებელი თავის ქცევაში, ერთადერთი წყარო ყველა ღირებულებისა და მორალური შეფასებისა არის მხოლოდ ადამიანური ინდივიდი. „მე ვიყავი ერთი ერთზე; მე თვითონ მივიღე გადაწყვეტილება, ამერჩია ბოროტება; მე თვითონვე ჩავიდინე სიკეთე; თვითონვე ვითადლითე; თვითონვე ჩავიდინე სასწაული; მე თვითონვე გავასამართლე და მე თვითონვე შემიძლია ჩემს თავს მოვამორო ცოდვები; მე ადამიანი ვარ,“ – ვკითხულობთ მის დიალოგში „ბატონ ღმერთთან.“ სარტრის აზრით, „ჩემი არსებობა არის საკმარისი გარანტია ღმერთის არარსებობისა და პირიქით: თუ არსებობს ადამიანი, მაშინ არ შეუძლია იარსებოს ღმერთს და თუ არსებობს ღმერთი, მაშინ ადამიანი ეს არარაა!“⁴ მარტინ ჰაიდეგერისა და ჟან-პოლ სარტრის მსოფლმხედველობიდან გამომდინარე ვასკვნით, რომ მე სხვისი დახმარების გარეშე უნდა განვსაზღვრო ჩემი დამოკიდებულება სამყაროსთან და სხვა ადამიანებთან, რომელთა შორისაც აღმოვჩნდი გადაგდებული და ამაშივე არის ძირითადი განსხვავება საგნობრივ სამყაროსა და ადამიანურ სამყაროს შორის. საგნები მხოლოდ „არიან“, რამდენადაც მათ ახასიათებთ პასიურობა. არსებობს მხოლოდ ადამიანი, როგორც აქტიური სუბიექტურობა, რომლის ცხოვრება შესაძლებლობათა არჩევანია. ის ირჩევს იმას, რაც უნდა და მოქმედებს ისე, როგორც უნდა. ადამიანის არსი უნდა გაიხსნას. მაშინ გახსნის იგი საკუთარ თავსაც და სხვასაც. ადამიანი შეიძლება განვსაზღვროთ გარედან, როგორც მხოლოდ

„არარა“, „არაყოფიერი“, როგორც არარას წარმომადგენელი. ვინაიდან Dasein „ყოფიერება“ არა უბრალოდ არის, როგორც ჩვეულებრივი საგნები, არამედ ის გამოხატავს არსებობას, რომელიც არის ჩემი.

მაშასადამე, ჰაიდეგერთან ადამიანი – ეს არის უბრალოდ პროექცია საკუთარი გაცნობიერებული არჩევანისა. ხოლო მისი სამყარო – ეს არის „აზრმიცემული არარა.“ საგნები ადამიანს წარმოუდგება არა როგორც ობიექტი მისი „მეტაფიზიკური რეფლექსიისა,“ არამედ -- როგორც ობიექტები მისი მანიპულაციებისა, როგორც მისდამი დამორჩილებული ყოფიერება. ჩვენი ცოდნა ბუნების შესახებ და ყველაფერზე, რაც ეკუთვნის გარეგანს, არის მხოლოდ რეზულტატი ჩვენი სწრაფვისა, ვისარგებლოთ საგნებით.

მარტინ ჰაიდეგერის ექსისტენციალიზმი უსიტყვოდ არის რეაქცია საგნადქცეულ ადამიანზე, მისი როლის ჩამოქვეითებაზე „მიწისქვეშა ლაბირინთის თხუნელის“ როლამდე. ადამიანის როლი თხუნელის როლამდე დაიყვანა ბიჰევიორიზმის ვულგარულმა ნატურალიზმმა. ეს არის რეაქცია ბურჟუაზიულ – ემპირიული სოციოლოგიისა და სოციოლოგიურ ნატურალიზმზე, რომელიც ადამიანის პიროვნებას უყურებს, როგორც ჩვეულებრივ, მრავალმხრივ მოქმედ სოციალური სისტემის რგოლს და რომელიც არის რეაქცია ლოგიკურ პოზიტივიზმზე. ლოგიკური პოზიტივიზმი კი ცდილობს, აღწეროს ადამიანური სამყარო კერძო მეცნიერების კატეგორიების დახმარებით. ის არის, ასევე, პროტესტი სამყაროს სციენტისტური თეორიის წინააღმდეგ, რომლის თანახმად, მეცნიერულ – ტექნიკური რევოლუცია ავტომატურად წყვეტს თანამედროვე ადამიანის ყველა მორალურ პრობლემას.⁵

მარტინ ჰაიდეგერი ფილოსოფიური ენით მიუთითებს სოციოლოგების მიერ გამოაშკარავებულ თანამედროვე ცივილიზაციის მოქმედების მექანიზმსა და „მასობრივი საზოგადოების“ ცხოვრებისათვის დამახასიათებელ მასების ამორფიზაციაზე, რომელიც წარმოიშობა შემთხვევითი, ამორფული თავყრილობებით, სადაც ლიკვიდირებულია ნამდვილი კავშირები და ჭეშმარიტი თავისუფლება, გათანაბრებულია განსხვავება გემოვნებაში, გამოხედვასა და ინდივიდების პოზიციაში. ფილოსოფოსი აღწერს იმ მექანიზმს, რომელიც „ბანალურობის ზღვაში ანიავებს“ ინდივიდის არსებობას. მარტინ ჰაიდეგერი აჩვენებს, ყველაფერი ეს როგორ ბადებს მორალურ, იდეოლოგიურსა და ეთიკურ – ყოფით დაცემას. როგორ ხდის ადამიანის მისწრაფებებს ტრივიალურს და ყველაფერ ამას როგორ მიჰყავს ინდივიდი გაქრობამდე და, ამასთან, ჰუმანური ღირებულებების უარყოფამდე.

მარტინ ჰაიდეგერი ადამიანთა თანაარსებობას აღნიშნავს ტერმინით „Das man“ (უპიროვნო). ეს არის არსებობის უბრალო ფორმა, რომელშიც ადამიანი პასიურად ეგუება საშუალოობას, მუდმივად იმეორებს ჩვეულებად გადაქცეულ მოქმედებას, სიტყვებსა და ქესტებს. ამიტომ ის კარგავს თავის პირად ინდივიდუალობას, კარგავს მას ყოველდღიურ ანონიმურობაში. ცხოვრების ამ შაბლონურ სახეს ის იღებს, როგორც „მარადიულს,“ „ბუნებრივს“ და ეჭვი არ ეპარება მასში. პირიქით, ის გრძნობს თავს მშვიდად და ბედნიერად.

ნათელია, მასობრივი საზოგადოების ეს მოჩვენებითი სიმშვიდე, კონფორმიზმი უფლებას აძლევს ინდივიდს, დაუმალოს თავის თავს, რომ „გადაგებული“ და „მარტოა“ ამ სამყაროში. მოკლედ რომ ვთქვათ, დრამატიზმის შეგრძნებას ბადებს ადამიანში, იმის განცდას, რომ მან ერთხელ, როცა იქნება, უნდა დატოვოს ეს სამყარო, იგი განწირულია მუდმივი ზრუნვისათვის და დამოუკიდებელია არჩევანში. როგორც ჰაიდეგერი წერს, განუწყვეტელი მცდელობა ადამიანისა, გაექცეს თავისუფლებას, თავის თავში არსებულ სინამდვილეს, თუმცა ინდივიდი შეიძლება გამოაფხიზლოს ახლობლის სიკვდილმა ამ მიძინებული ყოფიდან, აჩვენოს მას თავისი მარტოობა და არსებობის აბსურდულობა. მაშინ წარმოიშობა განგაში, რომელიც ამოგვრთავს „მანის“ ხელისუფლებიდან, გამოგვყოფს სხვებისაგან, მაშინ ჩვენი არსებობა წინ გვიშლის ცხოვრების ყველა ჭეშმარიტებას.

როგორც ჭეშმარიტი ცხოვრება, ისე გაქცევა ჭეშმარიტებისგან კაცობრიობის არსებობის ორი შესაძლებლობაა, რადგან ადამიანს ყოველთვის შეუძლია თავის არსებობაში აირჩიოს და სწვდეს თავის თავს, ან პირიქით – დაკარგოს თავი. ამიტომ მარტინ ჰაიდეგერისათვის არსებობის ორი

მოდული: 1. ქვემარტივი არსებობა და 2. არაქვემარტივი არსებობა. არაქვემარტივი არსებობის დროს ადამიანი თავის ფუნდამენტურ ცნობიერებას გზადაგზა კარგავს. ქვემარტივი ყოფნა კი ვაჟკაცობაა, აიღო შენს თავზე პასუხისმგებლობა. ქვემარტივი ადამიანია ის, ვინც გარედან განსაზღვრულით კი არ მოქმედებს, გარედან გაპირობებულ გადაწყვეტილებებს კი არ იღებს, არამედ თავისუფალია თავის არჩევანსა და დასკვნებში. მხოლოდ ქვემარტივი ადამიანია თავისუფალი, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, რადგან მან იცის, რომ მართა და განწირულია სიკვდილისათვის, თავისუფალია, რადგან არ განიცდის უპიროვნოს გავლენას, არ ფიქრობს გარედან მოხვეულ კატეგორიებზე. ნათლად აცნობიერებს, რომ მისი ნაბიჯები გამოხატავს მხოლოდ მას თვითონ და სხვას არაფერს, რომ ქვემარტივი ურთიერთობა შეუძლებელია სხვებთან მის ყოველდღიურ არსებობაში, შესაძლებელი მხოლოდ თანაარსებობაა.

მარტინ ჰაიდეგერს, რა თქმა უნდა, კარგად ესმის, რომ ადამიანს სჭირდება სხვა ადამიანი იმისთვის, რომ ბიოლოგიურად იარსებოს. ადამიანს სურს რაიმე ასპექტით ურთიერთობა მეორესთან, სურს თანა-ყოფიერება, მაგრამ მისი ქმედებისა და სურვილების საყრდენი ეგოიზმია, „მეს“ დაკმაყოფილებაა. ადამიანური გაერთიანებების მიზანიც ისაა, რომ გამოიყენოს ინდივიდები საკუთარი მისწრაფებების დასაკმაყოფილებლად. ერთი მეორეს უყურებს, როგორც საშუალებას და არა -- როგორც მიზანს. როგორც ავტორი ამბობს, შეუძლებელია ქვემარტივი ურთიერთობა, შესაძლებელია მხოლოდ თანა-ყოფიერება. იშვიათია მაგალითი ქვემარტივი თანამშრომლობისა, სიყვარულისა და თვითგაწირვისა, რომელიც არსებობდა რაღაც ცალკეულ შემთხვევებში (სტიქიურ უბედურებებში, ოჯახურ ან პირად ტრაგედიებში). თუ სურს ადამიანს, იცხოვროს ქვემარტივი ცხოვრებით, ის უნდა გაექცეს „მასას,“ რომელიც ადამიანური კოლექტივის მსგავსია. ადამიანმა უნდა შეინარჩუნოს ქვემარტივი ცხოვრების იერსახე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჰაიდეგერი მ, ყოფიერება და დრო, გერმანულიდან თარგმნა გ. თევზაძემ. თბ., 1989;
2. ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის საკითხები, ტ. I; ტ.III; საქ. მეც. აკადემია, ფილოსოფიის ინსტიტუტის გამომცემლობა „მეცნიერება,“თბ. 1970.
3. XX საუკუნის ბურჟუაზიული ფილოსოფია, საქ. მეც. აკადემია, ფილოსოფიის ინსტიტუტის გამომცემლობა „მეცნიერება,“თბ. 1970.
4. პასკალი ბ., აზრები, თბ.,1981;
5. Тадеуш М., Ярошевский, «личность и общество». Москва, 1973.

Ia Beridze

Doctor of Philosophy
Associate Professor, New Higher Education Institute

Lia Jangebashvili

Doctor of Philosophy
Associate Professor, Guram Tavartkiladze Teaching University

CONFRONTATION BETWEEN OBJECTIVE AND SUBJECTIVE WORLDS IN MARTIN HEIDEGGER'S BEING AND TIME

Abstract

Irrespective of irreversible civilization progress and high level of scientific-technological development, the issue of interrelation between existence in the society and individual's existence became problematic and ambiguous.

Many people have considered the issue of existence in philosophy. This word implied something original, origin of all other existing, but Martin Heidegger (1889-1979) seeks something essentially different. Hence, he has to use the term "being" [existence] attributing a new meaning to it. His main goal was clarification of the essence of existence. Philosophical vision of the mentioned problem is of critical necessity for our today's life, as reappraisal of values has caused numerous unresolved problems to our society. The issue of responsibility for the world, whether consciously or unconsciously, became very significant. Regarding the above, it would be interesting to look through, one more, the points of Martin Heidegger's "Being and Time" providing significant findings and views with respect of the issues interesting for us.

At the society's scale, the life always progresses in certain direction and with certain orientation, i.e., follows some ideals. In addition, the life is history, i.e., all guiding ideals are the temporary ones. Orientation of our life is based on our understanding of the existence system – the way we understand the existence system, is the way we apprise the values, is the orientation of our life. Consequently, Martin Heidegger reasonably regards that "understanding of being" is the fundamental characteristic of individual, as understanding of essence of being always changes and is understood in a new way, as long as individual always orients and "builds" his life, named by the philosopher as *existenz*. Only individual is determined by *existenz* or certain understanding of being. Individual is eternal being – this means that it is the only creature in which the being is open. Therefore, analysis of the individual's internal structure, individual's being or *existenz* must elucidate the access to being. Individual's being can be described not by the categories but rather by existentials. Existentials are the characteristic of the individual's being. They include: care, solitude, fear, dread, man's existence etc. The types of being in the world of eternal existence: participation in something, making something, processing or caring about something, use of something, abandoning or losing, initiation, realization, judging, discussing, assessing, determining...

keywords: existence, a person, subject, object, Understanding the presence system, Absence, mass society, freedom

Irrespective of irreversible civilization progress and high level of scientific-technological development, the issue of interrelation between existence in the society and individual's existence became problematic and ambiguous.

Many people have considered the issue of existence in philosophy. This word implied something original, origin of all other existing, but Martin Heidegger (1889-1979) seeks something essentially different. Hence, he has to use the term "being" [existence] attributing a new meaning to it. His main goal was clarification of the essence of existence. Philosophical vision of the mentioned problem is of critical necessity for our today's life, as reappraisal of values has caused numerous unresolved problems to our society. The issue of responsibility for the world, whether consciously or unconsciously, became very significant. Regarding the above, it would be interesting to look through, one more, the points of Martin Heidegger's "Being and Time" providing significant findings and views with respect of the issues interesting for us.

At the society's scale, the life always progresses in certain direction and with certain orientation, i.e., follows some ideals. In addition, the life is history, i.e., all guiding ideals are the temporary ones. Orientation of our life is based on our understanding of the existence system – the way we understand the existence system, is the way we appraise the values, is the orientation of our life. Consequently, Martin Heidegger reasonably regards that "understanding of being" is the fundamental characteristic of individual, as understanding of essence of being always changes and is understood in a new way, as long as individual always orients and "builds" his life, named by the philosopher as *existenz*. Only individual is determined by *existenz* or certain understanding of being. Individual is eternal being – this means that it is the only creature in which the being is open. Therefore, analysis of the individual's internal structure, individual's being or *existenz* must elucidate the access to being. Individual's being can be described not by the categories but rather by existentials. Existentials are the characteristic of the individual's being. They include: care, solitude, fear, dread, man's existence etc. The types of being in the world of eternal existence: participation in something, making something, processing or caring about something, use of something, abandoning or losing, initiation, realization, judging, discussing, assessing, determining...

Martin Heidegger, in his "Being and Time" characterizes *existenz* of the specific human individual, based on the substantial confrontation between the objective and subjective worlds. In his opinion, any individual existence is always related with some external truth (unlike the animals). The individual possesses and comprehends "his existence", his autonomy, character, difference from all that "is not my". According to Blaise Pascal (1623-1662), "Man's greatness is in power of thought. This is the thought that makes us great and not time and space, where we are lost" (4.32). Due to this thought, "cogito" is formed, determines self within the individual, person. Individual, existing world of the things and other people, should comprehend the fundamental issues of his existence. Primarily that he is "thrown into the world". He, as such, is not determined in any way, he has no any order and sense. Secondly, he should apprehend that the fact of his existence, as such, the fact of existence in this universe, namely, in given time and at given place, in given family, in given social environment, results not from the conscious choice but on the contrary, it is "externally imposed" existence. It, with its nature, is absolutely random and "absurd". Thirdly, the individual should see that he exists due to himself and for himself. Fourthly: while the individual needs the other individuals, in certain sense, he is bound to live with them (cohabitation) and collaborate with them. In reality the situation is different: everyday relations with them is not pleasant for him, moreover, collective life prevents from true, real existence and finally, the individual should apprehend that he is mortal, temporal. And this temporality is not temporality of the individual only, this is temporality of "all". His existence will end once.

A specific individual cannot receive his/her ready sense of the things from the universe, neither that of the events in his/her life and in the universe. He/she receives only that sense that he/she has attributed to the world. Individual's existence is in his/her being, namely, the only thing my existence is, is that what exists and that what exists, determines everything (1.70-75). The fact of my existence, as such, also does not mean for me anything different, save that I can arbitrarily explain my such being, it opens different

ways before me, gives me numerous opportunities. And the choice I make it is up to me. Namely, I am free and alone (1.70-75). Jean Paul Sartre (1905-1980) has made similar statements. In his view, the only lawmaker, the only source of all values and moral assessments is a human individual only. "There was only me: I alone decided to commit Evil; alone, I invented Good. I am the one who cheated, I am the one who performed miracles, I am the one accusing myself today, I alone can absolve myself; me, the man" – we read in his dialogue with "Good Lord". In Sartre's view, "my existence is the sufficient guarantee of god's inexistence and vice versa: if there exists the human, god cannot exist and if there exists god, then the human is nothingness" (5.161); Based on the worldviews of Martin Heidegger and Jean Paul Sartre, we can conclude: I, without others' help, have to determine my attitude to the universe and the other people, into which I found myself thrown and this includes the main difference between the subjects' world and human world.

The subjects simply "are", as they are characterized with passiveness. There exists only human, as active subjectiveness, whose life is the choice of opportunities. He chooses what he wants and acts so as he wants. Individual's substance must be opened. The he opens his self and others. The human can be defined from the outside only as "nothingness", "inexistence", as he representative of nothingness. As Dasein "existence" is not simply mundane things but it expresses existence that is mine.

Hence, in Heidegger's opinion, the individual is simply projection of his conscious choice. And his world – it is "meaningful nothingness". Subjects are seen by the individual not as the objects of his "metaphysical reflection", but rather as the objects of his manipulations, as existence subordinated to him. Our knowledge about the nature and all that belongs to the externals is only the result of our striving to use the subjects.

Martin Heidegger's existentialism is undoubtedly the reaction to the human, turned into the subject, diminishing of his role to the role of the "mole of subsurface labyrinth". Human's role to the mole's one was reduced by vulgar naturalism of behaviorism. This is the reaction to bourgeois – empiric sociology and sociological naturalism, regarding human personality as the element of common, many-sided social system, which is response to logical positivism. And logical positivism attempts to describe human world by means of the categories of certain sciences. It is, also, the protest against the scientist theory of the universe, according to which, scientific-technological revolution automatically eliminates all moral problems of the contemporary individual (5. 166-167).

Martin Heidegger, in philosophical language, admits the mechanism of action of contemporary civilization revealed by the sociologists and amorphization of the masses characteristic for the live of the "mass society", resulting from random, amorph gatherings where the real ties and rue freedom are liquidated, difference between tastes, visions and individuals' positions. The philosopher describes this mechanism that "dispels in the sea of banality" the individual's existence. Martin Heidegger shows how all above causes moral, ideological and ethical-life collapse. How all above makes human aspirations trivial and overall, leads the individual to disappearance and, in addition, rejection to the human values.

Martin Heidegger names the coexistence of individuals with the term "Das man" (impersonal). This is a simple form of existence, where the individual passively accepts averageness, perpetually repeats accustomed actions, words and gestures. Therefore, he loses his personal individuality, loses it in daily anonymousness. He accepts this cliché form of life as "eternal", "natural" and never questions it. On the contrary, he feels himself peaceful and happy.

Certainly, this seeming peacefulness of the mass society, conformism, allows the individual to conceal from himself that he is "thrown" and "alone" in this universe. Briefly, the sense of dramatism in the individual is caused by the feeling that once, he has to leave this world, he is doomed to eternal care and he is independent in his choice. As Heidegger wrote, the individual's permanent attempts to escape from the freedom, reality existing in him, though the individual can be awakened from this sleeping life by the death of the friend, demonstrate his solitude and absurdness of existence. Then arises angst that separates from the power of "man", distinguishes from the others and then, our existence opens all truth of the life.

Both, true life and escape from the truth comprise two opportunities of the mankind, as the individual is always able to make choice and grasp his self or, on the contrary, lose his self. Therefore, for Martin Heidegger there are two modes of existence: 1. True existence and 2. False existence. In false existence the individual gradually loses his fundamental consciousness. And true existence is courage to undertake responsibility. The true individual is that, who acts not as externally determined does not make decisions externally conditioned but rather is free in his choice and conclusions.

Only true human is free, in full sense of this word, as he knows that he is alone and is doomed to death, he is free, as he is not subject to the influence of impersonal, he does not think about externally imposed categories. He clearly understands that his steps express only his self and nothing more, that true relationships with the others is impossible in his daily life and only coexistence is possible.

Certainly, Martin Heidegger clearly understands that an individual needs the other ones for his biological existence. An individual desires to relate with the other one in some aspect, desire co-existence but the basis of his actions and desires is egoism, satisfaction of his self. And the purpose of the individuals' associations is to use the individuals for satisfaction of their aspirations as well. Each of them regards the other as the means, rather than as the purpose. As the author asserts, true relationship is impossible, only coexistence is possible. The examples of true collaboration, love and self-dedication are very rare and existed only in certain cases (natural disasters, family or personal tragedies). If an individual desires to live the true life, he should escape the "mass" that is similar to the human collective. An individual should maintain the kind of true life.

References:

-
1. Heidegger M., Being and Time, translation from German by G. Tevzadze. Tb., 1989;
  2. Issues of Philosophical Anthropology, V. I; V. III; Academy of Science of Georgia, Institute of Philosophy, Whiplashing House "Metsniereba", Tb. 1970;
  3. Bourgeois Philosophy of 20th Century; Academy of Science of Georgia, Institute of Philosophy, Whiplashing House "Metsniereba", Tb. 1970;
  4. Pascal B., Thoughts Tb., 1981;
  5. Tadeush M., Yaroshevski "Person and Society". Moscow, 1973 (in Russian).

თამარ მერაბიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სოციალური მეცნიერებების დოქტორანტი
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი - ნიუნიის აფილირებული ასისტენტ-პროფესორი
საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული
უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი

აგრესიის კვლევა და ტიპოლოგია

ანოტაცია

სტატია ეხება აგრესიის ფორმების, ვექტორებისა და ინტენსივობის კვლევას ტიპოლოგიის
ქრილში.

ტიპოლოგიის კვლევისთვის მოვიყარეთ კ. იუნგის მიერ შემოტანილი და ჰ. აიზენკის
მიერ ექსპერიმენტულად დამუშავებული ინტროვერსია-ექსტროვერსიის ტიპოლოგია.
ინტროვერსია-ექსტროვერსია არის კონტინუუმი, სადაც თითოეული ადამიანი
კონკრეტულ წერტილზე განთავსდება. ამის შესაბამისად, სკალაზე 7 ჯგუფი გამოიყოფა:
ტიპური ინტროვერტი, ძლიერად გამონატული ინტროვერტი, სუსტად გამონატული
ინტროვერტი, შერეული ტიპი, სუსტად გამონატული ექსტროვერტი, ძლიერად
გამონატული ექსტროვერტი და ტიპური ექსტროვერტი.

აგრესიის შესასწავლად ავიღეთ ბასისა და დარკის კვლევის ინსტრუმენტი, რომელიც
სწავლობს სხვადასხვა ფორმის, ინტენსივობისა და ვექტორის აგრესიას. გამოიყოფა
აგრესიის 8 ფორმა. აქედან ჰეტეროაგრესიის ფორმებია: ფიზიკური, ირიბი, ვერბალური
აგრესია და ნეგატივიზმი, ხოლო აუტოაგრესიის ფორმებია: გაღიზიანება, ეჭვიანობა,
წყენა და დანაშაულის განცდა.

ინტერესიდან გამომდინარე, კვლევის ჰიპოთეზაა: ექსტროვერტი გამონატული, გარეთ
ორიენტირებული ტიპია, ამიტომ მისთვის გარე ვექტორის აგრესია (ჰეტეროაგრესია)
უნდა იყოს დამახასიათებელი, ხოლო ინტროვერტი, რომელიც შიგნით ორიენტირებული
ტიპია, მისთვის აგრესიის ვექტორი შიგნით უნდა იყოს მიმართული (აუტოაგრესია).

კვლევის შედეგად ნაწილობრივ გამართლდა ჩვენი ჰიპოთეზა. ექსტროვერსიისთვის
ტენდენციურია ჰეტეროაგრესიის ყველა ფორმა: ფიზიკური, ირიბი, ვერბალური აგრესია
და ნეგატივიზმი. ტიპების მიხედვით სხვაობა დადგინდა t-test-ითა და დისპერსიული
ანალიზით, ასევე აშკარად გამოჩნდა აღნიშნული ტენდენცია კორელაციური ანალიზითაც.
რაც შეეხება ინტროვერსიას, მიუხედავად იმისა, რომ ინტროვერტებისთვის წამყვანია
აუტოაგრესიის შემდეგი ფორმები: გაღიზიანება და დანაშაულის განცდა, ტიპებს შორის
t-test-ით მხოლოდ ერთ ჯგუფში მივიღეთ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება
გაღიზიანების თვალსაზრისით ინტროვერტების მხარეს, დანაშაულის განცდის მიხედვით
კი – არა. აღმოჩნდა, რომ დანაშაულის განცდა ზოგადად მაღალია ორივე ტიპისთვის
ნორმატიულ მაჩვენებელთან მიმართებაში.

საკვანძო სიტყვები: ტიპოლოგია, ექსტროვერსია-ინტროვერსია, აგრესია,
ჰეტეროაგრესია, აუტოაგრესია.

შესავალი

პიროვნების მთლიანობითი ბუნების შესწავლა, უპირველეს ყოვლისა, ტიპოლოგიის

გაგებასთან არის დაკავშირებული. არსებული მრავალი ტიპოლოგიიდან გამოვყოფთ შვეიცარიელი ფსიქოლოგის კ. იუნგის მიერ შემოტანილ ექსტროვერსია-ინტროვერსიის ტიპოლოგიას, რადგან მას აქვს ყოველდღიური, პრაქტიკული გამოყენება ფსიქოდიანგნოსტიკის, ფსიქოთერაპიის, პროფესიული შერჩევის ამოცანების გადაწყვეტისას.

აღნიშნულ ტიპოლოგიასთან დაკავშირებით არსებულ მრავალ კვლევათა რიგს გვსურს შევმატოთ სიახლე და შევისწავლოთ ტიპების ნევროტულობის სტატუსი: ვიკვლიოთ აგრესიის ფორმები, ვექტორები და ინტენსივობა ტიპებთან მიმართებაში.¹

აღსანიშნავია, რომ აგრესიის პრობლემატიკა ნევროტულობის და ფსიქიკური აშლილობის დროს ყველა შემთხვევაში შემხვედრი გამოხატულებაა, ამიტომ, როცა ტიპების ნევროტიზაციაზე ვსაუბრობთ, მისი როლი ამ შემთხვევაშიც განსაკუთრებული იქნება.

აღნიშნული საკითხის კვლევას აქვს მნიშვნელოვანი პრაქტიკული და მეცნიერული ღირებულება, რადგან გვაძლევს ახალ ინფორმაციას ტიპებზე. მაგალითად, ფსიქოთერაპიული პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ინტროვერტები უფრო ხშირად მიდიან ფსიქოთერაპიაზე, ვიდრე ექსტროვერტები. ვითომ მათი ნევროტიზმის დონე ექსტროვერტებზე მაღალია? ეს ფაქტი შესაძლოა დამოკიდებული იყოს ტიპების მახასიათებლებზე. ექსტროვერტები თავიანთი ექსპრესიულობით, აქტიური კომუნიკაციით, როგორც ჩანს, მეტად ახერხებენ ემოციურ განმუხტვას და ყურადღების გადატანას, რასაც ვერ ვიტყვით ინტროვერტებზე. ეს უკანასკნელნი საკუთარ სამყაროზე ორიენტირებული, უფრო ჩაკეტილი ტიპები არიან, რომლებიც ვერ შეძლებენ ამ დოზით სხვა ადამიანებზე და გარემოზე ყურადღების გადატანას, ემოციების ექსპრესიას. ექსტროვერტებისთვის ჰეტეროაგრესიის, ხოლო ინტროვერტებისთვის აუტოაგრესიის არსებობის ალბათობა შესაძლებელია მნიშვნელოვან წყაროს ქმნიდეს, რომ ინტროვერტებისთვის ნევროტულობა უფრო შემაწუხებელია.

ძირითადი ნაწილი

შვეიცარიელმა ფსიქოლოგმა კ. იუნგმა შემოიტანა ინტროვერსია-ექსტროვერსიის ცნებები. ინგლისელმა ფსიქოლოგმა ჰ. აიზენკმა კი ექსპერიმენტული მუშაობის შედეგად გამოყო ადამიანის თანდაყოლილი 3 პოლარული მახასიათებელი, რომლებიც 3 სკალაზე განთავსდა: ექსტროვერსია-ინტროვერსია, ნევროტიზმი-სტაბილობა და ფსიქოტიზმი-ძლიერი სუპერეგო. ამის მიხედვით, თითოეული ადამიანი სამივე კონტინუუმზე კონკრეტულ ადგილს იკავებს.

აღნიშნული შეხედულების მიხედვით ადამიანები ან ექსტროვერტები არიან ან ინტროვერტები. პირველნი, გარეთ, ობიექტური სამყაროსკენ მიმართული ტიპები არიან და ხასიათდებიან შემდეგი ნიშნებით: მოუსვენარი, აგრესიული, იმპულსური, ოპტიმისტი, აგზნებადი, აქტიური, გულდია, მხიარული, მოლაპარაკე, უზრუნველი, ლიდერობის მოყვარული და სხვა.

ექსტროვერტის საწინააღმდეგო პოლუსზე დგანან ინტროვერტები. ისინი შიგნით, საკუთარი სულიერი სამყაროსკენ მიმართული ტიპები არიან და ახასიათებთ ისეთი თვისებები, როგორიცაა: სიწყნარე, სიმშვიდე, სიდინჯე, პესიმიზმი, თავშეკავებულობა, პასიურობა, გულჩათხრობილობა, მოწყენილობა, სიტყვაძვირობა და ა.შ. [მერაბიშვილი, 1998:149]

კონკრეტული ადამიანის თუ მთელი საზოგადოების არაჯანსაღი, ძალადური ქმედება აგრესიითაა განპირობებული. აგრესიული მანიაკის ქცევა, რომლისთვისაც ჰობიაქალების მოკვლა. მაგრამ ასეთივე აგრესიულად თვლიან ბურთისათვის მებრძოლი ფეხბურთელის, ენერგიული ბიზნესმენის თუ მათემატიკოსის საქმიანობას. [მერაბიშვილი1, მერაბიშვილი2, 2021:118] ამის შესაბამისად, ლიტერატურაში საუბარია კონსტრუქციულ და დესტრუქციულ აგრესიაზე. ქცევის ფორმისა და ღიაობის მიხედვით გამოყოფენ: ფიზიკურ-ვერბალურ, აქტიურ-პასიურ, პირდაპირ-

1 ექსტროვერსია-ინტროვერსიის ტიპოლოგიასთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში ვხვდებით შემდეგ კვლევებს: ყურადღების კონცენტრაციის, ინტელექტის შესწავლა, სწავლასა და საქმიანობაში ეფექტურობის კვლევა, პირობითი რეფლექსებისა და სენსორული შეგრძნებების შესწავლა, ოჯახური და სქესობრივი ცხოვრების კვლევა, შფოთვის შესწავლა და ა.შ.

ირიბ აგრესიას (Buss, 1961). მიზნის მიღწევის თვალსაზრისით იკვებება ინსტრუმენტული და მტრული აგრესია (Feshbach, 1964)¹. მიზეზებიდან გამომდინარე გამოიყოფა რეაქტიული და პროაქტიული აგრესია (Dodge, Coie, 1987). ხოლო ვექტორული მიმართულების თვალსაზრისით გამოიკვებენ ჰეტერო და აუტოაგრესიის ფორმებს. [Ильин, 2014:18-22]

საინტერესოა, რომ აგრესია, როგორც მახასიათებელი, ექსტროვერსიის თვისებათა აღწერაშია მოცემული, ხოლო ინტროვერსიაზე ამ მხრივ საერთოდ არ არის საუბარი. ამ ფონზე მნიშვნელოვანია, ვისაუბროთ აგრესიის გამოვლენის ორ ფორმაზე: გარეთ და შიგნით მიმართულ აგრესიაზე (ჰეტერო და აუტოაგრესია). როცა აგრესია გამოხატულია და ჩანს, არ ნიშნავს, რომ მხოლოდ ასეთ დროს გვაქვს სახეზე, ის შესაძლოა გარეგნულად არ ჩანდეს, მიმართულების ვექტორი შიგნით იყოს წარმართული და ვლინდებოდეს შიშებში, აკვიატებულ ქმედებებში, ფსიქოსომატურ ჩივილებში და ა.შ. ინტროვერტის მახასიათებლები, სიდინჯე და გაწონასწორებულობა გარეგნულად სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ის აგრესიისაგან თავისუფალია.

აღნიშნული ინტერესიდან გამომდინარე, გამოიკვებეთ ჩვენი კვლევის ჰიპოთეზა: ექსტროვერტი გამოხატული, გარეთ ორიენტირებული ტიპია, ამიტომ მისთვის გარე ვექტორის აგრესია (ჰეტეროაგრესია) უნდა იყოს დამახასიათებელი, ხოლო ინტროვერტი, რომელიც შიგნით ორიენტირებული ტიპია, მისთვის აგრესიის ვექტორი შიგნით უნდა იყოს მიმართული (აუტოაგრესია).

კვლევის მეთოდებად გამოვიყენეთ რაოდენობრივი კვლევის აპრობირებული და სტანდარტიზებული კვლევის ინსტრუმენტები:

- 1) აიზენკის ტიპოლოგიის და ნევროტულობა – სტაბილობის განმსაზღვრელი კითხვარი [Eysenck Personality Questionnaire (EPQ)] არკვევს ექსტრავერსია – ინტროვერსიის დონეს და ნევროტულობა – სტაბილობის დონეს; აიზენკის კითხვარის ადაპტაცია -სტანდარტიზაცია (არუთინოვი ლ; გრიგოლავა ა.) [თეზისები, 1999:9]
- 2) აგრესიის კვლევის კითხვარი [Buss and Dark Aggression Research Test] არკვევს აგრესიის დონეს, ინტენსივობას და მიმართულების ვექტორებს; ბასისა და დარკის აგრესიის საკვლევი კითხვარის ადაპტაცია – სტანდარტიზაცია (არუთინოვი ლ; გრიგოლავა ა.) [თეზისები, 1999:6]

კვლევის აღწერა და დამუშავება

ჩვენს კვლევაში მონაწილეობა მიიღო სხვადასხვა ასაკისა და სქესის 260-მა ზრდასრულმა, პრაქტიკულად ჯანმრთელმა რესპოდენტმა.

¹ ინსტრუმენტული აგრესია დაგეგმილი, პროაქტიული აგრესიული აქტია, რომელიც დაკავშირებულია მიზნის მიღწევასთან. მაგ., მეტოქის ჩამოცილება. მტრული აგრესია წარმოადგენს იმპულსურ, არაკონტროლირებად, დაუგეგმავ, აფექტურ აგრესიულ აქტს, რომელიც დაკავშირებულია ემოციურ განმუხტვასთან.

საშუალოთა გადანაწილება ექსტროვერსია-ინტროვერსიის მიხედვით; ტ-ტესტი, დისპერსიული ანალიზი, კორელაციური ანალიზი

ტიპი პარამეტრი	ტიპური ინტროვერტი	ძლიერად გამონატული ინტროვერტი	სუსტად გამონატული ინტროვერტი	შერეული ტიპი	სუსტად გამონატული ექსტროვერტი	ძლიერად გამონატული ექსტროვერტი	ტიპური ექსტროვერტი
ნევროტიზმი	13,3	12,9	13,2	12	13,5	12,9	15
ფიზიკური აგრესია	3,1	5	4,9	5,4	5,5	6,1	8,1
ირიბი აგრესია	4,7	4,8	5,1	4,4	5,3	5,7	5,9
გადიზიანება	5,3	6	5,9	5,2	6	5,1	6,4
ნეგატივიზმი	2,6	2,3	2,6	2,6	2,8	3,2	3,4
წყენა	4,6	4,5	4,1	3,9	4,3	4	4
ეჭვიანობა	4,7	4,2	4	3,4	4,1	3,8	4,7
ვერბალური აგრესია	5,6	6,5	7,1	7,3	8	8,5	11,7
დანაშაულის განცდა	7,1	6,6	6,4	6,3	6,2	6,5	7,4

აღნიშნულ ცხრილში მოცემულია შვიდივე დონის ტიპის საშუალოთა გადანაწილება ყველა პარამეტრის მიხედვით და ნაჩვენებია სანდო განსხვავებები ტიპურ ექსტროვერტ-ინტროვერტს, ძლიერად გამონატულ ექსტროვერტ-ინტროვერტს და სუსტად გამონატულ ექსტროვერტ-ინტროვერტს შორის t-test-ითა და დისპერსიული ანალიზით.

მონაცემებიდან ჩანს, რომ ტიპურ ინტროვერტსა და ექსტროვერტს შორის t-test-ით მიღებული სანდო განსხვავებები გვაქვს ფიზიკური და ვერბალური აგრესიის თვალსაზრისით. მიღებული მონაცემები ნაწილობრივ ამართლებს ჩვენი კვლევის ჰიპოთეზას, რომ ექსტროვერტებისთვის მეტად არის დამახასიათებელი ჰეტეროაგრესიის ფორმები ინტროვერტებთან შედარებით.

ძლიერად გამონატულ ინტროვერტსა და ექსტროვერტს შორის სანდო სტატისტიკური განსხვავებები დადასტურდა ირიბი აგრესიის, ნეგატივიზმის და ვერბალური აგრესიის თვალსაზრისით. ამ მახასიათებლებით კვლავ ნაწილობრივ დადასტურდა ჩვენი ჰიპოთეზა. ირიბი აგრესია, ნეგატივიზმი და ვერბალური აგრესია ჰეტეროაგრესიის ფორმებია, რომლებიც ექსტროვერტებში უფრო გამონატული და მაღალი დონისაა, ვიდრე ინტროვერტებში.

სუსტად გამონატულ ინტროვერტსა და ექსტროვერტს შორის t-test-ით სანდო სტატისტიკური განსხვავებები მივიღეთ ვერბალურ აგრესიასთან მიმართებაში.

ზემოთ აღნიშნული ცხრილის შედეგების გარდა, ასევე ვიკვლიეთ შიდა ჯგუფები და შემდეგი მონაცემები მივიღეთ: ტიპურ ინტროვერტებსა და ძლიერად გამონატულ ექსტროვერტებს შორის t-test-ით სანდო მნიშვნელობის მქონე განსხვავებაა ვერბალური აგრესიის მონაცემით.

ტიპურ ინტროვერტსა და სუსტად გამონატულ ექსტროვერტს შორის განსხვავებებს ვხვდებით ფიზიკური და ვერბალური აგრესიის თვალსაზრისით.

ძლიერად გამოხატულ ინტროვერტებსა და ტიპურ ექსტროვერტებს განასხვავებს ფიზიკური, ვერბალური აგრესია და ნეგატივიზმი ექსტროვერსიის სასარგებლოდ.

ძლიერად გამოხატულ ინტროვერტებსა და სუსტად გამოხატულ ექსტროვერტებს შორის აქცენტი შეგვიძლია გვაკეთოთ ექსტროვერტების სასარგებლოდ მაღალ ვერბალურ აგრესიაზე.

სუსტად გამოხატულ ინტროვერტებსა და ტიპურ ექსტროვერტებს შორის ასევე სახეზე გვაქვს სანდო განსხვავებები შემდეგი პარამეტრების მიხედვით: ფიზიკური აგრესია, ნეგატივიზმი, ვერბალური აგრესია, ანუ ჰეტეროაგრესია ექსტროვერსიის მხარეს.

სუსტად გამოხატულ ინტროვერტებსა და ძლიერად გამოხატულ ექსტროვერტებს შორის ჯგუფებშიც მსგავსი ტენდენციაა. T-test-მა აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავება ჰეტეროაგრესიის ფორმებს შორის: ფიზიკური აგრესია, ნეგატივიზმი, ვერბალური აგრესია. ამ ჯგუფში აღსანიშნავია გაღიზიანების მაჩვენებლები: ინტროვერტებში უფრო მაღალია გაღიზიანების დონე, ვიდრე ექსტროვერტებში და ეს სხვაობა სტატისტიკურად სანდოა. ეს ფაქტორი ნაწილობრივ ამართლებს ჩვენს პირველ ჰიპოთეზას, სადაც საუბარი გვექონდა ინტროვერტებთან უფრო აუტოაგრესიის გამოხატულ ფორმებზე. თუმცა ზოგადად ეს ტენდენცია კვლევამ არ დაადასტურა. არც დისპერსიულმა ანალიზმა და არც კორელაციურმა ანალიზმა არ გვიჩვენა, რომ ინტროვერტებისთვის უფრო მეტად არის დამახასიათებელი აუტოაგრესიის ფორმები, როგორცაა: გაღიზიანება, წყენა, ეჭვიანობა, დანაშაულის განცდა.

აღსანიშნავია, რომ საინტერესო შედეგი მივიღეთ დანაშაულის განცდის მაჩვენებლის თვალსაზრისით. დანაშაულის განცდა აუტოაგრესიის ფორმაა. აღნიშნულ სკალაზე გამოვყავით 3 დონე და ცდისპირთა 73,5%-მა მაღალი დონის ბრალეულობის განცდა აჩვენა. აღნიშნული შედეგი მნიშვნელოვნად აღემატება დანაშაულის განცდის ნორმატიულ მაჩვენებელს (3.8 – დაბალ და საშუალო დონეებს შორის) (დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი; ბასი და დარკის აგრესიის საკვლევო კითხვარის ადაპტაცია-სტანდარტიზაცია (არუთინოვი ლ., გრიგოლავა ა.)). [თუზისები, 1999:6] როგორც ვხედავთ, 90-იანი წლების შემდეგ, ჩვენს საზოგადოებაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა დანაშაულის განცდის დონე. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ ჩვენი კვლევის მიხედვით, გაზრდილი დანაშაულის განცდის დონე დამახასიათებელი აღმოჩნდა არა მხოლოდ ინტროვერტებისთვის, არამედ ექსტროვერტებისთვისაც. მათ შორის კი t-test-ითა და დისპერსიული ანალიზით სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება არ დადგინდა.

დისპერსიული და კორელაციური ანალიზით ცალსახად დამტკიცდა ჩვენი ჰიპოთეზის პირველი ნაწილი, ექსტროვერტებისათვის ჰეტეროაგრესიის დამახასიათებლობა: ფიზიკური აგრესია, ირიბი აგრესია, ნეგატივიზმი, ვერბალური აგრესია. კორელაციური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ექსტროვერსია დადებით კორელაციაშია ფიზიკურ, ირიბ, ვერბალურ აგრესიასთან და ნეგატივიზმთან, ანუ რაც უფრო იზრდება ექსტროვერსიის დონე, მით უფრო მაღალია ჰეტეროაგრესიის ყველა ფორმა. თუმცა არ გვიჩვენებს უარყოფითი კორელაციის არსებობას აუტოაგრესიის ფორმებთან. ასევე ექსტროვერსია-ინტროვერსიის სკალებზე დისპერსიულმა ანალიზმაც გამოავლინა სანდო სტატისტიკური განსხვავება იგივე მახასიათებლებზე: ექსტროვერტებსა და ინტროვერტებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა ფიზიკური აგრესიის, ნეგატივიზმისა და ვერბალური აგრესიის თვალსაზრისით.

საინტერესო იქნება, ვისაუბროთ აუტოაგრესიის ფორმებზე, ზემოთ აღნიშნული ჯგუფის გარდა, რატომ არ აღმოჩნდა ტენდენციური სანდო განსხვავებები აუტოაგრესიის მხრივ ექსტროვერტებსა და ინტროვერტებს შორის? აღსანიშნავია, რომ აუტოაგრესიის ფორმების მხრივ, ექსტროვერტებთანაც და ინტროვერტებთანაც სახეზე გვაქვს მეტწილად საშუალო და მაღალი ინტენსივობა, დანაშაულის განცდის მაღალი დონე, წყენის საშუალო დონე, გაღიზიანებისა და ეჭვიანობის მეტწილად საშუალო დონე. უნდა აღინიშნოს, რომ ნევროტული სიმპტომატიკის პირობებში აგრესია ყველა შემთხვევაში შემხვედრი გამოხატულებაა. ჩვენს კვლევაშიც კორელაციურმა ანალიზმა დაადასტურა, რომ აგრესიის ფორმებიდან ნევროტიზმი დადებით კორელაციაშია ფიზიკურ, ირიბ აგრესიასთან, გაღიზიანებასთან, წყენასთან, ეჭვიანობასთან, ვერბალურ აგრესიასთან და დანაშაულის განცდასთან, ფაქტიურად ყველა

ფორმის აგრესიის ჯგუფთან. კვლევის მონაცემებით ნევროტიზმის საშუალო დონე გვადევს ტიპებში აგრესიის ფორმების თვალსაზრისით ზემოთაღნიშნულ უმეტესად საშუალო და მაღალ დონეს. მაშასადამე, ექსტროვერტებთან აუტოაგრესიის ფორმები დაახლოებით ინტროვერტების აგრესიის დონისაა, მეტწილად საშუალო და მაღალი ინტენსივობის, თუმცა ექსტროვერტები იოლად ახერხებენ გადასვლას შიგნიდან გარეთ, აგრესიის ვექტორი უფრო იოლად ინაცვლებს აუტოაგრესიიდან ჰეტეროაგრესიის მიმართულებით, ხოლო ინტროვერტებთან აგრესიის ფორმები მნიშვნელოვანი ინტენსივობითა და ინტერვალით არ იცვლება. ამ მოცემულობის დასასაბუთებლად მოვიყვანთ გ. მერაბიშვილის მიერ ექსტროვერტებსა და ინტროვერტებზე ჩატარებულ კვლევას, რომელიც განხორციელებული იყო აღნიშნული ტიპების დინამიკური და სტატიკური განწყობების შესასწავლად კონკრეტულ სოციალურ გარემოში.

ექსპერიმენტის დასაწყისში შერჩეული და დაჯგუფებული იყო წინადადებები, რომლებიც გამოხატავდა მხიარული და მოწყენილი ხასიათის ქმედებებს. ცდისპირებს შვიდბალიან სკალაზე უნდა განელაგებინათ ბიპოლარული შესაძლო ქმედებები, რომლითაც შეაფასებდნენ განსაზღვრულ სოციალურ სიტუაციაში საკუთარ ქცევას. ინსტრუქცია ასეთი იყო: „წარმოიდგინეთ, რომ ხართ მხიარულ კომპანიაში (ქორწილი, დაბადების დღე, წვეულება, ა.შ.) და შეაფასეთ თქვენი ქცევის დონე მსგავს სიტუაციებში“. ექსპერიმენტმა აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავება ექსტროვერტებისა და ინტროვერტების შეფასებებს შორის. ინტროვერტებმა მიიღეს 5,6 ბალი, ექსტროვერტებმა – 2,7. იგივე სკალა იქნა გამოყენებული როლური ქცევის შესასწავლად, სადაც კვლავ დამტკიცდა ტიპოლოგიური ხასიათი. ექსპერიმენტის პროცესში ინტროვერტებსა და ექსტროვერტებს აყენებდნენ საწინააღმდეგო სიტუაციაში და აიძულებდნენ, მიეღოთ ეს როლები. ინსტრუქცია ასეთი იყო: „წარმოიდგინეთ, რომ იმყოფებით განსაზღვრულ ჯგუფში. თუ გინდათ იქ დარჩენა, იძულებული იქნებით, იმოქმედოთ საკუთარი ნების საწინააღმდეგოდ. რამდენადაც შეგიძლიათ, აირჩიეთ შესაბამისი ხარისხის ქმედება“. აღნიშნულ კვლევაში ტიპოლოგია ძლიერ დეტერმინანტ ფაქტორად მოგვევლინა. შედეგად ინტროვერტებმა და ექსტროვერტებმა მაინც უფრო მეტად თავისი ტიპის შესაბამისი ქცევები გამოავლინეს თავისთვის შეუსაბამო სიტუაციებში. თუმცა აღსანიშნავია, რომ შედარებით მნიშვნელოვანი დინამიკურობა აჩვენეს ექსტროვერტებმა ინტროვერტების როლში, მათი განსვლის ხარისხი საკუთარ ბუნებრივ ქცევასა და ინტროვერტულ ქცევას შორის უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ინტროვერტებთან და ეს სხვაობა სტატისტიკურად სანდო აღმოჩნდა. მაშასადამე, ტიპები ზოგადად უცვლელ, მდგრად ბუნებას ავლენენ, თუმცა ექსტროვერსიაში მეტად ვხვდებით დინამიკურ განწყობას, ქცევა საწინააღმდეგო მიმართულებით მეტი ინტერვალით იცვლება. [Мерабишвили,1990:175]

მეტი თვალსაჩინოებისთვის მოვიყვანთ კიდევ ერთ კვლევას, სადაც ტიპები ავლენდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას მედიცინისა და ექიმების მიმართ. ინტერვალების მეთოდით სკალა გვთავაზობდა 4 „დამარწმუნებელ ინფორმაციას“, რომლებიც გამოხატავდა ავტორიტეტის აზრს მედიცინის შესახებ (მაგ., „იუნესკოს უკანასკნელი მონაცემებით...“). ეს ინფორმაცია მოიცავდა ურთიერთსაწინააღმდეგო პოზიციებს. იმის მიხედვით, თუ რა პოზიციებს აირჩევდნენ ცდისპირები, შემდგომ ეძლეოდათ მათი პოზიციის საწინააღმდეგო ინფორმაცია. საბოლოოდ, ცდისპირებს კვლავ თავიდან უნდა შეეფასებინათ დებულებები. საინტერესო იყო, თუ რა პოზიციებს აირჩევდნენ ტიპები და ზემოქმედების შემდეგ, რამდენად შეცვლიდნენ საკუთარ პოზიციას? კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ ექსტროვერტები უფრო დადებით დამოკიდებულებას ავლენდნენ მედიცინისა და ექიმების მიმართ, ვიდრე ინტროვერტები, ხოლო ზემოქმედების შემდეგ ექსტროვერტები კვლავ დარჩნენ პოზიტიურ განწყობაზე, ხოლო ინტროვერტები – ნეგატიურზე, თუმცა ის ინტერვალი, რითიც მათ შეცვალეს პოზიციები, ექსტროვერტებთან უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ინტროვერტებთან. [Мерабишвили,1990:176]

მაშასადამე, ექსტროვერტები მეტი დინამიკურობით გამოირჩევიან და მეტი ინტენსივობით შეუძლიათ შეცვალონ საკუთარი ქცევა კონკრეტულ სიტუაციაში თუ დამოკიდებულება კონკრეტული მოვლენის მიმართ. იგივე შეგვიძლია ვთქვათ აგრესიის მიმართულებებზეც. მეტი დინამიკურობიდან გამომდინარე, ექსტროვერტები უფრო იოლად ახერხებენ აგრესიის ვექტორის

შეცვლას, აუტოაგრესიდიან ჰეტეროაგრესიისკენ დაპირიქით, ხოლო ინტროვერტებთან აგრესიის ფორმები მნიშვნელოვანი ინტენსივობითა და ინტერვალებით არ იცვლება.

დისპერსიული ანალიზი ექსტროვერსია-ინტროვერსიის მიხედვით

ტიპები	დისპერსიული ანალიზით განსხვავებები
ექსტროვერსია-ინტროვერსია	ფიზიკური აგრესია ნეგატივიზმი ვერბალური აგრესია

როგორც t-test-ებიდან დავინახეთ ზოგადი ტენდენცია, საერთო დისპერსიული ანალიზითაც შეგვიძლია დავადასტუროთ, რომ ექსტროვერსია-ინტროვერსიის ტიპების მიმართება გვაძლევს სანდო სტატისტიკურ განსხვავებებს ფიზიკური აგრესიის, ნეგატივიზმის და ვერბალური აგრესიის პარამეტრების თვალსაზრისით. როგორც თეორიულ ნაწილში აღვნიშნეთ, ექსტროვერტები გარეთ, ობიექტური სამყაროსკენ არიან მიმართულნი, იოლი აღფრენებლობითა და ექსპრესიულობით გამოირჩევიან. ახასიათებთ მკაცრი სოციალური და პოლიტიკური პოზიცია. როგორც ხელმძღვანელები, ისინი ხშირად ავტოკრატები და დესპოტები არიან. ინტროვერტები კი შიგნით, საკუთარი სამყაროსკენ მიმართული ტიპები არიან და ახასიათებთ: სიწყნარე, სიღიბე, თავშეკავებულობა, პასიურობა. სწორედ ეს ფაქტორები განაპირობებს იმას, რომ ექსტროვერტებში სტატისტიკურად მნიშვნელოვნად მაღალია ექსპრესიული, ჰეტეროაგრესიის ფორმები.

კორელაციური ანალიზი ექსტროვერსია-ინტროვერსიის მიხედვით

ტიპები	დადებითი კორელაცია	უარყოფითი კორელაცია
ექსტროვერსია-ინტროვერსია	ფიზიკური აგრესია ირიბი აგრესია ნეგატივიზმი ვერბალური აგრესია	-

T-test-ისა და დისპერსიული ანალიზის შედეგების განხილვისას უკვე ვისაუბრეთ იმ ფაქტორებზე, რომლებიც განსაზღვრავს ამ ცხრილში გამოხატულ ტენდენციას. ექსტროვერსიისთვის დამახასიათებელია მზარდი ტენდენცია გარე ვექტორის აგრესიის ფორმების თვალსაზრისით. ექსტროვერსია დადებით კორელაციურ კავშირშია ჰეტეროაგრესიის ფორმებთან (ფიზიკური, ირიბი, ვერბალური აგრესია და ნეგატივიზმი), რაც უფრო იზრდება ექსტროვერსიის დონე, მით უფრო იზრდება ჰეტეროაგრესიის ინტენსივობა.

დასკვნა

მამასადამე, აგრესიის კვლევა ტიპოლოგიასთან მიმართებაში ნაწილობრივ ამართლებს ჩვენს ჰიპოთეზას. ექსტროვერსიისთვის ტენდენციურია ჰეტეროაგრესიის ყველა ფორმა: ფიზიკური, ირიბი, ვერბალური აგრესია და ნეგატივიზმი. ტიპების მიხედვით სხვაობა დადგინდა t-test-ითა და დისპერსიული ანალიზით, ასევე ამკარად გამოჩნდა აღნიშნული ტენდენცია კორელაციური ანალიზითაც.

რაც შეეხება ინტროვერსიას, მიუხედავად იმისა, რომ ინტროვერტებისთვის წამყვანია აუტოაგრესიის შემდეგი ფორმები: გალიზიანება და დანაშაულის განცდა, ტიპებს შორის t-test-ით მხოლოდ ერთ ჯგუფში მივიღეთ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება გალიზიანების თვალსაზრისით ინტროვერტების მხარეს, დანაშაულის განცდის მიხედვით კი არა. აღმოჩნდა, რომ დანაშაულის განცდა ზოგადად მაღალია ორივე ტიპისთვის ნორმატიულ მაჩვენებელთან მიმართებაში.

აღნიშნულ კვლევას შესაძლებელია ჰქონდეს ეფექტური გამოყენება ფსიქოლიაგნოსტიკასა და ფსიქოთერაპიაში, რადგან სპეციალისტებს გვექნება კონკრეტული მოლოდინები ტიპებთან აგრესიის პრობლემატიკაზე მუშაობასთან დაკავშირებით.

კვლევას ასევე გამოყენება შეიძლება ჰქონდეს პროფესიული შერჩევის საკითხების გადაწყვეტისას. რადგან ექსტროვერტები უფრო ექსპრესიული და დინამიკური, ხოლო ინტროვერტები ძნელად აგზნებადი და სტატიკური ტიპები არიან, ჩვენ შესაძლოა გვქონდეს კონკრეტული წარმოდგენები მათ საქმიანობასთან, კონკრეტულ საქმეში წარმატება-წარუმატებლობასთან და მათთვის რაიმე საქმიანობის შესატყვისობასთან დაკავშირებით.

ბიბლიოგრაფია:

---

1. მერაბიშვილი გ. – ზოგადი და იურიდიული ფსიქოლოგია – თბილისი, 1998
2. მერაბიშვილი გ., მერაბიშვილი თ. – ანთროპოანალიზური ფსიქოთერაპია – გამომცემლობა „გლოსა“, თბილისი, 2021
3. დ. უზნაძის დაბადებიდან 110 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები – „მეცნიერება“, თბილისი, 1999
4. ვლ. ნორაკიძის დაბადებიდან 90 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები – „მეცნიერება“, თბილისი, 1999
5. Ильин Е. П. – Психология агрессивного поведения – Питер. 2014
6. Мерабишвили г. – Взаимоотношение биологического-социального в человеке – Издательство Тбилисского Университета, Тбилиси, 1990

Tamar Merabishvili

PhD student of Georgian Technical University
Affiliated Assistant-Professor of New Higher Education Institute
Invited Lecturer of Saint Andrew the First-Called Georgian University
of the Patriarchate of Georgia

A STUDY OF AGGRESSION AND TYPOLOGY

Abstract

The article refers to study the forms, vectors and intensity of aggression in a typological context. In order to search typology we consumed the typology of extroversion-introversion theoretically considered by K. Jung and experimentally processed by H. Eysenck. Introversion-extroversion is a continuum where each person is located on the specific point of the scale. There are 7 groups allocated on the scale: typical extrovert, strong extrovert, weak extrovert, mixed type, weak introvert, strong introvert, typical introvert.

In order to study aggression we consumed Buss and Dark searching instrument which studies different forms, intensity and vectors of aggression. Among 8 forms of aggression hetero-aggression forms are the following: physical, indirect, verbal aggression and negativism, auto-aggression forms are: irritation, resentment, jealousy and guilt feeling.

According to our interest, the hypothesis of our research is the following: extrovert is pronounced outdoor-oriented type, he/she may be characterized with out-directed (hetero) aggression and the aggression vector of an introvert, which is an inside-oriented type, may be directed inside (auto-aggression).

The results of our research partly justify the following hypothesis. All forms of hetero-aggression is characteristic of extraversion: physical, indirect, verbal aggression and negativism. T-test and dispersion analysis revealed the difference between the types. Correlation analysis also showed the following tendency.

Although the auto-aggression forms irritation and guilt feeling are characteristic of introversion, we received statistically important difference only in one group between the types according to irritation in introverts. The difference was not important for guilt feeling. The high level of guilt feeling is characteristic for both types.

Keywords: Typology, Extroversion-introversion, Aggression, Hetero-aggression, Auto-aggression.

Introduction

A study of personal holistic nature is first of all connected to the understanding of typology. Among the various typologies we will outline the typology of extroversion-introversion by Swiss psychologist K. Jung. It has everyday, practical use to solve the issues of psychodiagnostics, psychotherapy, professional selection.

Among the number of studies according to the mentioned typology, we want to add novelty and to study the state of neuroticism of the types: we want to search the forms, vectors and intensity of aggression in a typological context.

Aggression problem is demonstrated in each case of mental disorder, so when we talk about neurotization of types, its role in this case will be special.

To search the mentioned issue has important practical and scientific value, as it gives a new information about types. For example, psychotherapy practice shows that introverts visit to psychotherapy center more often than extroverts. As if their level of neuroticism is higher than extroverts? This fact may be depended on the characteristics of types. It seems that extroverts are better able to divert attention and to relieve themselves emotionally with their expression and active communication than introverts. These last ones are oriented on their own world, are directed inside, so they will not be able to divert attention to other people and environment to express emotions so well as extroverts. The probability of hetero-aggression in extroverts and auto-aggression in introverts should create the source for introverts that neuroticism might be rather disturbing for them.

The main part

Swiss psychologist K. Jung introduced the concepts of introversion-extroversion. English psychologist H. Eysenck, as the result of his experimental work, identified 3 polar characteristics inherent in humans, which were allocated on three scales: extroversion-introversion, neuroticism-stability and psychoticism-strong superego. According to the following each person is located on the specific point of each three continuums.

According to this point of view, people are either introverts or extroverts. The first group members are directed out, to the objective world and tend to be restless, aggressive, impulsive, optimistic, excitable, active, open-hearted, funny, talkative, carefree, leader, etc.

Introverts are on opposite pole. They are directed inside to their own spiritual world and are characterized by such qualities as calmness, tranquility, sadness, pessimism, self-restraint, passiveness, reservedness, boredom, silence, etc. [Merabishvili, 1998:149]

The unhealthy, violent actions of a concrete human being or the whole society are determined by aggression. Aggressive is a maniac behavior for whom killing women is a hobby, but the behavior of the football player fighting for the ball, energetic businessman and mathematician are also considered aggressive. [Merabishvili 1, Merabishvili 2, 2021:118] According to the following, literature talks about constructive and destructive aggression. According to the forms of behavior and openness they distinguish: physical-verbal, active-passive, direct-indirect aggression (Buss, 1961). From the point of view of achieving the goals, instrumental and hostile aggression are distinguished (Baron & Richardson). Depending on the reasons, reactive and proactive aggression are released (Dodge, Coie, 1987). As for vectoral directions hetero- and auto-aggression forms are distinguished (Ilin, 2014:18-22)

It is interesting that aggression as a feature is given in the description of extroversion characteristic, while it is said nothing at this point about introversion. It is important to talk about the aggression shown in two forms: outside and inside directed aggression (hetero- and auto-aggression). It does not mean that we only have aggression by the time when it is expressed and visible, it may not be visible externally, the vector may be directed inside and manifested in fears, obsessive actions, psychosomatic complaints, etc. Introvert's characteristics, steadiness and balance in appearance, do not necessarily mean that he is free of aggression.

Based on the mentioned interest, we outlined our research hypothesis: as extrovert is expressed, out-oriented type, he may be characterized with out-directed (hetero) aggression and the aggression vector of introvert, as he is the inside-oriented type, may be directed inside (auto-aggression).

We used the following proven and standardized research tools of quantitative research as search methods:

1. Eysenck Personality Questionnaire (EPQ) – studies extroversion-introversion and neuroticism-stability levels; Eysenck questionnaire adaptation-standardization (Arutinova L.; Grigolava A.) [Theses, 1999:9]

2. Buss and Dark Aggression Research Test – studies the level, intensity and vectors of aggression; Buss and Dark questionnaire adaptation-standardization (Arutinova L.; Grigolava A.) [Theses, 1999:6]

The description and processing of the research

260 adults, practically healthy respondents of different ages and sexes took part in our research.

Distribution of averages according to extroversion-introversion; t-test, dispersive analysis, correlation analysis

Type Parameter	Typical Introvert	Strong Introvert	Weak Introvert	Mixed Type	Weak Extrovert	Strong Extrovert	Typical Extrovert
Neuroticism	13,3	12,9	13,2	12	13,5	12,9	15
Physical Aggression	3,1	5	4,9	5,4	5,5	6,1	8,1
Indirect Aggression	4,7	4,8	5,1	4,4	5,3	5,7	5,9
Irritation	5,3	6	5,9	5,2	6	5,1	6,4
Negativism	2,6	2,3	2,6	2,6	2,8	3,2	3,4
Resentment	4,6	4,5	4,1	3,9	4,3	4	4
Jealousy	4,7	4,2	4	3,4	4,1	3,8	4,7
Verbal Aggression	5,6	6,5	7,1	7,3	8	8,5	11,7
Guilt Feeling	7,1	6,6	6,4	6,3	6,2	6,5	7,4

The above-mentioned table shows the distribution of averages of all seven level types according to all parameters and shows reliable differences between typical extrovert-introvert, strong extrovert-introvert and weak extrovert-introvert by t-test and dispersion analysis.

The data shows that we have reliable differences between typical introverts and extroverts obtained by t-test in terms of physical and verbal aggression. The obtained data partially justify the hypothesis of our study that hetero-aggression forms are more typical for extroverts compared to introverts.

Reliable statistical differences between strong introverts and extroverts were confirmed in terms of indirect aggression, negativism and verbal aggression. With these characteristics, our hypothesis was again partially confirmed. Indirect aggression, negativism, and verbal aggression are the forms of hetero-aggression that are more pronounced and higher in extroverts than in introverts.

We obtained reliable statistical differences between weakly expressed introverts and extroverts with t-test in relation to verbal aggression.

In addition to the results of the above-mentioned table, we also investigated internal groups and obtained the following data: between typical introverts and strongly expressed extroverts, there is a significant difference by t-test with respect to verbal aggression data.

Differences between a typical introvert and a weak extrovert are found in terms of physical and verbal aggression.

Strong introverts and typical extroverts are distinguished by physical, verbal aggression and negativism in favor of extroversion.

Between strongly expressed introverts and weakly expressed extroverts, we can emphasize high verbal aggression in favor of extroverts.

We also have reliable differences between weak introverts and typical extroverts according to the following parameters: physical aggression, negativism, verbal aggression, hetero-aggression on the side of extraversion.

There is a similar trend in the groups between weakly expressed introverts and strongly expressed extroverts. T-test showed a significant difference between the forms of hetero-aggression: physical aggression, negativism, verbal aggression. In this group, the indicators of irritation are noteworthy: introverts have a higher level of irritation than extroverts, and this difference is statistically reliable. This factor partially justifies our hypothesis, where we talked about more pronounced forms of auto-aggression with introverts. However, research has not confirmed this trend in general. Neither dispersive analysis nor correlation analysis showed us that introverts are more characterized by the forms of auto-aggression, such as: irritation, resentment, jealousy, guilt feeling.

It is worth noting that we got an interesting result from the point of view of the guilt feeling. Guilt feeling is a form of auto-aggression. We distinguished 3 levels on the mentioned scale and 73.5% of the subjects showed a high level of guilt feeling. The mentioned result is significantly higher than the normative indicator of the parameter (3.8 - between low and medium levels) (D. Uznadze Institute of Psychology; Buss and Dark Aggression Research Questionnaire Adaptation-Standardization (Arutinova L; Grigolava A.)). [Theses, 1999:6] As we can see, after the 90s, the level of guilt feeling in our society has increased significantly. However, it should also be noted that according to our research, the level of increased guilt feeling was characteristic not only for introverts, but also for extroverts. No statistically significant difference was found between them by t-test and dispersive analysis.

Dispersion and correlation analysis clearly confirmed the first part of our hypothesis, the characteristics of hetero-aggression for extroverts: physical aggression, indirect aggression, negativism, verbal aggression. Correlational analysis shows that extroversion is positively correlated with physical, indirect, verbal aggression and negativism, that is, the higher the level of extroversion, the higher all forms of hetero-aggression. However, it does not show a negative correlation with the forms of auto-aggression. Also, the dispersive analysis on the extroversion-introversion scales revealed reliable statistical differences on the same characteristics: there is a significant difference between extroverts and introverts in terms of physical aggression, negativism, and verbal aggression.

It will be interesting to talk about the forms of auto-aggression, except for the group mentioned above, why there were no trending reliable differences in terms of auto-aggression between extroverts and introverts? It should be noted that in terms of forms of auto-aggression, both extroverts and introverts have mostly medium and high intensity, high level of guilt feeling, medium level of resentment, mostly medium level of irritation and jealousy. It should be noted that in conditions of neurotic symptoms, aggression is a common expression in all cases. Correlational analysis in our study also confirmed that neuroticism among the forms of aggression is positively correlated with physical, indirect aggression, irritation, resentment, jealousy, verbal aggression and guilt feelings, in fact with all forms of aggression. According to the research data, the average level of neuroticism gives us the medium and high-level forms of aggression according to all parameters in the types. Therefore, the forms of auto-aggression with extroverts are approximately at the level of aggression of introverts, mostly of medium and high intensity, although extroverts are easily able to move from the inside to the outside, the vector of aggression shifts more easily from auto-aggression to hetero-aggression, while the forms of aggression with introverts do not change with significant intensity and interval. To substantiate this fact, we will quote G. Merabishvili's

research on extroverts and introverts, which was carried out to study the dynamic and static attitudes of the mentioned types in a specific social environment.

At the beginning of the experiment, sentences expressing funny and sad actions were selected and grouped. Respondents had to allocate possible bipolar actions on a seven-point scale, by which they would evaluate their own behavior in a given social situation. The instruction was as follows: “Imagine that you are in a fun company (wedding, birthday, party, etc.) and rate your level of behavior in similar situations.” The experiment showed a significant difference between the ratings of extroverts and introverts. Introverts got 5.6 points, extroverts - 2.7. The same scale was used to study role behavior, where the typological character was again confirmed. During the experiment, introverts and extroverts were put in opposite situations and forced to adopt these roles. The instruction was as follows: “Imagine that you are in a certain group. If you want to stay there, you will be forced to act against your will. As much as you can, choose the appropriate quality of action”. In this study, typology was shown to be a strong determining factor. As a result, introverts and extroverts showed more behaviors corresponding to their type in inappropriate situations. However, it should be noted that relatively significant dynamism was shown by extroverts in the role of introverts, their degree of departure between their natural behavior and introverted behavior was higher than that of introverts, and this difference was found to be statistically reliable. Therefore, the types generally show an unchanging, stable nature, although in extroversion we find more of a dynamic attitude, the behavior changes in the opposite direction with more intervals. [Merabishvili, 1990:175]

For more visibility, we cite another study where types showed their attitudes towards medicine and doctors. Using the interval method, the scale offered 4 “reassuring statements” that expressed an authority’s opinion about medicine (e.g., “According to the latest data from UNESCO...”). This information contained conflicting positions. Depending on which positions the respondents chose, they were then given information that contradicted their position. Finally, the respondents had to evaluate the statements again. It was interesting to see what positions the types would choose and how much they would change their position after exposure. The study found that extroverts had a more positive attitude toward medicine and doctors than introverts, and after the exposure, extroverts remained positive and introverts remained negative, although the interval with which they changed positions was higher with extroverts than with introverts. [Merabishvili, 1990:176]

Therefore, extroverts are more dynamic and can change their behavior or attitude in a specific situation or towards a specific event with more intensity. The same can be said about the directions of aggression. Due to greater dynamism, extroverts are more easily able to change the vector of aggression, from auto-aggression to hetero-aggression and vice versa, while forms of aggression with introverts do not change with significant intensity and intervals.

Dispersive Analysis according to Extroversion-Introversion

Types	Differences according to dispersive analysis
Extroversion-Introversion	Physical Aggression Negativism Verbal Aggression

As we saw the general trend from the t-tests, we can also confirm with the common dispersive analysis that the ratio of extroversion-introversion types gives us reliable statistical differences in terms of physical aggression, negativism and verbal aggression parameters. As we mentioned in the theoretical part, extroverts are directed to the outside, objective world, they are characterized by easy excitability and expressiveness. They are characterized by a strict social and political position. As leaders, they are often

autocrats and despots. Introverts are types directed inside, towards their own world and are characterized by: quietness, restraint, passivity. These factors lead to statistically significantly higher expressive, hetero-aggression forms among extroverts.

Correlation Analysis according to Extroversion-Introversion

Types	Positive Correlation	Negative Correlation
Extroversion - Introversion	Physical Aggression Indirect Aggression Negativism Verbal Aggression	–

In discussing the results of the t-test and dispersive analysis, we have already discussed the factors that determine the trend expressed in this table. Extroversion is characterized by a growing tendency in terms of forms of external vector aggression. Extroversion is positively correlated with the forms of hetero-aggression (physical, indirect, verbal aggression and negativism), the higher the level of extroversion, the more the intensity of hetero-aggression increases.

conclusion

Therefore, the study of aggression in relation to the typology partially justifies our hypothesis. Extroversion is prone to all forms of hetero-aggression: physical, indirect, verbal aggression and negativism. The difference according to the types was determined by t-test and dispersive analysis, and the mentioned trend was also clearly seen by correlation analysis.

As for introversion, even though the following forms of auto-aggression are leading for introverts: irritation and guilt feeling, with the t-test between the types, only in one group we got a statistically significant difference in terms of irritation on the side of introverts, but not according to the feeling of guilt. It was found that the guilt feeling is generally high for both types in relation to the normative indicator.

The mentioned research can have an effective use in psychodiagnostics and psychotherapy, because specialists will have specific expectations while working on the problems of aggression with types.

The research can also be used in solving issues of professional selection. Since extroverts are more expressive and dynamic, and introverts are hardly excited and static types, we may have specific ideas about their activities, according to success-failure in a particular job, and the suitability of any activity for them.

References:

1. Merabishvili G. – General and legal psychology – Tbilisi, 1998
2. Merabishvili G., Merabishvili T. – Anthrophanalysis psychotherapy – “Glosa”, Tbilisi, 2021
3. D. Uznadze the 110th anniversary conference theses – “Metsniereba”, Tbilisi, 1999
4. V. Norakidze the 90th anniversary conference these – “Metsniereba”, Tbilisi, 1999
5. Ilin E.P. – Psychology of aggressive behaviour – Piter, 2014
6. Merabishvili G. – The interrelation between the biological and the social in man – Tbilisi University Publishing, Tbilisi, 1990

დამკაბადონებელი
ნანა დუმბაძე

დიზაინერი
ირაკლი უშვერიძე

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიტოკოსუაის ქ. 4, ☎: 5(99) 17 22 30, 5(99) 33 52 02
E-mail: gamomcemlobauniversali@gmail.com; universal505@ymail.com